

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SLAVISTICKÝCH A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ

Kristýna Fialová

**UPRCHLÍCI Z CHORVATSKA A BOSNY A HERCEGOVINY A
VNITŘNĚ PŘESÍDLENÉ OSOBY Z KOSOVA V SRBSKU**

INTEGRACE DO SPOLEČNOSTI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.

Praha, 2007

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 15. července 2007.

OBSAH

1. Úvod	6
1.1. Vymezení tématu	6
1.2. Struktura práce	7
1.3. Materiál a metody	9
1.4. Příchod uprchlíků a vnitřně přesídlených osob do Srbska	10
1.4.1. Uprchlíci z Chorvatska	10
1.4.2. Uprchlíci z Bosny a Hercegoviny	10
1.4.3. Vnitřně přesídlené osoby z Kosova	11
1.5. Specifika postavení uprchlíků a přesídlených osob v Srbsku	11
2. Legislativa týkající se uprchlické problematiky	13
2.1. Mezinárodní právní rámec	13
2.2. Srbský právní rámec	15
3. Základní údaje	18
3.1. Počet uprchlíků a vnitřně přesídlených osob	18
3.2. Regionální rozmístění uprchlíků a vnitřně přesídlených osob	21
3.3. Národnostní struktura uprchlíků a vnitřně přesídlených osob	22
3.4. Věková a pohlavní struktura uprchlíků a vnitřně přesídlených osob	23
4. Kolektivní centra	24
5. Různé koncepce řešení	29
5.1. Tři možnosti trvalého řešení pro uprchlíky	29
5.2. Integrace jako jedna z možností trvalého řešení pro uprchlíky	31
5.3. Problémy integrace vnitřně přesídlených osob z Kosova	33
6. Integrace uprchlíků a přesídlených osob	36
6.1. Základní údaje o respondentech	36
6.1.1. Seznam respondentů	38
6.2. Příchod do Srbska	38
6.3. Věk uprchlíků a přesídlených osob v době příchodu do Srbska	42
6.4. Dokumenty	45

6.5. Bydlení	49
6.6. Zaměstnání	52
6.7. Pojem „uprchlík“	56
6.8. Sociální kontakty	57
6.9. Chování místních obyvatel k uprchlíkům a přesídleným osobám	59
6.10. Rozdíly v mentalitě	64
6.11. Problémy s jazykem	69
6.12. Návrat jako druhá možnost oproti integraci	72
6.13. Vrácení majetku	80
7. Závěr	85
Příloha I. – Tabulky	90
Uprchlíci v Srbsku podle opštin	91
Vnitřně přesídlené osoby v Srbsku podle opštin	93
Příloha II. - Organizace zabývající se problematikou uprchlictví	95
Mezinárodní organizace	96
Srbské státní organizace	97
Nevládní organizace	97
Příloha III. – Rozhovory	99
Milena	100
Jasmina	112
Příloha IV. - Fotografická dokumentace	124
Prameny a literatura	132
Prameny	133
Mezinárodní a srbské zákony a nařízení	133
Statistické přehledy	133
Časopisy	134
Orální prameny – Seznam respondentů	135
Literatura	136

1. ÚVOD

1.1. Vymezení tématu

Tato práce popisuje postavení uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a vnitřně přesídlených osob z Kosova žijících v současné době v Srbsku. Soustředí se především na míru jejich integrace do srbské společnosti. Cílem této práce je tedy popsat, nakolik se uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby cítí být součástí společnosti, ve které se byli nuceni usídlit.

V posledním desetiletí dvacátého století došlo v bývalé Jugoslávii následkem několika válek k mohutnému stěhování celých etnických skupin. To mělo mimo jiné za následek příchod ohromného počtu uprchlíků a vnitřně přesídlených osob do Srbska. V roce 1991 až 1995 přišlo do Srbska přes půl milionu uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. V roce 1999 jako následek bombardování Srbska a s tím spojeným odchodem srbského vojska z Kosova se do Srbska uchýlilo přes dvě stě tisíc takzvaně vnitřně přesídlených osob z Kosova.

Přestože počet uprchlíků a přesídlených osob je v Srbsku stále vysoký a jejich postavení se nezlepšuje, srbská veřejnost se tímto tématem příliš nezabývá. V samotném Srbsku se uprchlíkům a přesídleným osobám věnují například srbské nevládní organizace¹. Velmi aktivní jsou především organizace, které se sdružují pod hlavičkou Srbské rady pro uprchlíky. Srbská rada pro uprchlíky také realizuje malé vlastní vědecké centrum s knihovnou. Tyto organizace zaprvé realizují různé praktické programy zaměřené na tuto cílovou skupinu a zadruhé publikují řadu textů a publikací zabývajících se tímto tématem.

Dalšími organizacemi, které se zabývají uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami a které vydávají publikace zaměřené na toto téma, jsou mezinárodní organizace. Mezi tyto organizace patří například UNHCR, UNDP nebo Mezinárodní výbor

---

¹ Podrobnější seznam organizací a institucí zabývajících se uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami viz. Příloha II.

Červeného kříže. Literatura vydávaná těmito organizacemi je velmi podobně zaměřena jako literatura srbských nevládních organizací.

V další řadě se uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami zabývají samozřejmě srbské státní instituce. Mezi nejdůležitější patří především Komisarát pro uprchlíky Republiky Srbsko. Uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami se donedávna zabývalo také Ministerstvo pro lidská a menšinová práva a Koordinační centrum Republiky Srbsko.

V neposlední řadě se tématem uprchlictví a přesídlení zabývají také vědecké instituce. Z vědeckých institucí se tomuto tématu věnuje především geografické a demografické instituce. Kromě těchto oborů se uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami zabývá sociologie, politologie a novodobá historie.

Co se týká statistických údajů, první sčítání uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny udělal v roce 1996 Komisarát pro uprchlíky ve spolupráci s UNHCR. Druhé sčítání uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny uskutečnil rovněž Komisarát pro uprchlíky společně s UNHCR v roce 2001. Další sčítání uprchlíků bylo provedeno v rámci celkového sčítání srbských obyvatel v roce 2002. Poslední sčítání a zároveň registrace uprchlíků bylo uskutečněno na přelomu roku 2004 a 2005. Podrobnější výsledky z tohoto sčítání dosud nebyly zveřejněny, zatím se zná pouze celkový počet uprchlíků. Vnitřně přesídlené osoby z Kosova byly registrovány pouze v roce 2000 Komisarátem pro uprchlíky a UNHCR. Aktuální statistiky lze najít na stránkách UNHCR.

V české literatuře téma uprchlíků a vnitřně přesídlených osob žijících v současné době v Srbsku zpracováno zatím není. V tomto ohledu je tato práce průkopnickou.

1.2. Struktura práce

V úvodu práce je ve stručnosti popsána základní problematika týkající se tématu a struktury práce. Kromě toho se zde také zmiňují organizace a instituce, které se tímto tématem v Srbsku zabývají. Dále jsou tu blíže specifikovány metody sbírání materiálu a také samotný materiál, který byl pro práci použit. Následně je krátce popsán příchod

uprchlíků a vnitřně přesídlených osob do Srbska a v závěru úvodu je zmíněna jejich specifická situace, ve které se v Srbsku nacházejí.

Další kapitola se týká legislativy zabývající se problematikou uprchlictví a přesídlení. V první části je popsána mezinárodní legislativa zaměřená na toto téma a definovány pojmy jako uprchlík a vnitřně přesídlená osoba. V druhé části je popsána srbská legislativa specifikující práva a povinnosti uprchlíků a vnitřně přesídlených osob v Srbsku. V kapitole Základní údaje jsou podány nejdůležitější statistiky týkající se uprchlíků a vnitřně přesídlených osob v Srbsku. V další kapitole je blíže popsána současná situace týkající se jak oficiálních, tak neoficiálních kolektivních center v Srbsku.

Následující kapitola se zabývá přístupem srbského státu a mezinárodních organizací k uprchlické a přesídlenecké otázce. V případě uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se jedná o koncepci se třemi možnostmi – repatriací, přestěhováním do třetí země a integrací. Co se týká přesídlených osob z Kosova, těm se nabízí pouze možnost návratu.

Stěžejní část práce tvoří kapitola týkající se samotné integrace uprchlíků a vnitřně přesídlených osob do srbské společnosti. Tato kapitola je psána především na základě kvalitativních rozhovorů s uprchlíky a přesídlenými osobami a je doplněna četnými citacemi respondentů. Druhotná data byla získána z literatury. Tento text si klade za cíl poskytnout současný vhled do postavení uprchlíků a přesídlených osob v Srbsku.

Závěr stručně shrnuje problematiku uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Zaměřuje se především na porovnání postavení uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny na straně jedné a postavení vnitřně přesídlených osob z Kosova na straně druhé.

Příloha obsahuje další statistické údaje a seznam vládních, nevládních a mezinárodních organizací zabývajících se problematikou uprchlíků a přesídlených osob v Srbsku. Dalším zajímavým doplněním této tematiky mohou být dva rozhovory v plném znění s uprchlicí z Chorvatska a přesídlenou osobou z Kosova. Pro dokreslení tohoto tématu příloha také zahrnuje fotografickou dokumentaci.

1.3. Materiál a metody

Prameny nashromážděné pro tuto práci lze rozdělit do dvou skupin. Prvním a velmi podstatným zdrojem této práce se stal kvalitativní terénní výzkum, který autorka uskutečnila v Srbsku v období od října do prosince 2006. Tento kvalitativní terénní výzkum byl realizován především metodou částečně strukturalizovaných rozhovorů s uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami. Většina rozhovorů byla nahrávána na diktafon, ostatní rozhovory byly zapsány po jejich skončení. Kromě těchto kvalitativních rozhovorů autorka navštívila několik oficiálních a neoficiálních kolektivních center. Z oficiálních center byly navštíveny kolektivní centra ve městě Bělehrad-Višnjička banja, Niška banja, Nový Sad a Pančevo a z neoficiálních center kolektivní centra v příměstských čtvrtí Bělehradu Grocka a Resnik. Při návštěvách kolektivních center byly pořizovány fotografie a vedeny rozhovory s místními obyvateli.

Jako další prameny posloužily mezinárodní a srbské zákony a nařízení. Velmi cenné informace týkající se statistických údajů byly použité ze sčítání uprchlíků z roku 1996 a 2001, sčítání obyvatel z roku 2002, registrace vnitřně přesídlených osob z roku 2000 a současných oficiálních statistik UNHCR. Doplnující poznatky o životě uprchlíků a přesídlených osobách v Srbsku byly získány v časopise Pravi odgovor. Přínosné informace byly získány také při návštěvách srbských a mezinárodních nevládních organizací a vědeckých institucí, které se zabývají problematikou uprchlictví.

Dalším podstatným zdrojem informací byla literatura o uprchlících a vnitřně přesídlených osobách, která byla nashromážděna autorkou v období od října do prosince 2006 při jejím studijním pobytu v Srbsku. Nejvíce dat bylo čerpáno z literatury vydané srbskými a mezinárodními nevládními organizacemi, které se zabývají problematikou uprchlictví. V tomto ohledu byla nejpřínosnější literatura, kterou vydaly srbské nevládní organizace Grupa 484, Novosadské humanitární centrum a Srbská rada pro uprchlíky.

Zde je nutné zdůraznit, že situace ohledně uprchlíků a vnitřně přesídlených osob se stále mění. Sbíráni materiálu pro tuto práci skončilo v březnu 2007. V dnešní době se mohou odlišovat statistické údaje, srbská legislativa a podobně.

1.4. Příchod uprchlíků a vnitřně přesídlených osob do Srbska

Poslední dekáda 20. století byla pro bývalou Jugoslávii velmi komplikovaným a nešťastným obdobím. Válka v Chorvatsku (1991-1995) a Bosně a Hercegovině (1992-1995) a bombardování Svazové republiky Jugoslávie jednotkami NATO (březen-červen 1999) měly mimo jiné za následek ohromné etnické proměny a mohutné vlny uprchlíků.

1.4.1. Uprchlíci z Chorvatska

První velká vlna uprchlíků dorazila do Srbska s vypuknutím bojů v Chorvatsku v roce 1991. V létě 1991 se na území Chorvatska rozpoutaly první ozbrojené boje mezi Chorvaty a chorvatskými Srby, které zapříčinily velké přesuny obyvatel. Srbové žijící na území Chorvatska se začali vystěhovávat z oblastí obývaných Chorvaty do oblastí se srbským většinovým obyvatelstvem. Stěhovali se buď přímo do Srbska či Bosny a Hercegoviny, anebo nacházeli útočiště v tehdejší Republice srbská Krajina, která byla vytvořena chorvatskými Srby na území Chorvatska. Současně také došlo k přesídlování Chorvatů z oblastí obývaných srbským obyvatelstvem, tedy především z území Republiky srbská Krajina, do oblastí obývaných chorvatskou většinou.

V průběhu války v Chorvatsku proudili do Srbska další uprchlíci. Dvě největší vlny uprchlíků zasáhly Srbsko na konci války v roce 1995. K první z nich došlo v květnu 1995 během operace Bljesak, kdy chorvatská armáda etnicky vyčistila Západní Slavonii, jež v té době spadala pod Republiku srbská Krajina. K zcela největší vlně uprchlíků došlo v srpnu 1995, kdy chorvatská armáda během operace Oluja, rozhodující ofenzívy proti Republice srbská Krajina, vyhnala téměř všechno srbské obyvatelstvo. Více než 200 tisíc Srbů, vysídlených během těchto dvou operací, tehdy skončilo v Srbsku a v srbské části Bosny a Hercegoviny.

1.4.2. Uprchlíci z Bosny a Hercegoviny

Kromě uprchlíků z Chorvatska dorazil do Srbska také velký počet uprchlíků z Bosny a Hercegoviny. První velká vlna uprchlíků přišla v roce 1992, kdy se rozpoutala

občanská válka v Bosně a Hercegovině. Během této občanské války, kde proti sobě bojovali bosenští Srbové, Chorvaté a Muslimové (Bosňáci), došlo k masovému přesídlování všech tří etnik. Po celou dobu války proudily uprchlické vlny bosenských Srbů do Srbska a bosenských Chorvatů do Chorvatska. Poslední velká vlna bosenských uprchlíků do Srbska dorazila na konci války v roce 1995. Velký počet uprchlíků přišel také ještě v průběhu roku 1996. V současné době je Bosna a Hercegovina rozdělena na dvě entity, Federaci BaH, kde žije převážně muslimské (bosňácké) a chorvatské obyvatelstvo, a Republiku srbskou, kde žijí převážně Srbové.

V roce 1996 pobývalo na území Svazové republiky Jugoslávie kolem 300 tisíc uprchlíků z Chorvatska a více než 250 tisíc uprchlíků z Bosny a Hercegoviny. Několik tisíc uprchlíků pocházelo také z Makedonie a Slovinska.

1.4.3. Vnitřně přesídlené osoby z Kosova

Poslední mohutná vlna utečenců, nebo přesněji řečeno vnitřně přesídlených osob, dorazila do Srbska z Kosova v roce 1999. Bombardování Svazové republiky Jugoslávie (Srbska a Černé Hory) jednotkami NATO, které trvalo od března do června roku 1999, mělo za následek další obrovskou vlnu běženců. Během stahování jugoslávských jednotek z Kosova uprchlo do Srbska kolem 200 tisíc Srbů a ostatních menšinových etnik. K další větší uprchlické vlně došlo během kosovských nepokojů v březnu 2004, kdy bylo okolo 4.000 obyvatel nealbánské národnosti přinuceno opustit své domovy. Do Srbska tehdy uprchlo kolem 300 osob.

1.5. Specifika postavení uprchlíků a přesídlených osob v Srbsku

Situace uprchlíků a přesídlených osob v Srbsku je v mnoha ohledech specifická a velmi se odlišuje od situace uprchlíků například v České republice. V České republice se nacházejí uprchlíci, kteří přišli z různých koutů světa a kteří mají zcela jinou kulturu a mluví zcela jiným jazykem. Mezi nejčastější žadatele o azyl v české republice patří

například lidé z Ukrajiny, Vietnamu, Mongolska, Gruzie, Ruska apod. Takovýchto uprchlíků žije v Srbsku minimum. Většinu uprchlíků a všechny přesídlené osoby tvoří lidé, kteří přišli z různých částí bývalé Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

Nejvíce uprchlíků přišlo z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, které byly jakožto federativní jednotky do roku 1991 součástí Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Dalšími federativními jednotkami, které tvořily bývalou Jugoslávii, byly Srbsko, Černá Hora, Makedonie a Slovinsko. Kosovo, z kterého do Srbska přišly takzvané přesídlené osoby, mělo od roku 1974 autonomní statut. Avšak v roce 1988 byl tento statut na základě nové ústavy oslaben a Kosovo fakticky samosprávu ztratilo.

Jelikož hranice mezi federativními republikami a mezi Srbskem a Kosovem byly spíše formálního charakteru, docházelo často k migraci po celé Jugoslávii. Lidé se stěhovali například za vzděláním nebo za prací. Mnoho Srbů žijících tehdy v Chorvatsku, Bosně a Hercegovině nebo v Kosovu mělo v Srbsku nějaké příbuzné a díky nim udržovalo se Srbskem určité vazby. Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, kteří přišli do Srbska po rozpadu Jugoslávie v roce 1991, proto Srbsko za cizí stát nepovažovali. Rovněž přesídlené osoby z Kosova, které přišly do Srbska v roce 1999 po bombardování tehdejší Svazové republiky Jugoslávie jednotkami NATO, vnímaly Srbsko jako svůj stát.

Kromě těchto silných historických vazeb je nutné zdůraznit, že uprchlíci a přesídlené osoby, kteří byli převážně srbské národnosti, se přestěhovali do svého takzvaného mateřského státu, kde většinové obyvatelstvo tvořili Srbové. Jak jazyk, tak kultura příchozích Srbů se z velké části podobala místnímu jazyku a kultuře. Přes všechny tyto podobnosti a silné vazby se však uprchlíci a přesídlené osoby v novém domově potýkali s velkými problémy a mnozí do nové společnosti nikdy nezapadli.

2. LEGISLATIVA TÝKAJÍCÍ SE UPRCHLICKÉ PROBLEMATIKY

2.1. Mezinárodní právní rámec

Definice uprchlíka a vnitřně přesídlené osoby

Základní postavení a práva uprchlíků jsou určeny dvěma multilaterálními úmluvami spojených národů. Prvním důležitým dokumentem je Úmluva o postavení uprchlíků z roku 1951. Druhý velmi podstatný dokument tvoří Protokol o postavení uprchlíků přijatý v roce 1967.

Úmluva o postavení uprchlíků představuje základ mezinárodního uprchlického práva. Úmluva definuje, kdo je „uprchlík“ a popisuje standardní postup s uprchlíky. Jelikož text Úmluvy vznikl v době po druhé světové válce, definice uprchlíka je zaměřena na osoby, které se nacházely mimo svojí mateřskou zemi a na uprchlíky, kteří se dostali do tohoto postavení před rokem 1951. Na konci padesátých a začátkem šedesátých let minulého století došlo k nové krizi s uprchlíky, a proto bylo nutné rozšířit Úmluvu o Protokol a další texty.

Podle Úmluvy je uprchlík taková osoba, která „se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních a nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám či zastávání určitých politických názorů je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.“²

Definici uprchlíka popsanou v Úmluvě doplnila v roce 1969 Úmluva Organizace africké jednoty (OAU). Tato úmluva popisuje uprchlíka jako každou osobu, která je přinucena opustit svojí zemi „z důvodů agrese vnější síly, okupace, dominance cizí

---

² Úmluva o právním postavení uprchlíků, 1951

nadvlády nebo případů vážného narušení společenského pořádku v části země či v celé zemi původu a občanství.“³

V roce 1984 přijaly země Střední Ameriky Kartagenskou deklaraci, která rozšířila definici uprchlíka na osoby, které utíkají ze svých zemí, „neboť jsou jejich životy, bezpečnost nebo svoboda ohroženy obecným násilím, agresí vnější síly, vnitřními boji, masovým porušováním lidských práv nebo jinými okolnostmi, které vážně narušují společenský pořádek.“⁴

V roce 1967 byl přijat Protokol o postavení uprchlíků, který rozšířil časové a geografické hranice dané v Úmluvě. Protokol také stanovil podmínky, kdy uprchlík pozbývá svého uprchlického postavení. Protokol společně s Úmluvou popisuje práva a povinnosti uprchlíků v zemi, ve které získali azyl, včetně práva na ochranu před nuceným návratem na území, kde by mohly být ohroženy jejich životy nebo svoboda. Dále popisuje povinnosti států k uprchlíkům, kde je zahrnuta spolupráce s UNHCR.⁵

V podobném postavení jako uprchlíci se nacházejí také vnitřně přesídlené osoby (internally displaced persons – IDP). Vnitřně přesídlené osoby podobně jako uprchlíci utekli ze svých domovů, často například během občanské války, ale na rozdíl od uprchlíků nevyhledali ochranu za hranicemi své země. Vnitřně přesídlené osoby většinou užívají stejných programů pomoci, ačkoliv se na ně nevztahuje Úmluva o uprchlících ani oficiální mandát UNHCR.

Postavení těchto osob je popsáno v Hlavních principech v oblasti vnitřního přesídlení z roku 1998. Tento dokument definuje vnitřně přesídlené osoby jako „osoby, které byly přinuceny uprchnout nebo opustit své domovy, především aby se vyhnuly následkům ozbrojených bojů, obecnému násilí, porušování lidských práv nebo přírodních katastrof (...) a které nepřešly mezinárodně uznávanou hranici.“⁶

---

³ UNHCR: Zaštita izbeglica: vodič kroz međunarodno izbegličko pravo, Beograd, 2003

⁴ UNHCR: Zaštita izbeglica: vodič kroz međunarodno izbegličko pravo, Beograd, 2003

⁵ UNHCR: Zaštita izbeglica: vodič kroz međunarodno izbegličko pravo, Beograd, 2003

⁶ UNHCR: Zaštita izbeglica: vodič kroz međunarodno izbegličko pravo, Beograd, 2003

2.2. Srbský právní rámec

Zákon o uprchlících a další dokumenty

Základ uprchlického práva v Srbsku v současné době tvoří Zákon o uprchlících (Zakon o izbeglicama), který byl přijat v roce 1992 a později a doplněn v roce 2002 („Službeni glasnik RS“, č. 18/92 a 45/02).

Zákon o uprchlících z roku 2002 definuje uprchlíky jako „Srby nebo občany jiné národnosti, kteří v důsledku nátlaku chorvatských orgánů nebo orgánů v druhých republikách, hrozby genocidy, jako i pronásledování a diskriminace kvůli své náboženské a národnostní příslušnosti nebo politickému přesvědčení, byli přinuceni opustit svůj domov v těchto republikách a uprchnout na území Republiky Srbsko.“⁷

Podle zákona mají uprchlíci právo na dočasné ubytování, odpovídající zdravotní péči, bezplatné vzdělání, zaměstnání a pomoc v podobě materiální a potravinové. Tuto odpovědnost za uspokojení základních životních potřeb a zabezpečení sociálních jistot uprchlíků na sebe bere Republika Srbsko. Povinnost pečovat o uprchlíky má Srbsko podle zákona do té doby, než se „podaří dosáhnout podmínek pro návrat uprchlíků na území, která opustili, popřípadě zajistit podmínky pro jejich trvalé sociální zabezpečení.“⁸

Hlavní institucí zabývající se uprchlíky v Srbsku je podle zákona Komisaríát pro uprchlíky (Komesarijat za izbeglice), který byl založen v roce 1992. V čele Komisaríátu pro uprchlíky stojí komisař, který má k dispozici jednoho zástupce a dva pomocníky. Komisaře a jeho zástupce ustanovuje vláda Srbska na dobu čtyř let. V současné době funkci komisaře vykonává Dragiša Dabetić.

Komisariát má na starost určování statusu uprchlíků, vedení evidence a zajišťování jejich základních potřeb. Evidenci uprchlíků vede Komisaríát ve spolupráci s Ministerstvem vnitra (Ministarstvo unutrašnjih poslova) a statistickým úřadem (Republički zavod za statistiku). Komisaríát se také věnuje zabezpečování ubytování a rozmísťování uprchlíků do kolektivních center. Dále se snaží zajišťovat podmínky

---

⁷ Zakon o izbeglicama, „Službeni glasnik RS“ (č. 18/92 a 45/02)

⁸ Zakon o izbeglicama, „Službeni glasnik RS“ (č. 18/92 a 45/02)

pro jejich návrat na území, jež byli nuceni opustit. Komisariát také koordinuje poskytování pomoci ze strany místních a zahraničních organizací.⁹

Ve všech obštinách je podle zákona ustanoven zvláštní orgán zabývající se prací s uprchlíky. Dále je v každé obštině pověřena jedna osoba, která je zodpovědná za komunikaci s Komisariátem a která má na starost vyřizování určitých záležitostí pro Komisariát.¹⁰

Na základě rozhodnutí Komisariátu o přiznání statusu uprchlíka dostává uprchlík uprchlickou legitimaci (izbeglička legitimacija), kterou mu vydá Ministerstvo vnitra. Uprchlická legitimace je veřejný dokument, kterým se prokazuje identita a který slouží jako náhrada za občanský průkaz (lična karta).¹¹

Kromě Zákona o uprchlících byly přijaty dvě vyhlášky: Vyhláška o zabezpečení uprchlíků (Uredba o zbrinjavanju izbeglica) („Službeni glasnik RS“, č. 20/92, 70/93, 105/93, 8/94, 22/94, 34/95, 36/04), Vyhláška o způsobu zabezpečení vyhnaných osob (Uredba o načinu zbrinjavanja prognanih lica) („Službeni glasnik RS“, č. 47/95), která ustanovila způsob a rozsah poskytování pomoci při zajišťování uprchlíků a postup při přiznávání jejich statusu.

V květnu 2002 přijala Vláda Národní strategii pro řešení otázky uprchlíků a vnitřně přesídlených osob (Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica). V tomto dokumentu, na kterém se podílely UNHCR, UNDP a OCNA¹², byly definovány dva základní směry, které měly za cíl napomoci trvalému řešení uprchlických problémů na území Republiky Srbsko a umožnit uprchlíkům svobodnou volbu. První směr se týkal podporování podmínek pro místní integraci (bydlení, zaměstnání, trvalé řešení pro uprchlíky v kolektivních centrech, která se postupně zavírají, zlepšení majetkového a právního postavení uprchlíků). Druhý směr se zaměřoval na umožnění podmínek pro repatriaci, tedy návrat do místa svého původního bydliště. Tyto dva základní a rovnoprávné směry byly přijaty jako trvalé řešení uprchlické otázky.¹³

---

⁹ Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, www.kirs.sr.gov.yu

¹⁰ Zakon o izbeglicama, „Službeni glasnik RS“ (č. 18/92 a 45/02)

¹¹ Zakon o izbeglicama, „Službeni glasnik RS“ (č. 18/92 a 45/02)

¹² Office for Coordination of Humanitarian Affairs

¹³ Vlada Republike Srbije: Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica, Beograd, maj 2002

V současné době se usiluje o přijetí nového zákona o uprchlících. Tento budoucí zákon je popsán v Návrhu zákona o změnách a doplněních zákona o uprchlících (Predlog zakona o izmenama i dopunama zakona o izbeglicama).

V tomto návrhu zákona se až na doplnění několika článků zabývajících se otázkou bydlení uprchlíků mnoho věcí nemění. V článku 1 se ponechává etnocentristická definice uprchlíka jakožto „Srba či občana jiné národnosti“. Pojem uprchlíka se upřesňuje na osobu, která „v důsledku událostí a jejich následků, ke kterým došlo v období od roku 1991 do roku 1998, utekla nebo byla vyhnána z některé z bývalých jugoslávských republik na území Republiky Srbsko, a nemůže a nebo se kvůli strachu z pronásledování či diskriminace nepřeje vrátit na území, ze kterého utekla, a nebo i ta, která se rozhodla pro integraci.“¹⁴

Pozitivní na novém návrhu zákona je to, že se více vyzdvihuje možnost integrace uprchlíka do srbské společnosti. Za negativní lze naopak považovat posílení pozice komisaře. Velmi sporná je pak nová část návrhu, kde se popisuje proces poskytování pomoci při řešení bytové problematiky. V článku 19a se píše: „nemovitosti, které jsou získávány pro řešení bytových potřeb uprchlíků z rozpočtu Republiky Srbsko, domácích nebo zahraničních donátorů, jsou státním majetkem.“ Tímto se dostanou všechny nemovitosti ne do osobního vlastnictví uprchlíků, jak bylo plánováno zahraničními donátory, nýbrž do vlastnictví státu. Stát bude tyto nemovitosti posléze poskytovat na dočasné užívání, pronajímat či prodávat.¹⁵

---

¹⁴ Predlog zakona o izmenama i dopunama zakona o izbeglicama

¹⁵ Predlog zakona o izmenama i dopunama zakona o izbeglicama

3. ZÁKLADNÍ ÚDAJE

3.1. Počet uprchlíků a vnitřně přesídlených osob

V současné době¹⁶ se na území Srbska (bez Kosova a Metohije) podle údajů UNHCR nachází 304 751 uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Z toho 27 345 uprchlíků pochází z Chorvatska, 70 608 uprchlíků z Bosny a Hercegoviny a 206 798 vnitřně přesídlených osob z Kosova a Metohije.¹⁷

Tabulka č. 1: Počet uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a vnitřně přesídlených osob z Kosova a Metohije v Srbsku (bez Kosova a Metohije), 15. března 2007¹⁸

Uprchlíci z Chorvatska	70.608
Uprchlíci z Bosny a Hercegoviny	27.345
Uprchlíci celkem	97.953
Vnitřně přesídlené osoby z Kosova	206.798
Celkem: uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby	304.751

Počet uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny v Srbsku od roku 1996 výrazně poklesl.¹⁹ Jedna část uprchlíků se vrátila do své země původu, druhé části se podařilo přestěhovat do třetí země²⁰ a nejpočetnější třetí část pozbyla uprchlického statutu s přijetím srbského státního občanství. Přijetí srbského státního občanství a zřeknutí se uprchlického statutu ovšem neznamenalo automaticky úspěšnou integraci do společnosti. Ačkoliv tyto osoby uprchlíky oficiálně být přestaly, mnohé problémy jim zůstaly i nadále.²¹

¹⁶ k 15. březnu 2007

¹⁷ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

¹⁸ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

¹⁹ viz. Tabulka č. 2

²⁰ Uprchlíci se nejčastěji stěhovali na příklad do Ameriky, Kanady, Austrálie, Evropské unie (především do severovýchodních zemí) a v neposlední řadě také do České republiky.

²¹ viz. Tabulka č. 3

Tabulka č. 2: Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny v Srbsku (bez Kosova a Metohije), 1996 – 15. března 2007²²

Rok	Uprchlíci
1996	524 000
1997	508 000
1998	473 000
1999	471 000
2000	456 000
2001	374 000
2002	332 000
2003	275 000
2004	261 000
2005	138 936
2006	98 296
15. března 2007	97 953

Tabulka č. 3: Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny v Srbsku – Trvalé řešení, 1996 – 2007, 15. března 2007²³

	Země původu						Celkem
	Chorvatsko			Bosna a Hercegovina			
1996	291 000			233 000			524 000
Trvalé řešení	Dobrovolná repatriace	S pomocí UNHCR	13 600	Dobrovolná repatriace	S pomocí UNHCR	6 100	19 700
		Samovolná	59 100		Samovolná	65 000	124 100
	Přestěhování do třetí země		13 600	Přestěhování do třetí země		8 800	22 400
	Občanství		93 100	Občanství		50 050	143 150
	Neregistrováni 2004/2005*		41 000	Neregistrováni 2004/2005*		75 700	116 700
2007	70 600			27 350			97 950

*další data v této kategorii nejsou dostupná

Na rozdíl od uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny počet vnitřně přesídlených osob z Kosova od roku 1999 příliš neklesl. Naopak, do roku 2002 počet vnitřně přesídlených osob stále stoupal, v roce 2003 nepatrně klesl, a v roce 2004

²² UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

²³ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

v důsledku březnových nepokojů opět stoupl. Od roku 2005 počet těchto osob začal klesat.²⁴ Příčiny tohoto vysokého a téměř neklesajícího čísla jsou následující. Za prvé nabídka přesídlení do třetích zemí byla určena především pro uprchlíky z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, a ne pro přesídlené osoby z Kosova, za druhé návrat do Kosova vzhledem k politické situaci je v současné době téměř nemožný a za třetí formální vyřešení statutu přesídlené osoby přijetím občanství, jak tomu bývá často v případě uprchlíků, je samozřejmě nemožné, neboť vnitřně přesídlené osoby jsou zároveň občany Republiky Srbsko.

Tabulka č. 4: Vnitřně přesídlené osoby z Kosova a Metohije v Srbsku (bez Kosova a Metohije) , 1999 – 15. března 2007²⁵

Rok	Přesídlení
1999	176 014
2000	197 500
2001	201 700
2002	206 000
2003	205 000
2004	208 135
2005	207 448
2006	206 859
15. března 2007	206 798

²⁴ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

²⁵ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

3.2. Regionální rozmístění uprchlíků a vnitřně přesídlených osob

Z celkového počtu 97.953 uprchlíků se jich drtivá většina, tedy 88.503, nachází na území Vojvodiny a Bělehradu. Pouze 9.450 osob žije na území užšího Srbska bez Vojvodiny a Kosova.^{26 27}

Tabulka č. 5: Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny podle pobytu v Srbsku (bez Kosova a Metohije), 15. března 2007²⁸

Vojvodina a Bělehrad	88 503
Srbsko bez Vojvodiny a Kosova	9 450
Srbsko celkem (bez Kosova)	97 953

Z celkového počtu 206 798 vnitřně přesídlených osob jich převážná většina, tedy 112 300, pobývá v užším Srbsku bez Vojvodiny a Kosova. Ve Vojvodině a Bělehradu se jich nachází 94 498.²⁹ Větší počet vnitřně přesídlených osob v jižnější části Srbska je dán především větší blízkostí Kosova.³⁰

Tabulka č. 6: Vnitřně přesídlené osoby z Kosova a Metohije podle pobytu v Srbsku (bez Kosova a Metohije), 15. března 2007³¹

Vojvodina a Bělehrad	94 498
Srbsko bez Vojvodiny a Kosova	112 300
Srbsko celkem (bez Kosova)	206 798

²⁶ UNHCR: Refugees in Serbia (excluding Kosovo) as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

²⁷ Pro podrobnější informace o počtu uprchlíků v jednotlivých obštinách viz. Příloha I.: Tabulka č. 1 a 2

²⁸ UNHCR: Refugees in Serbia (excluding Kosovo) as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

²⁹ UNHCR: IDPs in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

³⁰ Pro podrobnější informace o počtu vnitřně přesídlených osob v jednotlivých obštinách viz. Příloha I.: Tabulka č. 3 a 4

³¹ UNHCR: IDPs in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

3.3. Národnostní struktura uprchlíků a vnitřně přesídlených osob

Tabulka č. 7: Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny v Srbsku (bez Kosova a Metohije) podle národnosti, 2002³²

Národnost	%
Srbové	92,60%
Chorvaté	1,36%
Jugoslávci	0,84%
Černohorci	0,42%
Makedonci	0,37%
Muslimové	0,23%
Maďaři	0,20%
Romové	0,19%
Bosňáci	0,18%
Slovinci	0,09%
Ostatní	2,33%
Neodpovědělo	1,21%
Celkem	100%

Tabulka č. 8: Vnitřně přesídlené osoby z Kosova a Metohije v Srbsku (bez Kosova a Metohije) podle národnosti, 31. ledna 2007³³

Národnost	%
Srbové	75,14%
Romové	10,80%
Černohorci	3,95%
Muslimové	2,51%
Gorané	1,46%
Egyptané	0,36%
Albánci	0,23%
Makedonci	0,19%
Jugoslávci	0,17%
Chorvaté	0,08%
Turci	0,06%
Aškalové	0,04%
Ostatní	0,17%
Neodpovědělo	4,84%
Celkem	100%

³² Izbeglički korpus u Srbiji, Prema podacima popisa stanovništva 2002, Beograd, 2004

³³ UNHCR: IDPs in Serbia as at 31st January 2007 – Breakdown by Ethnicity

3.4. Věková a pohlavní struktura uprchlíků a vnitřně přesídlených osob

Tabulka č. 9: Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny v Srbsku (bez Kosova a Metohije) podle věku a pohlaví, 15. března 2007³⁴

Věk	Muži	%	Ženy	%	Celkem	%
00-04	277	0,28%	276	0,28%	553	0,56%
05-11	2 247	2,29%	2 145	2,19%	4 392	4,48%
12-17	3 492	3,56%	3 256	3,32%	6 748	6,89%
18-59	31 626	32,29%	27 284	27,85%	58 910	60,14%
60 a více	9 984	10,19%	17 366	17,73%	27 350	27,92%
Celkem	47 626	48,62%	50 327	51,38%	97 953	100,00%

Tabulka č. 10: Vnitřně přesídlené osoby z Kosova a Metohije v Srbsku (bez Kosova a Metohije) podle věku a pohlaví, 15. března 2007³⁵

Věk	Muži	%	Ženy	%	Celkem	%
00-04	710	0,34%	616	0,30%	1 326	0,64%
05-11	12 139	5,87%	11 526	5,57%	23 665	11,44%
12-17	12 273	5,93%	11 474	5,55%	23 747	11,48%
18-59	61 840	29,90%	61 291	29,64%	123 131	59,54%
60 a více	15 583	7,54%	19 346	9,36%	34 929	16,89%
Celkem	102 545	49,59%	104 253	50,41%	206 798	100,00%

³⁴ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by Age/Gender, www.unhcr.co.yu

³⁵ UNHCR: Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by Age/Gender, www.unhcr.co.yu

4. KOLEKTIVNÍ CENTRA

Kolektivní centra začala vznikat v roce 1991, kdy do Srbska dorazila první vlna uprchlíků. Tato centra vznikala jako akutní řešení problému s ubytováním uprchlíků většinou bezprostředně po jejich opuštění původního domova a po příjezdu do Srbska. Byla určena uprchlíkům, kteří neměli možnost jiného ubytování. Více než polovina kolektivních center vznikla po srpnu 1995, kdy do Srbska dorazilo okolo 180 tisíc uprchlíků z Chorvatska.³⁶

V současné době se v Srbsku vyskytují dva druhy kolektivních center, oficiální a neoficiální. Oficiální kolektivní centra (Zvanični kolektivni centri) jsou centra, která vznikla shora za pomoci státu. Tato centra (včetně center v Kosovu) jsou financována srbskou vládou a patří pod správu Komisariátu pro uprchlíky Republiky Srbsko. Většinou se jedná o státní budovy, jako například nemocnice, školy, vojenské budovy, ubytovny, hotely, rekreační střediska, ozdravovny, kempy apod., které byly narychlo upraveny (či neupraveny) pro potřeby uprchlíků.

V případě neoficiálních kolektivních center (Nezvanični kolektivni centri) se jedná o různé opuštěné boudy, chatrče, skladiště, hangáry, ubytovny pro dělníky apod., do kterých se uprchlíci nastěhovali nelegálně. Ve velké části těchto takzvaných neoficiálních kolektivních centrech není tekoucí voda, kanalizace, elektřina nebo topení. Jelikož se obyvatelé těchto objektů nacházejí na cizím majetku, žijí v neustálém strachu, že budou vlastníkem vystěhováni a že zůstanou bez jakéhokoliv ubytování.

Uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby, jak v oficiálních tak v neoficiálních kolektivních centrech, žijí ve velmi špatných ubytovacích a hygienických podmínkách. V kolektivních centrech v současné době většinou přebývají nejtěžší ekonomické a sociální případy, jako jsou například nezaměstnaní, staří lidé, děti s jedním rodičem, nemocní atd., kteří se ani po tolika letech nedokázali postavit na vlastní nohy.

Ačkoliv byla kolektivní centra myšlena pouze jako provizorní řešení, dávno přerostla z dočasného ubytování na bydlení trvalé. Největší počet uprchlických rodin žije

---

³⁶ UNHCR, Komisarijat za izbeglice Republike Srbije, Komisarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

v kolektivních centrech přes deset let a vyskytují se i takové osoby, které tam pobývají 15 let.

Život v kolektivních centrech má negativní vliv na psychiku jejich obyvatel. Podmínky v kolektivních centrech často mentálně vysilují a poškozují pocit důstojnosti, což někdy může vyvolat i psychické poruchy. Toto potvrzuje i vysoký počet sedativ, který obyvatelé kolektivních center užívají. V kolektivních centrech také dochází častěji ke konfliktům v mezilidských vztazích. Kromě toho pobyt v kolektivních centrech uprchlíky odděluje od ostatních obyvatel a stigmatizuje je, a tím jim brání v normálním životě.³⁷

V současné době³⁸ se na území Srbska (bez Kosova a Metohije) podle statistik UNHCR nachází 72 oficiálních a 45 neoficiálních kolektivních center.³⁹ Na rozdíl od oficiálních kolektivních center je však počet neoficiálních pravděpodobně značně zkreslený, neboť je velmi obtížné určit přesné číslo. Předpokládá se, že jejich počet je mnohem větší, než udávají oficiální statistiky.

V kolektivních centrech žije v dnešní době 9.735 obyvatel. Z tohoto počtu jich 7.356 žije v oficiálních a 2.379 v neoficiálních kolektivních centrech. V oficiálních kolektivních centrech žije 2.362 uprchlíků z Chorvatska a z Bosny a Hercegoviny a 4.994 vnitřně přesídlených osob z Kosova a Metohije. V neoficiálních kolektivních centrech žije 1.029 uprchlíků z Chorvatska a z Bosny a Hercegoviny a 1.350 vnitřně přesídlených osob z Kosova a Metohije.⁴⁰

---

³⁷ Grupa 484: Ostanak izbeglica u Srbiji, Integracija i zagovaranje za korisnike koji napuštaju kolektivne centre: završni izveštaj sa preporukama, Beograd, decembar 2005

³⁸ k 1. březnu 2007

³⁹ UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu

⁴⁰ UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu

Tabulka č. 1: Kolektivní centra a uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby ubytované v těchto centrech na území Srbska (bez Kosova a Metohije), 1.březen 2007⁴¹

Kolektivní centra	Počet	Uprchlíci	Přesídlení	Celkem
Oficiální	72	2.362	4.994	7.356
Neoficiální	45	1.029	1.350	2.379

Co do velikosti a počtu obyvatel jsou oficiální kolektivní centra mnohem větší než neoficiální. V průměru žije v jednom oficiálním kolektivním centru 102 obyvatel, kdežto v neoficiálním jich průměrně žije pouze 53. Téměř v polovině neoficiálních kolektivních centrech nežije více než 20 obyvatel.⁴²

Co se týká regionálního rozmístění kolektivních center, 21 oficiálních kolektivních center s 3.287 obyvateli a 17 neoficiálních kolektivních center s 1.600 obyvateli se nachází na území Bělehradu. Ve Vojvodině se v současné době vyskytuje pouze 6 oficiálních kolektivních center s 521 obyvateli a 16 neoficiálních kolektivních center s 506 obyvateli. Nejvíce kolektivních center se nachází na území užšího Srbska bez Vojvodiny a Kosova, kde se nalézají 45 oficiálních kolektivních center s 3.548 obyvateli a 12 neoficiálních kolektivních center s 273 obyvateli. Oficiální kolektivní centra drtivě převažují v jižní části Srbska a naopak neoficiální převažují s severní částí Srbska, tedy ve Vojvodině. V Bělehradě se vyskytuje velký počet jak oficiálních tak neoficiálních kolektivních center.⁴³

⁴¹ UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu

⁴² Grupa 484: Ostanak izbeglica u Srbiji, Integracija i zagovaranje za korisnike koji napuštaju kolektivne centre: završni izveštaj sa preporukama, Beograd, decembar 2005

⁴³ UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu

Tabulka č. 2: Regionální rozmístění kolektivních center a uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby ubytované v těchto centrech na území Srbska (bez Kosova a Metohije), 1.březen 2007⁴⁴

Bělehrad

Kolektivní centra	Počet	Uprchlíci	Přesídlení	Celkem
Oficiální	21	1.217	2.070	3.287
Neoficiální	17	472	1.128	1.600

Vojvodina

Kolektivní centra	Počet	Uprchlíci	Přesídlení	Celkem
Oficiální	6	386	135	521
Neoficiální	16	497	9	506

Srbsko bez Vojvodiny a Kosova

Kolektivní centra	Počet	Uprchlíci	Přesídlení	Celkem
Oficiální	45	759	2.789	3.548
Neoficiální	12	60	213	273

Oficiální kolektivní centra vznikla narychlo a byla myšlena pouze jako dočasné řešení. Z tohoto důvodu srbská vláda už několik let pracuje na jejich uzavírání. V roce 1996, tedy době, kdy v Srbsku pobývalo nejvíce uprchlíků, jich bylo 765. Tehdy v těchto kolektivních centrech žilo 54.409 obyvatel, tedy přibližně 10 procent z tehdejšího celkového počtu uprchlíků.⁴⁵ V roce 2002, po uzavření přibližně poloviny kolektivních center, se jich na území Srbska nacházelo 388 s 26.863 obyvateli. V současné době se jich na území Srbska nalézá 72. Momentálně v těchto centrech žije 9.735 obyvatel, což tvoří přibližně 3,2 procenta z celkového počtu uprchlíků a vnitřně přesídlených osob v Srbsku. Ačkoliv v neoficiálních centrech jsou většinou mnohem horší podmínky, jejich stav se srbská vláda nesnaží řešit.

⁴⁴ UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu

⁴⁵ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugrozenih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

Tabulka č. 3: Proměny počtu oficiálních kolektivních center a počtu uprchlíků a vnitřně přesídlených osob ubytovaných v těchto centrech na území Srbska, v době od ledna 2001 do března 2007.⁴⁶ První údaje, pocházející ze zdrojů UNHCR, zahrnují pouze kolektivní centra na území Srbska bez Kosova a Metohije. Druhé údaje, pocházející ze zdrojů Komisarátu pro uprchlíky, zahrnují kolektivní centra Republiky Srbsko včetně Kosova a Metohije.

Datum	Kolektivní.centra	Uprchlíci	Přesídlení	Celkem
leden 2001	402/?	20.946/?	7.412/?	28.358/?
leden 2002	371/388	17.322/17.415	8.684/9.448	26.006/26.863
leden 2003	298/323	13.226/13.569	8.660/9.274	21.886/22.843
leden 2004	176/194	7.966/8.107	7.532/7.933	15.498/16.040
leden 2005	124/143	5.219/5.091	6.833/7.408	12.052/12.499
leden 2006	99/112	3.700/3.418	5.679/6.128	9.379/9.546
březen 2007	72/?	2.362/?	4.994/?	7.356/?

⁴⁶ UNHCR: Official Collective Centres for Refugees and IDPs in Serbia and Montenegro: Review on changes during the period January 2001 – November 2005, Belgrade, November 2005
 UNHCR: Collective Accommodation of Refugees and IDPs in Serbia as at 1st March 2007, www.unhcr.co.yu
 Komesarijat za izbeglice Republike Srbije: Kolektivni centri, www.kirs.sr.gov.yu

5. RŮZNÉ KONCEPCE ŘEŠENÍ

5.1. Tři možnosti trvalého řešení pro uprchlíky

Pro uprchlíky z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny žijící v Srbsku existovala od počátku jak podle mezinárodního společenství, tak podle srbské vlády tři trvalá řešení. Nejvíce prosazovaným řešením byla po dlouhou dobu repatriace neboli návrat uprchlíků do země, ze kteréž byli nuceni uprchnout. Druhým řešením, od kterého se v současné době již upustilo, byl odchod do třetí země. Třetím a v současné době nejprosazovanějším řešením byla a stále je integrace uprchlíků do srbské společnosti.

Repatriace uprchlíků do jejich domovů v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině byla donedávna považována za stěžejní, neboť mezinárodní společenství předpokládalo, že návrat uprchlíků do místa jejich předchozího bydliště popře následky války a snahu o etnické čištění. Realizace této ideje však byla prosazována především mezinárodním společenstvím, kdežto státy jako Chorvatsko a Bosna a Hercegovina, kam se uprchlíci měli vracet, se k této myšlence stavěly vlažněji.

Co se týká samotných uprchlíků, zájem o repatriaci mělo méně lidí, než bylo ze strany mezinárodního společenství a různých nevládních organizací očekáváno. Podle sčítání uprchlíků z roku 1996 se z celkového počtu pro repatriaci vyslovilo pouze 9,2 procent lidí.⁴⁷ Podle sčítání uprchlíků z roku 2001 se pro repatriaci vyslovilo už jen 5,3 procent lidí.⁴⁸

Podle oficiálních statistik UNHCR se za posledních 11 let vrátilo 27,4 procent z celkového počtu uprchlíků. Do Chorvatska odešlo 72.700 uprchlíků a do Bosny a Hercegoviny se vrátilo 71.100 uprchlíků.⁴⁹ Na tato čísla ovšem musíme pohlížet s rezervou, neboť do těchto statistik jsou započtení i ti lidé, kteří se vrátili pouze proto,

---

⁴⁷ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

⁴⁸ Raduški, Nada: Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine, Demografski pregled, br. 8/2001, godina 2, Beograd, Ministarstvo za socijalna pitanja u saradnji sa Centrom za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2001

⁴⁹ UNHCR, Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

aby získali nazpátek majetek a následně ho prodali. Tito lidé se poté znovu odstěhovali do Srbska.

Například podle terénního výzkumu Helsinského výboru pro lidská práva v Bosně a Hercegovině přibližně polovina lidí, kterým byl vrácen majetek a kteří se registrovali jako navrátilci, ve skutečnosti žije v Srbsku.⁵⁰ Mnoho navrátilců se navíc nenastěhovalo do místa svého původního bydliště. Velký počet uprchlíků z území Federace Bosny a Hercegoviny se nevrátil tam, ale z velké části se odstěhoval do Republiky Srbské.

Také v Chorvatsku některé organizace předpokládají, že skutečný počet navrátilců je mnohem menší, než je popsáno v oficiálních statistikách. Sdružení chorvatských Srbů a Mise Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) v Chorvatsku uvádí, že 60 až 65 registrovaných navrátilců se ve skutečnosti po krátkém pobytu v Chorvatsku odstěhovalo znovu do Srbska a Černé Hory nebo do Bosny a Hercegoviny.⁵¹

V dnešní době již mnoho uprchlíků o návratu neuvažuje. Ti, kteří se chtěli vrátit, se už v drtivé většině vrátili. Jedná se především o staré osoby, které na území Chorvatska či Bosny a Hercegoviny žily po celý život. Staří lidé v důchodu navíc oproti mladým nemusí řešit problém s diskriminací na pracovním trhu. Ve většině případů pobírají důchod, který jim umožňuje pokrýt základní životní potřeby. Naopak osoby srbské národnosti v produktivním věku si jen stěží najdou v místě svého původu práci. Jedním z důvodů je velká nezaměstnanost tamějších obyvatel a druhým a velmi podstatným důvodem je zaměstnávání na základě národnostního klíče.

Za druhé řešení uprchlické problematiky v Srbsku byl považován odchod uprchlíků do třetí země. Uprchlíkům byl nabízen asistovaný odjezd například do USA, Kanady, Austrálie a zemí Evropské unie (především severských zemí). Na tento program, který však v současné době již skončil, byly přijímáni především mladí perspektivní lidé nebo mladé smíšené rodiny. Mnoho dalších lidí se tehdy také odstěhovala samo a bez asistence ze zahraničí. Podle sčítání uprchlíků z roku 1996 se pro odchod do třetí země vyslovilo 8 procent z celkového počtu dotázaných.⁵² Ve sčítání uprchlíků z roku

---

⁵⁰ Helsinški odbor za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Izveštaj o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, (analiza za period januar-decembar 2005), januar 2006

⁵¹ Grupa 484: Ljudska prava izbeglica, interno raseljenih lica, povratnika, azilanata i žrtava trgovine ljudima u Srbiji i Crnoj Gori, Izveštaj za 2005., Beograd, 2006

⁵² UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

2001 v otázce týkající se plánů do budoucnosti již možnost odchodu do třetí země nabídnuta nebyla.⁵³ Podle statistik UNHCR se během posledních 11 let vystěhovalo do dalších zemí 4,2 procenta uprchlíků.⁵⁴

5.2. Integrace jako jedna z možností trvalého řešení pro uprchlíky

Za poslední a v dnešní době stěžejní trvalé řešení uprchlické problematiky je považována integrace uprchlíků do srbské společnosti. Integrace uprchlíků byla dlouhou dobu podceňována, ačkoliv se pro ni ve sčítání uprchlíků z roku 1996 vyslovil největší počet lidí, tedy 60,3 procent. Také u velkého počtu nerozhodných lidí (20,2 procent) se dalo očekávat, že v Srbsku zůstane.⁵⁵ Podle sčítání uprchlíků z roku 2001 se pro integraci vyslovilo opět 60,3 procent z celkového počtu dotázaných a počet nerozhodných stoupl na 25,5 procent.⁵⁶

Mezinárodní společenství a s ním i mezinárodní a nevládní organizace prosazovaly především repatriaci, neboť se snažily návratem uprchlíků popřít následky války. Srbsko jako takové bylo v době příchodu uprchlíků zcela ekonomicky vyčerpáno a nebylo schopné se postarat ani o své občany, natož pak o půl milionu nových příchozích.

V současné době se začaly jak mezinárodní a nevládní organizace, tak srbský stát soustředit právě především na integraci uprchlíků do společnosti. Pod pojmem integrace si lze představit širokou škálu možností. Co je to vlastně integrace? Jak integrace probíhá? Jak poměřovat, kdo je již integrovaný do společnosti a kdo ještě není?

Integraci uprchlíků lze definovat například jako „proces, v jehož průběhu dochází ke sjednocování domácího obyvatelstva a přistěhovalců v jednu společnost. Jedná se

---

⁵³ Raduški, Nada: Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine, Demografski pregled, br. 8/2001, godina 2, Beograd, Ministarstvo za socijalna pitanja u saradnji sa Centrom za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2001

⁵⁴ UNHCR, Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

⁵⁵ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

⁵⁶ Raduški, Nada: Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine, Demografski pregled, br. 8/2001, godina 2, Beograd, Ministarstvo za socijalna pitanja u saradnji sa Centrom za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2001

o proces dvoustranný, který vyžaduje přizpůsobování ze strany uprchlíků na straně jedné a vytvoření podmínek pro integraci uprchlíků v přijímající společnosti na straně druhé.⁵⁷

Za jeden z nejdůležitějších faktorů integrace je považováno získání občanství a dalších potřebných dokumentů. Uprchlíci na základě přijetí srbského občanství a vydání občanského průkazu ztrácí status uprchlíka a musí odevzdat uprchlickou legitimaci. Formálně tak přestávají být uprchlíky a stávají se srbskými občany. Podle oficiálních statistik UNHCR takto vyřešilo svůj status v průběhu 11 let 27,3 procent uprchlíků.⁵⁸ Přijetí srbského státního občanství a zřeknutí se uprchlického statusu ovšem neznamena automaticky úspěšnou integraci do společnosti. Ačkoliv tyto osoby přestávají být oficiálně uprchlíky, přesto jim mnohé problémy zůstávají i nadále a většina z nich se dodnes necítí jako rovnoprávní občané.

Pro úspěšnou integraci uprchlíků do společnosti je také nutné zabezpečit jejich základní potřeby. Mezi tyto základní potřeby patří především vyřešení problému trvalého bydlení a zaměstnání, tedy zajištění trvalého příjmu. Kromě zabezpečení trvalého bydlení, zaměstnání a všech potřebných dokumentů je samozřejmě důležité i vytvoření sociálních vazeb. Pro pocit úspěšné integrace do společnosti uprchlíci musí cítit, že jsou přijati domácím obyvatelstvem a musí se cítit jako rovnoprávní občané země, ve které žijí.

V roce 2002 byl ve Vojvodině proveden Novosadským humanitárním centrem výzkum, ve kterém byla dvě stě uprchlíkům položena otázka, co pro ně znamená pojem integrace. Jako nejdůležitější podmínky úspěšné integrace respondenti uvedli vlastnictví bytu či domu, ekonomickou samostatnost a přijetí ze strany domácích obyvatel čili vytváření přátelských a příbuzenských vazeb. Téměř 90 procent dotázaných zdůraznilo, že integrace je pro ně velmi důležitá. Skoro 30 procent uprchlíků uvedlo, že ani oni ani jejich rodiny se do společnosti neintegrovali.⁵⁹

Jeden z významných faktorů, který má vliv na rozhodování uprchlíků, zda se vrátí nebo zůstanou a pokusí se integrovat do srbské společnosti, je délka pobytu v Srbsku. Čím delší čas uprchlíci v Srbsku stráví, tím menší je pravděpodobnost, že se budou chtít

---

⁵⁷ Cizinci v České republice, Koncepce integrace cizinců, www.czso.cz

⁵⁸ UNHCR, Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

⁵⁹ NSHC: Stavovi izbeglica i prognanih lica prema različitim trajnim rešenjima, Novi Sad, 2002

do svého původního domova vrátit. Během pobytu v novém prostředí si uprchlíci postupně vytváří nové vazby a vazby na původní zemi postupně slábnou.

Především mladší a středně stará generace se v Srbsku plánuje trvale usadit. Mladší generace v Srbsku vyrostla a cítí se tam doma více než v zemi původu. Střední generace vychovala v Srbsku své děti, které nemají na starý domov žádné vazby. Navíc jak v Chorvatsku, tak v Bosně a Hercegovině je pro navrátilce velmi obtížné najít práci. O návrat usilují především lidé starší generace, kteří mají největší problémy s přizpůsobováním se novému prostředí. Navíc jak bylo zmíněno výše, staří lidé nemusí řešit problémy s diskriminací na trhu práce, neboť ve většině případů pobírají alespoň malý důchod.

Kromě těchto faktorů ještě stále existují značně velké překážky pro návrat. Především v některých oblastech Chorvatska není pro navrátilce zcela bezpečno. Navíc některým uprchlíkům jak z Chorvatska, tak z Bosny a Hercegoviny se nepodařilo získat nazpátek svůj majetek, což je jedna z nejdůležitějších podmínek pro návrat.

5.3. Problémy integrace vnitřně přesídlených osob z Kosova

Na rozdíl od uprchlíků, kterým byly poskytnuty tři formy trvalého řešení jejich situace (repatriace, přestěhování do třetí země a integrace), vnitřně přesídleným osobám z Kosova se oficiálně nabízí pouze jediná možnost, kterou je návrat do Kosova. Tento postoj je dán především politikou srbského státu. Ačkoliv je v dnešní době odtržení Kosova od Srbska téměř stoprocentně jisté, až na malé výjimky se to nikdo ze srbských politiků neodvážá říci oficiálně. Srbský stát se stále snaží Kosovo a Metohiji udržet v rámci svých hranic, a proto koncepci řešení problému vnitřně přesídlených osob soustřeďuje pouze na jedinou možnost návratu. Integrace přesídlených osob ze strany státu zatím bohužel není žádoucí.

Mezinárodní organizace se soustřeďují pouze na akutní pomoc přesídleným osobám a o trvalé řešení neusilují, neboť podle mezinárodního práva je za péči o přesídlené osoby na rozdíl od uprchlíků zodpovědný převážně domácí stát, na jehož území se přesídlené osoby nacházejí. Jelikož je srbská vláda orientovaná pouze

na repatriaci přesídlených, aktivity mezinárodních organizací se ohraničují na navrhování projektů v rámci návratu.

Ačkoliv je návrat přesídlených osob ze strany Srbska i mezinárodních organizací podporován, šance na návrat byt' jen malého počtu osob do Kosova je minimální. V Kosovu a Metohiji není dodnes pro vnitřně přesídlené osoby srbské národnosti bezpečno. Soužití srbského a albánského obyvatelstva je stále nemožné, a tak se návrat přesídlených osob do Kosova jeví jako utopická představa. Oproti uprchlíkům z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se přesídlené osoby do svých domovů vracejí minimálně.

Ve sčítání přesídlených osob z roku 2000, který provedl Komisaríát pro uprchlíky společně s UNHCR, není otázka týkající se budoucích plánů vůbec položena.⁶⁰ Sčítání přesídlených osob je velmi podrobné a nepřítomnost této velmi podstatné otázky je zarážející. Je více než pravděpodobné, že by se většina přesídlených osob vyslovila pro integraci a ne pro repatriaci.

Integrace vnitřně přesídlených osob do srbské společnosti není oficiálně podporována ani státem, ani mezinárodními organizacemi. Přesto se však přesídlené osoby o zapojení do srbské společnosti snaží samy. Téměř všichni žijí na území Srbska již 8 let a za tu dobu si tam chtě nechtě vytvořili relativně silné vazby. Podobně jako v případě uprchlíků má délka pobytu v Srbsku vliv na jejich postoje. Čím déle žijí na území Srbska, tím více se integrují do srbské společnosti a tím více se zmenšuje jejich touha po návratu.

Navíc reálně uvažující přesídlené osoby si uvědomují, že návrat do Kosova a Metohiji je v současné době neuskutečnitelný kvůli stále velkému nebezpečí, kterému jsou vystaveni obyvatelé nealbánských národností. Ačkoliv podle Rezoluce Rady bezpečnosti UN 1244 mají vnitřně přesídlené osoby právo na návrat zahrnující právo na bezpečnost, svobodu pohybu, návrat majetku a ostatní občanská, náboženská a národnostní práva, téměř žádné z těchto práv se v reálném životě nedodržuje.

Po osmi letech přesídlené osoby stále nemohou disponovat svým majetkem a vyhlídky na jeho vrácení jsou mizivé. Bezpečnost a s tím spojená svoboda pohybu je

---

⁶⁰ UNHCR, Komisaríát za izbeglice Republike Srbije: Registracija lica raseljenih sa Kosova i Metohije, 2000

pro přesídlené osoby srbské národnosti na území obydleném albánským obyvatelstvem více než riziková. Pravděpodobnost získání zaměstnání v albánské společnosti s 50 až 60 procentní nezaměstnaností se pro osobu srbské národnosti rovná nule. A v neposlední řadě je třeba zdůraznit naprosto nefungující právní a soudní systém, který umožňuje rozsáhlou diskriminaci ze strany Albánců a naprostou nemožnost ze strany Srbů se domoci svých práv popsaných v rezoluci.

Vnitřně přesídlené osoby se potýkají s podobnými problémy jako uprchlíci. Stejně jako uprchlíci nemá velká část z nich vyřešen problém s bydlením. Většina přesídlených osob žije stále v podnájmu, u příbuzných či přátel nebo v kolektivních centrech a jen malý počet z nich vlastní svůj byt či dům. Dále podobně jako uprchlíci mají velký problém najít stálé zaměstnání. Co se týká sociálních vazeb a pocitu ze zapojení do života společnosti, jsou na tom přesídlené osoby oproti uprchlíkům hůře, neboť žijí na území Srbska kratší dobu.

6. INTEGRACE UPRCHLÍKŮ A PŘESÍDLENÝCH OSOB

6.1. Základní údaje o respondentech

Prováděný výzkum byl zaměřen na uprchlíky z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, kteří přišli do Srbska především v rozmezí let 1991 až 1995, a na takzvané vnitřně přesídlené osoby z Kosova, kteří se do Srbska dostali především v roce 1999. Rozhovory byly vedeny dohromady se 17 lidmi. Z Chorvatska pocházelo 11 uprchlíků, z Bosny a Hercegoviny 4 uprchlíci a z Kosova 2 vnitřně přesídlené osoby. Z celkového počtu dotázaných bylo 16 osob srbské národnosti a 1 osoba byla chorvatské národnosti.

Respondenti byly vybírání náhodně. Nejvíce se osvědčilo kontaktovat je přes společné známé a přátele. V takovém případě měli dotázaní největší důvěru a nebáli se být otevření a sdílní. Takto bylo osloveno 11 lidí z celkového počtu. V dalších 5 případech byli respondenti kontaktováni v kolektivních centrech a v 1 případě byl respondent osloven přes Novosadské humanitární centrum. Tito lidé byli méně otevření, neboť necítili k tazateli důvěru a navíc byli vyčerpaní návštěvami novinářů a zahraničních reportérů.

Vzorek uprchlíků a přesídlených osob není bohužel příliš velký, ale relativně pestrý. Oslovování respondentů vyžadovalo velké množství času a kontaktů a autorka tohoto textu byla v Srbsku omezena tříměsíčním pobytem. Přesto však tento vzorek postačí pro popsání atmosféry, ve které se uprchlíci v současné době nacházejí.

Co se týká příchodu do Srbska, z Chorvatska přišli do Srbska 4 uprchlíci v roce 1991, 1 uprchlík v roce 1992, 1 uprchlík v roce 1993 a 5 uprchlíků v roce 1995 během operace Oluja. Z Bosny dorazili do Srbska 2 uprchlíci v roce 1992, 1 uprchlík v roce 1993 a 1 uprchlík v roce 1995. Z Kosova přišly do Srbska obě přesídlené osoby v roce 1999 se stahováním srbských vojsk.

Z celkového počtu respondentů byli 4 muži a 13 žen. Větší počet žen je dán především jejich větší ochotou komunikovat, než jak tomu bylo v případě mužů. Ženy, kontaktované jak přes známé, tak přes kolektivní centra, se stavěly k rozhovorům vstřícněji.

Co se týká stáří, 10 respondentů bylo ve věku 30 až 60 let. Tito lidé přišli do Srbska již jako dospělí. Ve věku 20 až 30 bylo 7 respondentů. Tito lidé přišli do Srbska jako malé děti. Většinou se jednalo o lidi se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním.

Z celkového počtu uprchlíků 10 lidí vlastnilo srbské občanství a 5 lidí si stále udrželo status uprchlíka. Většina respondentů disponovala vedle srbského občanství nebo uprchlického statusu ještě chorvatské nebo bosenské občanství. Ačkoliv již 10 respondentů pozbylo svého uprchlického statusu, přesto jsou pro tuto práci validní. Ve velké většině se tito lidé necítí jako integrovaná součást srbské společnosti a stále si uchovávají něco ze své dřívější uprchlické identity. Obě dvě přesídlené osoby vlastnily srbské občanství a zároveň měly status vnitřně přesídlené osoby.

Co se týká bydlení, 6 dotázaných stále bydlí v kolektivním centru. V podnájmu bydlí 2 osoby, vlastní byt se podařilo koupit 6 osobám a vlastní dům si postavily 3 osoby. Z celkového počtu dotázaných 3 osoby nepracují, 6 osob vykonává nekvalifikovanou práci (především prodává na tržištích nebo uklízí), 1 osoba vykonává kvalifikovanou práci a 7 osob studuje. Někteří ze studentů si současně také přivydělávají.

Co se týká sociálních kontaktů, 8 respondentů uvedlo, že se vídá výhradně s uprchlíky nebo přesídlenými osobami. Společnost uprchlíků a přesídlených osob preferují 4 respondenti. 5 respondentů se vídá jak s uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami, tak s místním srbským obyvatelstvem. Co se týká jazyka, 7 respondentů i nadále používá jekavštinu, 4 respondenti mluví podle situace střídavě jekavsky a ekavsky, 6 respondentů, včetně obou osob z Kosova, přešlo zcela na ekavštinu.

O návratu uvažují pouze 2 osoby z Chorvatska a 1 osoba z Bosny. Ostatních 14 lidí návrat do svého dřívějšího domova vyloučilo. Majetek v relativně původní podobě byl vrácen 7 lidem, všichni ho následně prodali. Majetek ve zcela neadekvátním stavu, například pouze v podobě zbylého pozemku, byl vrácen 4 lidem. Majetek nebyl vrácen 6 lidem.

6.1.1. Seznam respondentů⁶¹

Chorvatsko: *Branka (Gospić), Milan (Gospić), Milena (Zadar), Mirela (Sisak), Vlasta (Gospić), Branka z KCP (Split), Jelena z KCP (Darugar), Svetlana z KCNS (Petrinje), Dragana z KCNS (Knin), Jasmina (Petrinje), Jelena z NSHC (Obrovac) - 11*

Bosna a Hercegovina: *Jelena (Sarajevo), Saša (Sarajevo), Goran (Tuzla), Ratko z KCNB (okolí Trebinje) - 4*

Kosovo: *Jasmina (Lipljan), Ana iz KCP (Prizren) - 2⁶²*

6.2. Příklad do Srbska

Všichni respondenti se shodli na tom, že příchod do Srbska byl pro ně velmi těžký. Většina z nich přišla nepřipravena a bez jakýchkoli prostředků. Téměř všichni utíkali narychlo a neměli možnost si s sebou vzít příliš mnoho věcí. Velká část z nich si vzala pouze to, co mohla naskládat do auta, to znamená doklady, peníze a základní oblečení. Ti, kteří necestovali autem, si mohli vzít věci ještě méně. Většina toho, co vlastnili, zůstala v jejich původním domově.

Nic jsme si z domu nevezali, nemohli jsme. Odjeli jsme autem jen se základními osobními věcmi. Všechno ostatní tam zůstalo. (Branka)

Když začal útok na Knin, řekli nám, ať jako civilní obyvatelstvo odejdeme do bezpečí. Vydali jsme se na cestu a až teprve po nějakém čase nám došlo, že utíkáme do Srbska a že už není cesty zpátky. Bylo to hrozné, na cestě se umíralo hlady. (Milena)

Na začátku jsme nevěděli, kde jsme. Utekli jsme a snažili jsme se někde složit hlavu. (Branka KC)

Vzali jsme auto a do něj naskládali dvě tašky s dětskými věcmi. Vzali jsme to nejnovější, co jsme téměř nepoužili. Vůbec jsem nevěděla, co zabalit. V jedné chvíli mi

---

⁶¹ Výpovědi osob zvýrazněných kurzívou byly nahrávány na diktafon, kdežto výpovědi nezvýrazněných osob byly pouze zapisovány. Rozhovory podtržených osob jsou přiloženy v Příloze III. v plném znění.

⁶² KCP – Kolektivní centrum Pančevo, KCNS – Kolektivní centrum Nový Sad, NSHC – Novosadské humanitární centrum, KCNB – Kolektivní centrum Niška Banja

manžel řekl: Vezmi ještě něco, ještě je místo. A já nevěděla. Představ si, že najednou v tomto okamžiku musíš odejít, co by sis vzala? Dobře, vzali jsme dokumenty a samozřejmě peníze. Měla jsme příležitost mluvit s lidmi, kteří uprchli z Chorvatska, a ti mi vyprávěli, co si s sebou brali, když utíkali. Takže s dokumenty jsme problémy neměli. To jsem vzala a nic víc, vše ostatní zůstalo tam. (Jasmina)

Byli jsme otřeseni. Všechno jsme ztratili, všechno jsme nechali tam v Kosovu. (Ana)

Ti, kteří se neubytovali v kolektivních centrech, bydleli nejdříve u někoho z příbuzenstva a po nějaké době si našli podnájem a nebo koupili vlastní byt či postavili vlastní dům. Uprchlíci se u příbuzných často potýkali s nepochopením, neboť i ti byli značně finančně a psychicky vyčerpaní a přijetí uprchlíků do rodiny pro ně znamenalo obrovskou zátěž.

Měli jsme problémy s příbuznými, s obyčejnými lidmi ne. Příbuzní nás nechtěli ubytovat, vůbec nepochopili, v jaké situaci se nacházíme. Dívali se na nás jako na bůhvíco. Jako bych si vybrala, že se sem přestěhuji. Samozřejmě, že bych sem nepřišla, kdybych měla na výběr. Zažili jsme hodně nepříjemných situací, u nich doma jsme byli cizinci. Nerozuměli, jak nám je. Bylo to hodně těžké, nikdo nás nechtěl přijmout. Setkávali jsme se jak s dobrými, tak špatnými lidmi. Nejhorší je, že nejvíce problémů nám způsobili naši příbuzní. Nějaký cizinec tě přijme skvěle, a rodina, od které bys nejvíce čekala pomoc, tě odmítne. (Jelena)

Ti uprchlíci, kteří se nastěhovali do kolektivních center, se od začátku potýkali s nedostatkem ubytovacích kapacit. Často se stávalo, že v jedné místnosti bydlelo hned několik rodin najednou. Někteří se ubytovali také v takzvaných neoficiálních kolektivních centrech, kde často nebyla ani tekoucí voda ani elektřina.

V tomto ohledu byli v nejhorší situaci uprchlíci z Chorvatska, kteří přišli do Srbska během operace Oluja v srpnu 1995. Tehdy jich přišlo téměř 200 tisíc a Srbsko nebylo schopné obstarat tolika lidem najednou adekvátní ubytování. Rovněž přesídlené osoby z Kosova, které přišly v červnu a červenci 1999 se stahováním srbských vojsk, se potýkaly s velkým problémem najít uspokojivé bydlení. Dorazilo jich tehdy rovněž kolem 200 tisíc a ubytovací kapacity kolektivních center již byly zcela přeplněny.

Z tohoto důvodu přeplněnosti oficiálních kolektivních center začala vznikat neoficiální centra.

Nejdříve nás ubytovali na vojenských lehátkách v tělocvičně jedné základní školy, žilo nás tam tehdy 136. Potom nás přestěhovali do tohoto kolektivního centra. Více než tři roky jsme žili v této místnosti o 22 metrech čtverečních dvě rodiny, jedna tříčlenná a naše čtyřčlenná rodina. (Svetlana)

Uprchlíci, kteří si po nějakém čase našli podnájem, si stěžovali na vysoké nájemy. Někteří z místních obyvatel využili velkou poptávku po podnájmu, která byla způsobena příchodem velkého počtu uprchlíků, a nasadili enormně vysoké ceny.

Pronajali jsme si byt v Resniku za 500 marek měsíčně. Prostě nás využili, viděli, že nemáme na výběr. Ten byt měl cenu možná 200 nebo 250 marek, ale člověk jako uprchlík byl donucen zaplatit mnohem větší sumu. Přišlo hodně uprchlíků najednou a místní vycítili dobrý zisk. (Branka)

Vadilo mi, že uprchlíci museli platit tak velké nájemy. Přišli jsme sem bez ničeho, neměli jsme peníze, a ještě nám nasadili takovou cenu. Mohli mít trochu větší ohledy. Uprchlíci si hodně stěžovali, že musí platit více, než je normální. (Jelena)

Jak respondenti, kteří se v průběhu let relativně integrovali, tak respondenti dodnes neintegrovaní se častokrát zmiňovali o počátečních problémech s domácím obyvatelstvem. Domácí obyvatelstvo samo bylo v důsledku krize státu a inflace natolik vyčerpáno, že nebylo schopné přijmout uprchlíky mezi sebe. Nejvíce se podařilo zapadnout uprchlíkům z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, kteří přišli do Srbska na počátku konfliktů. Uprchlíci z Chorvatska, kteří přišli v roce 1995 během operace Oluja, měli situaci ztíženou, neboť jich tehdy přišlo najednou velké množství.

Vnitřně přesídlené osoby z Kosova se integrovaly do srbské společnosti ještě obtížněji. Zaprvé jich do Srbska přišlo v roce 1999 najednou velký počet a za druhé srbští občané byli otupělí předchozími uprchlickými vlnami a na přijetí dalších utečenců neměli sílu. Všichni respondenti jak z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak z Kosova rovněž pociťovali stesk po domově a chvíli jim trvalo, než si zvykli na místní poměry a mentalitu.

Když jsem ve dvanácti letech přišla do Srbska, bylo to dost nepříjemné. Za prvé jsem tu byla bez rodičů, za druhé jsem Sarajevo zbožňovala a bylo pro mě

nepředstavitelné, že bych odtamtud měla odejít, a za třetí jsem tu nikoho neznala. Celý den jsem seděla doma, neměla jsem co na práci, přemýšlela jsem a bylo mi hrozně.
(Jelena)

Když jsme přišli, správce centra nás vůbec nechtěl přijmout. Přijal nás jako Šiptary, nevrle a neochotně. Ubytoval nás na chodbě, neměli jsme tam světlo ani pořádný vzduch. (Ana)

Respondenti, kteří přišli do Srbska jako děti, si stěžovali na první roky ve škole. Chvíli jim trvalo, než si zvykli na jinou mentalitu a odlišný jazyk. Velký problém pro děti byl také odlišný systém školství, neboť v Chorvatsku se například nevyučovala cyrilice. Některé děti měly problém s třídním kolektivem, který je nechtěl přijmout mezi sebe.

V Pančevu jsem se setkala s velkou uzavřeností. Lidé ve škole mě nikdy nepřijali mezi sebe a chovali se, jako kdybych nebyla součástí kolektivu. Měli prostě svůj svět a někdy mě dokonce i zesměšňovali. Nejhůře mi bylo na začátku, pak jsem si zvykla. Nikdy jsem ale do kolektivu nezapadla. (Jelena)

Byla jsem malá a nic jsem nechápala. Hlavní problém pro mě bylo se dorozumět, jelikož jsem mluvila jiným dialektem – jekavici. A znáš, jaké jsou děti, dívaly se na mě divně, protože jsem používala výrazy, kterým nerozuměly. Co se týká samotného programu ve škole, to bylo ještě horší. V Gospići, kde jsem chodila do první třídy, byl jiný systém učení matematiky a vůbec se tam neučila cyrilice. (Vlasta)

Jak velká část uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak velká část přesídlených osob z Kosova si na začátku myslela, že se za chvíli bude moci do svých domovů vrátit. Proto se na počátku ani nesnažili o příliš velkou integraci. Postupem času si ale všichni uvědomili, že je návrat v brzké době nemožný. Během svého pobytu v Srbsku si uprchlíci zvykli a na návrat v dnešní době již téměř nikdo nepomýšlí.

Když jsme vyrazili, nevěděli jsme, že tu zůstaneme. Mysleli jsme si, že to je jen dočasné. (Branka)

6.3. Věk uprchlíků a přesídlených osob v době příchodu do Srbska

Jedním z nejdůležitějších faktorů integrace uprchlíků a přesídlených osob do společnosti byl věk, ve kterém do Srbska přišli. Respondenti, kteří v současné době studují na vysoké škole, přišli do Srbska, když byli ve věku v rozmezí od sedmi do patnácti let. Ti všichni se v srbské společnosti relativně dobře integrovali. Většinu svého života strávili v novém domově, kde vyrostli a vytvořili si přátele. Navíc jako děti ve věku základní školy byly ještě velmi tvárné a rychle se přizpůsobily. Míra jejich integrace byla dána také mírou integrace jejich rodičů. Pokud si rodiče našli obstojnou práci, podařilo se jim vyřešit otázku bydlení a relativně zapadli do srbské společnosti, mělo to následně pozitivní vliv na jejich děti. Všichni mladí si ale uvědomují, že o něco starší lidé měli s integrací do srbské společnosti mnohem větší problémy.

Když jsme se odstěhovali, byl jsem ještě malý, ještě jsem si tam nestihl vytvořit pevné vazby. Za velmi krátké období jsem tu pochytil místní přízvuk a brzo jsem zapadl. Dnes mě k té zemi už nic neváže, za svou zemi teď považuji Srbsko. Tam jsem ani nezačal žít, nevytvořil jsem si tam žádná pevná přátelství, jelikož jsem byl dítě. Vážou mě pouze nějaké vzpomínky na to, jak jsem si hrál s ostatními dětmi. Ale není to nic hlubokého, takže mi tato část života nijak zvlášť nechybí. Myslím, že pro lidi, kterým bylo tehdy stejně jako mě teď, to bylo mnohem těžší. Pro dítě je mnohem lehčí vytvářet nová kamarádství. Navíc se tě lidé ptají, proč jsi přišel, proč jsi nezůstal tam, proč jsi utekl. Myslím, že tito lidé to měli nejhorší, buďto tam zůstali a účastnili se války nebo zahynuli a nebo přišli sem a nezapadli. (Saša)

Co se týká mě, já jsem dobře zapadla a nikdy jsem neměla problémy. Když měl někdo hloupé poznámky, myslela jsem si svoje. Hodně lidí se mě ptalo, jak se mi to povedlo. Například děti jednoho našeho známého měly velké problémy, ve škole si z nich ostatní dělali legraci, že jsou uprchlíci. (Mirela)

Byla jsem donucena se integrovat, jelikož jsem sem přišla, když mi bylo sedm let. Vyrostla jsem v Srbsku, tady jsem prožila dětství a vytvořila si přátele. Nemám žádnou zvláštní vazbu na ten kraj tam. Jako dítě to člověk prožívá jinak než rodiče. Také lidé, kterým bylo kolem dvaceti pěti let, zapadli mnohem hůře. Většinou zůstali uzavřeni ve svých skupinkách. Pro ty bylo mnohem těžší se přizpůsobit. (Vlasta)

Když jsme přišli, bylo to těžké, neměli jsme vůbec nic. Teď nám je lépe. Chtěla jsem, aby mě toto prostředí přijalo, a tak jsem se hodně snažila. Přihlásila jsem se na fakultu, vydala jsem ze sebe všechno, co jsem mohla. Rodiče se obětovali, dělali všechna možná zaměstnání a teď mají chvála bohu stálou práci. Už jsem se sblížila s tímto prostředím a teď mohu říci, že se cítím, jako bych se tu narodila. Myslím si, že vždy, když si člověk přeje, aby byl přijat, všichni ho přijmou. Já jsem přišla do tohoto prostředí, a tak se musím určitým věcem přizpůsobit. Nemohu teď milion lidí nutit, aby se přizpůsobil mně. Maximálně jsem se snažila a teď již cítím, že jsem zapadla. Možná v pubertě jsem měla problémy. Styděla jsem se za to, že žiji v kolektivním centru. Nikdy jsem si sem nevodila nikoho na návštěvu. Ale teď myslím, že si mě lidé váží podle toho, jaká jsem osobnost, a ne podle toho, kde a jak bydlím. (Dragana)

Uprchlíci a přesídlené osoby, kteří přišli do Srbska jako dospělí lidé, se v míře integrace různí. Nikdo z nich však nezapadl do srbské společnosti tak, jak tomu bylo v případě mladých lidí. V jejich případě mělo velký vliv na míru jejich integrace především bydlení a zaměstnání. Všichni uprchlíci a přesídlené osoby považovali za důležité mít vlastní byt nebo dům. Dokud se jim to nepodaří, nikdy se nebudou cítit jako součást společnosti. Zvláštní kapitolu tvoří lidé, kteří žijí v kolektivních centrech. Ti se samozřejmě jako součást srbské společnosti necítí.

Velmi významným faktorem je také zaměstnání. Nejlépe se integrovali ti, kterým se podařilo alespoň částečně uchytit ve svém oboru. Velká většina uprchlíků a přesídlených osob se však dodnes věnuje prodávání na tržišti, uklízení nebo práci na stavbě. Nejhůře se do srbské společnosti integrovali ti uprchlíci a přesídlené osoby, kterým se ani po tolika letech nepodařilo najít zaměstnání.

Rodičům se mnohem více stýská než mně. Žili v Bosně tři roky, otec tam chtěl zůstat, ale matka nechtěla. Tak si nakonec otec zvykl tady, teď už se o Sarajevu ani nezmiňuje. Na začátku jim bylo těžko, ale pak si zvykli. Našli si tu nové přátele a nový životní rytmus. Nijak zvlášť jim Sarajevo nechybí. To je hlavně kvůli lidem, tam v Sarajevu už nežijí ti staří lidé. Kdyby tam žili, bylo by to jiné. (Jelena)

Moji rodiče se mnohem hůře přizpůsobili. Tam jsme si žili dobře, moji měli všechno, co si přáli. Otec pracoval ve stavební firmě, matka pracovala jako grafička v nakladatelství. Otec se nikdy nesžil se srbským prostředím. On je hodně introvertní

člověk, který se dívá na chorvatskou televizi a myslí, že tam je všechno nejkrásnější. Když by nás někdo slyšel, zeptal by se, proč se tam nevrátí, když je tam všechno tak pěkné. Otec tam žil třicet let, prožil tam období svého života, na které nikdy nezapomene. Měl všechno, založil rodinu, a najednou se mu všechno rozpadlo a skončil na tržišti. To, že prodává na tržišti, je pro něj to nejhorší. Člověk je přinucen dělat takovou práci, musí se nějakým způsobem žít. Matka je přizpůsobivější. Ale také je vázána na Chorvatsko, už kvůli tomu, že tam má matku. Otec to velmi těžce nese, dodnes si tu nezvykl a přeje si se vrátit. Rodiče plánují, že až založím svoji rodinu, odstěhují se na stará kolena nazpátek. Tady jsou hlavně kvůli mě. Teď by se ale stejně nemohli vrátit, protože by tam nesehnali práci. Myslím si ale, že až budou dostávat důchod, vrátí se. (Vlasta)

Rodiče nějakou tu nostalgii cítí, ale před námi o tom nikdy nemluví. Možná, když jsou mezi svými přáteli, tak o tom mluví. (Mirela)

Nikdy jsme si nezvykli. Těžko se tu žije. Bydlím v tomto kolektivním centru už patnáct let. Na začátku to tu bylo zajímavé, měla jsem tu přátele, kteří si prošli stejným utrpením. Teď to tu ale začalo být peklo. (Jelena KC)

Uprchlíci se v zásadě velmi těžko integrují, protože přicházejí z domoviny a ne o své vůli. Podle mě se sedmdesát procent uprchlíků těžko integruje a třicet procent se integruje tak napůl. (Milan)

Velmi špatně se do srbské společnosti integrovali staří lidé. Ti prožili v zemi svého původu celý život, a po příchodu do Srbska si na nové prostředí nebyli schopni zvyknout. Staří lidé se proto nejčastěji vraceli do svých starých domovů.

Babička žila nějaký čas tu, poté v Černé Hoře, a pak umřela. Vůbec se nemohla přizpůsobit, nevyhovovalo jí to tady. Celý život strávila tam. (Jelena)

Babička a děda si tu v Srbsku jako staří lidé nemohli zvyknout. Nedokázali si navyknout na život v bytě, protože po celý svůj dosavadní život žili v domě. (Vlasta)

Moje tchýně je stará žena. Stále se jí stýská a nařiká, že se už nikdy nesejdou lidé ze sousedství. Dříve se všichni z okolí scházeli na vesnických slávách. Teď se mnozí rozutekli všude po světě, někdo je v Austrálii, někdo v Kanadě, někdo v Německu, někdo ve Švýcarsku a někdo tady. Ti lidé se už nikdy nesejdou. Pro ty staré je největší bolest, že už neexistuje domov. (Milena)

6.4. Dokumenty

Co se týká srbského občanství, uprchlíci v současné době s jeho získáním problémy nemají. Zvláště po zjednodušení procedury není těžké si o něj požádat. Podle statistik UNHCR již dostalo občanství 143 150 uprchlíků, což tvoří 27,3 procent z původního počtu uprchlíků v roce 1996. Srbské občanství se tak podařilo získat 93 100 uprchlíkům z Chorvatska a 50 050 uprchlíkům z Bosny a Hercegoviny.⁶³

Většina respondentů z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se již vzdala uprchlického statusu a přijala srbské občanství. Důvodem k tomu byla především snaha o integraci do srbské společnosti. Občanský průkaz oproti uprchlické legitimaci velmi usnadňuje uprchlíkům komunikaci s úřady. Na dřívější uprchlické legitimaci, která platila do roku 2005, se nevyskytovalo rodné číslo, což mělo za následek časté komplikace.

Navíc mnohé výhody provázející uprchlický status již pominuly. Jak srbský stát, tak mezinárodní organizace vyvíjejí na uprchlíky tlak, aby se svého statusu vzdali a aby přijali srbské občanství. Humanitární pomoc, která byla poskytována uprchlíkům, je v současné době omezena na kolektivní centra a není příliš veliká. Srbské občanství je také podmínkou pro účast na různých programech, které se týkají bydlení. Aby uprchlík z kolektivního centra dostal byt, musí si zařídit občanství. Často však i po přijetí srbského občanství se mnoho lidí cítí stále jako uprchlíci. Rovněž velká část místního obyvatelstva na tyto lidi stále hledí jako na přistěhovalce a podle toho se k nim také chová.

Drtivá většina uprchlíků využívá možnosti dvojího občanství. Téměř všichni mají zároveň srbské a zároveň chorvatské nebo bosenské občanství. Možnost dvojího občanství poskytuje uprchlíkům řadu výhod. Kromě snadnějšího přístupu do Chorvatska a Bosny a Hercegoviny nesrbský pas usnadňuje cestování do zahraničí, neboť se na něj nevztahuje taková vízová povinnost jako v případě srbského pasu. Někteří uprchlíci, především z Chorvatska, se dříve potýkali s velkými problémy se získáváním tamějšího občanství. Další obtížností způsobovala neochota Chorvatska uznat dokumenty vydané v Krajině v době od roku 1991 do roku 1995. V současné době jsou však tyto problémy převážně vyřešené.

---

⁶³ UNHCR, Refugees and IDPs in Serbia as of 15th March 2007, www.unhcr.co.yu

Před pěti lety jsem dostala srbské občanství, takže teď mám dvojí, srbské a bosenské. Moji rodiče už také dostali srbské občanství. Bratr má kanadské, neboť žije v Kanadě. (Jelena)

Dostala jsem občanství v roce 1997, tedy mnohem dříve než všichni ostatní, jelikož jsem měla kamarádku, která měla kontakt na osobu, která mi zařídila protekci. Většina lidí dostávalo občanství až pět, šest let po mně. Přijala jsem srbské občanství a tím jsem se zřekla bezplatné dopravy, bezplatného školného a podobně. To aby lidé neřekli, že jsem ty výhody zneužívala. Rodiče a bratr ho už také dostali. Všichni máme dvojí občanství, srbské a chorvatské, ale jen já a otec máme chorvatský pas. Matka necestuje, takže se jí pas zařizovat nechtělo. A bratr by si musel v Chorvatsku odsloužit vojnu, aby dostal pas. (Mirela)

Když jsem časem zjistila, že je pro mně občanství výhodnější, zažádala jsem si o něj. Přijala jsem ho po střední škole, protože jsem tehdy potřebovala dokumenty, abych se mohla přihlásit na vysokou školu. Také mi vadilo, že kdykoliv jsem vytáhla uprchlickou legitimaci, na které jsem neměla rodné číslo, nikdo na úřadech nevěděl, co s ní. Ale stejně jsme označení i v občanském průkazu, máme tam T jako tranzit. Asi to znamená, že jsme tu jen tranzitně, že jsme pouze dočasní občané. Jinak mám samozřejmě i chorvatský pas, se kterým cestuji. Se srbským nemohu nikam, všude potřebuji víza. (Vlasta)

Chvíli nám uprchlický status vyhovoval, neboť jsme mohli přijímat pomoc. Na základě toho statusu jsme každý měsíc dostávali balíček, kde byly různé užitečné věci. Uprchlický status jsme však měli krátce a brzo jsme si pořídili srbské občanství. Ačkoliv jsem měl občanství, přesto jsem byl i nadále v očích místních lidí uprchlík. Dále se na mě dívali špatně, protože jsem se nenarodil tady a protože jsem přišel z Bosny. Jinak bosenské občanství nemám, matka má obojí. Mohl jsem si ho zařídit, ale nepotřeboval jsem ho. Už mě k Bosně nic neváže. (Saša)

Teď jsme dostali srbské občanství. Museli jsme si o něj všichni požádat, abychom si mohli zažádat o byt, to byla podmínka. Chorvatské občanství ještě nemám. (Svetlana)

Měla jsem problémy s chorvatskou dokumentací. Moje dvě děti se narodily za války v Krajíně a Chorvatsko dlouhou dobu neuznávalo krajinské papíry. Teprve v roce 2002 se mi podařilo jim zařídit rodné číslo a chorvatský pas. (Milena)

Někteří z respondentů se však prozatím rozhodli si uprchlický status ponechat. I přes různé komplikace má uprchlický status určité výhody, jako je například zdravotní pojištění a levnější tramvajenky. Někteří uprchlíci také doufají, že ponechání statusu ohrožené osoby jim v budoucnu pomůže vyřešit například jejich problémy s bydlením. Tato strategie však v současné době příliš nefunguje, neboť značný počet programů zaměřených na bytové zabezpečení nebo ekonomické osamostatňování je podmíněno přijetím srbského občanství anebo alespoň podanou žádostí.

Kromě toho se někteří mladí muži prodlužováním uprchlického statusu snaží vyhnout vojenské povinnosti, která se na ně jakožto uprchlíky nevztahuje. Uprchlický status si také ponechávají utečenci z Chorvatska, kterým se podařilo získat právo na chorvatský důchod. Tito lidé pobírající chorvatský důchod by po přijetí srbského občanství ztratili právo na zdravotní péči v Srbsku. Jako uprchlíci na něj však mají právo i nadále. Někteří z uprchlíků již také vlastní dvojí občanství, například chorvatské a bosenské. Trojí občanství povoleno není. Někteří se také stále necítí jako srbští občané a i nadále se cítí být uprchlíky, a proto si tento uprchlický status ponechávají.

Uprchlíci se mohli rozhodnout, jestli přijmou občanství a nebo jestli si ponechají uprchlickou legitimaci. Existuje mnoho uprchlíků, kteří mají uprchlickou legitimaci dodnes. Jedná se většinou o ty nejohroženější kategorie. Často je to také z důvodu zdravotního pojištění, které by jinak jako nezaměstnaní neměli. Prostě někteří užívají tohoto práva, dokud mohou. Když budou muset, občanství si zařídí. (Vlasta)

Teď máme nové uprchlické legitimace s rodným číslem, dostali jsme je před rokem. Mají teď větší cenu, protože před tím tam rodné číslo nebylo. S uprchlickou legitimací jsme si například dříve nemohli zařídit bankovní kartu. Můžeme dostat občanský průkaz a zřici se svého statusu, ale nic tím nezískáme. Řekli jsme si, že si ten status ponecháme, dokud se nedostaneme na nějakou přijatelnou úroveň. Doteď jsme byli podnájemníci, teď jsme si koupili byt, to bylo nějaké to měřítko. V současné době bychom se ho možná i mohli odřici, jediné výhody jsou tramvajenka a zdravotní pojištění. Tramvajenku bych za stejnou cenu dostala, i kdybych se přihlásila na úřad pro nezaměstnané. Ale prostě dokud se nebudeme cítit, že jsme se dostali na přijatelnou úroveň, nechceme se ho vzdát. Ještě se stále cítíme jako uprchlíci. Jinak máme chorvatské občanství, to nám nikdo nemůže vzít. (Branka)

Co se týká přesídlených osob z Kosova, tam je situace zcela odlišná. Všechny přesídlené osoby byly po příchodu do Srbska vybavené přesídleneckou legitimací, kterou vlastní dodnes. Na základě této legitimace mohou utečenci z Kosova využívat podobných výhod jako uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Mezi tyto výhody patří například právo na humanitární pomoc a právo na bydlení v kolektivním centru. Tyto benefity jsou však v dnešní době již velmi omezené. Dokud se nerozhodne o statutu Kosova, vyhlídky na vyřešení jejich situace zatím nejsou. Vedle přesídlenecké legitimace mají přesídlené osoby jakožto občané srbského státu srbské občanství.

Všechny přesídlené osoby z Kosova se v Srbsku potýkají s problémy ohledně vyřizování potřebných dokumentů. V červnu 1999 Srbové přestěhovali matriky, pozemkové knihy a další důležité registrační knihy z Kosova do centrálního a jižního Srbska, kde byly ustanoveny administrativní kanceláře „v exilu“. Určité opštiny v Srbsku jsou tak odpovědné za administrativu konkrétních opštin v Kosovu. Takže například Niš je zodpovědný za Prištinu, Kragujevac za Peć, Kraljevo za Kosovkou Mirtovici, Kruševac za Prizren apod. Osoby z Kosova jsou tudíž nucené procestovat celou zemi, aby si vyřídily potřebné doklady. Mnozí z nich žijí daleko, a proto pro ně zařizování nezbytných dokumentů představuje ohromnou finanční a časovou zátěž. Co se týče dokumentace, další problémy způsobuje i to, že některé knihy zůstaly v Kosovu a některé byly dokonce zničeny. V neposlední řadě vyřizování dokumentace stěžuje i to, že Srbsko neuznává dokumenty, které jsou vydávány ze strany UMNIK.

Když jsme dorazili do Srbska, chtěla jsem si zařídit občanský průkaz. Nejdřív mi ho nechtěli dát, že prý to nedělají. Po nějakém čase se zjistilo, že to problém není, a průkaz mi vystavili. To je prostě lidská neochota. Co se týká dokumentů přesídlených, je tu ještě jeden problém. Například naše matrika je v Niši. Pokud chci někde zažádat o práci, musím předložit potvrzení o občanství a výpis z trestního rejstříku. Pro výpis musím odjet do Niše, kde máme matriku, kdežto potvrzení o občanství se vydává v jiném městě. Pokud chci dostat výpis z pozemkové knihy o svém majetku, musím odjet do Kruševce nebo Kragujevce. Prostě všechny evidenční knihy jsou rozmístěné po celém Srbsku. Takže pokud potřebuji získat potřebné dokumenty, je to problém. (Jasmina)

Velkým problémem značné části přesídlených osob ze Srbska je také nedostatek dokumentů. Osoby, které nikdy nebyly registrované ani v Kosovu, musí podstoupit

složitou proceduru registrace. To má za následek, že spousta přesídlených osob převážně romského původu zůstává nezaregistrováno a zcela bez osobních dokumentů. Norská rada pro uprchlíky odhaduje, že přibližně 30 až 35 procent Romů nikdy nebylo registrováno, a tudíž ani nevlastní žádné dokumenty.⁶⁴

Z tohoto jasně vyplývá, že více integrovaní se cítí ti uprchlíci, kteří se rozhodli přijmout srbské občanství. Ti, kteří si stále ponechávají uprchlickou legitimaci, se zatím jako součást srbské společnosti necítí. Často se však ani ti lidé, kteří se vzdali uprchlického statusu a přijali srbské občanství, nepovažují za integrovanou součást srbského státu a stále mají pocit, že jsou v Srbsku cizinci. K tomu také přispívá domácí obyvatelstvo, které na ně stále nahlíží jako na uprchlíky a přistěhovalce.

Přesídlené osoby z Kosova se jako integrované příliš necítí. Důvodem k tomu je zaprvé přesídlenecká legitimace, která je z občanů srbského státu stále vyčleňuje, a které se nemají možnost vzdát. Druhým a možná podstatnějším důvodem je zbytečné cestování, které musí absolvovat při každé nové potřebě získat některý z dokumentů.

6.5. Bydlení

Po příchodu do Srbska se většina uprchlíků ubytovala u přátel nebo příbuzných. Podle sčítání uprchlíků z roku 1996 jich takto ubytovaných bylo 55,2 procent. V podnájmu tehdy žilo 19,1 procent uprchlíků a v kolektivních centrech 10,1 procent uprchlíků. Vlastní bydlení vlastnilo pouze 4,7 procent dotázaných.⁶⁵ U přátel a příbuzných žili uprchlíci většinou pouze určitou dobu. Postupem času se velká část z nich osamostatnila a našla si podnájem. Podle sčítání uprchlíků z roku 2001 největší část uprchlíků, tedy 43,6 procent, pobývala v podnájmu. U příbuzných a přátel v té době žilo 29,6 procent lidí. Značný počet uprchlíků, tedy 17,8 procent, si našlo vlastní bydlení. Oproti tomu počet uprchlíků ubytovaných v kolektivních centrech klesl na 5,6 procent.⁶⁶

⁶⁴ SSI: Raseljene lice u Srbiji – Pristup pravima tokom raseljenja, Analitički izveštaj, Beograd, maj 2006

⁶⁵ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

⁶⁶ Raduški, Nada: Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine, Demografski pregled, br. 8/2001, godina 2, Beograd, Ministarstvo za socijalna pitanja u saradnji sa Centrom za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2001

Podle registrace vnitřně přesídlených osob z roku 2000 největší počet přesídlených osob si pronajal byt (40,7 procent) a nebo se nastěhoval k příbuzným či přátelům (39,8 procent). Vlastní bydlení si zvládlo pořídit 7,6 procent přesídlených osob a v kolektivních centrech se ubytovalo 6,9 procent lidí. Někakým jiným způsobem řešilo svou bytovou situaci 5 procent lidí.⁶⁷

Jak uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak přesídlené osoby z Kosova se zpočátku ubytovali především u příbuzných nebo případně u přátel. Velká část z nich měla naštěstí v Srbsku někoho z příbuzenstva, což jim v počátcích velmi pomohlo. Hodně příbuzných však bylo velmi vzdálených, a tudíž jejich pomoci nemohli uprchlíci ani přesídlené osoby využívat příliš dlouho. Postupem času se uprchlíci i přesídlené osoby začali osamostatňovat a stěhovat se do podnájmu. Dodnes velká většina z nich bydlí v podnájmu ve velmi stísněných podmínkách. Často jich žije několik generací v jednom malém bytě.

Žijeme jako většina uprchlíků všichni dohromady spolu s tchýní a tchánem v malém bytě. To si většina místních obyvatel ani neumí představit. Prostě musíš přijmout věci takové, jaké jsou. (Milena)

Kdybychom alespoň nějak vyřešili ten bytový problém. Žijeme tu v malém bytě tři generace a to je těžké, je to jen dočasné řešení. Možná se nám někdy podaří prodat náš dům v Kosovu, a možná také ne. (Jasmina)

Těm šťastnějším uprchlíkům a přesídleným osobám se po nějaké době podařilo koupit vlastní byt nebo dům. Takto vyřešit otázku bydlení se poštěstilo ve většině případů pouze těm, kterým byla vrácena nemovitost v relativně dobrém stavu v místě jejich původu a kterým se jí podařilo za relativně přijatelnou cenu prodat. V tomto ohledu jsou na tom nejlépe uprchlíci z Bosny a Hercegoviny, neboť ti byli v získávání svého původního majetku zpět nejúspěšnější. Některým uprchlíkům také pomohli jejich příbuzní a nebo byli podpořeni nějakým programem ze zahraničí. Většinou se jedná o lidi, kteří se relativně integrovali do srbské společnosti. Bohužel tito lidé jsou oproti jiným uprchlíkům v menšině.

---

⁶⁷ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije: Registracija lica raseljenih sa Kosova i Metohije, 2000

Co se týká koupě vlastní nemovitosti v Srbsku, tak byly a stále jsou znevýhodněné přesídlené osoby z Kosova. Zaprvé jim v drtivé většině případů nebyl vrácen majetek, který zanechaly v Kosovu. Tudíž těmto lidem odpadla možnost financovat koupi nemovitosti v Srbsku z prodaného majetku ve svém původním domově. Za druhé drtivá většina programů týkajících se podpory bydlení je soustředěná pouze na uprchlíky a na přesídlené osoby se nevztahuje. To je dáno především faktem, že srbský stát nemá prozatím na integraci přesídlených osob z Kosova příliš velký zájem. Tudíž z těchto dvou důvodů se přesídleným osobám z Kosova podařilo koupit vlastní nemovitost v Srbsku pouze v případě, že jim pomohl někdo z příbuzenstva anebo v případě, že přijely s našetřenými financemi.

Uprchlíkům, kterým se podařilo vyřešit otázku bydlení dříve, většinou pomohl někdo z příbuzenstva nebo ze zahraničí. Nebo se jim nějakým způsobem podařilo prodat nemovitost v místě svého původu. Ale samozřejmě hodně lidí nemělo co prodat. Vyřešení otázky bydlení je jeden ze základních kroků k řešení sociálního problému uprchlíků. (Vlasta)

Patnáct let jsme žili v podnájmu, a pak, když se nám podařilo prodat dům v Chorvatsku, mohli jsme si koupit byt tady v Bělehradě. Ten dům v Chorvatsku byl během války zničen a nám se ho podařilo znovu postavit až po patnácti letech. Srbský stát nám v ničem nepomohl, neměli jsme výhody ani na daních ani na poplatcích ani při registraci, nikde nám neslevili. Například, když kupuje člověk první nemovitost v Chorvatsku, tak je osvobozen od daně z převodu nemovitosti. Kromě toho všichni, kteří kupují jakoukoliv nemovitost v oblastech, kde byla válka, jsou zproštěni všech daní. My jsme tu v Srbsku, bez ohledu na to, že máme uprchlické legitimace, dostali na náš byt maximální daň. Teprve po patnácti letech jsme si ho mohli dovolit koupit. (Branka)

Prvních pár dní jsme strávili v hotelu, a poté jsme čtyři měsíce žili u příbuzných. V jednom domě nás bydlelo opravdu hodně, příbuzní se dvěma dcerami, moje matka a já plus ještě dva uprchlíci. Potom jsme se přestěhovali do bytu, který nám mezitím koupil táta. (Saša)

Teď jsme prodali byt a koupili dům. Většina příbuzných, kteří se sem přistěhovali, tu postavili dům. (Mirela)

Existuje ještě třetí skupina uprchlíků a přesídlených osob, kterou tvoří lidé žijící v kolektivních centrech. Někteří z nich žijí v kolektivních centrech i přes patnáct let. V tomto případě se jedná o ty nejméně integrované uprchlíky a přesídlené osoby. Někteří respondenti si však stěžovali, že s nimi žijí i lidé, kteří ubytování v kolektivním centru zneužívají, neboť tam nemusí platit žádné poplatky.

Pět lidí, já, muž a naše tři děti, žijeme tady na chodbě, která je oddělená překližkou jako místnost. Už tu žijeme čtyři roky. Sama jsem zaplatila elektrikáře, aby nám zavedl elektřinu, a sami jsme si to tu také vymalovali. Kdybychom zaplatili správci centra, určitě bychom netrpěli tady na chodbě, ale dostali bychom byt. (Ana)

Už tu bydlím od roku 1995, život je tu velmi těžký. Žijí tu lidé s různými návyky. Bylo to tu hezké, když jsme přišli, ale teď se to tu normálnímu životu zdaleka nepodobá. (Branka KC)

Na začátku to bylo v kolektivním centru jako ve vězení, a teď je tu to jako v bordelu. V centru žije hodně lidí, ale pouze deset rodin to skutečně potřebuje. Bydlí tu i lidé, kteří mají byt, který pronajímají, a bydlí tady, kde nemusí nic platit. Deset rodin nemá kam jít, a pak tu žije například osoba, která má tři byty. (Jelena)

Jak vyplývá z textu, nejvíce integrovaní do srbské společnosti se cítí ti uprchlíci přesídlené osoby, kterým se v Srbsku podařilo pořídit vlastní nemovitost. V tomto případě převažují uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, neboť přesídlené osoby z Kosova byly znevýhodněné tím, že nemohou prodat svůj majetek v Kosovu a tím, že pro ně nejsou určeny programy na podporu bydlení. Uprchlíci a přesídlené osoby, kteří žijí v podnájmu se příliš integrovaní necítí. Lidé, kteří i nadále bydlí v kolektivních centrech, se samozřejmě stále cítí ze srbské společnosti zcela vyloučení.

6.6. Zaměstnání

Podle sčítání uprchlíků z roku 1996 byla drtivá většina uprchlíků starších 15 let, tedy 68,4 procent, nezaměstnáno. Pouze 5 procent uprchlíků bylo trvale zaměstnáno a 4,2 procenta uprchlíků bylo zaměstnáno dočasně. Ostatních 22,4 procent uprchlíků tvořili důchodci a vydržované osoby. To znamená, že pouze každá desátá osoba starší 15 let

byla tehdy pracovně činná. Je však nutné vzít v úvahu fakt, že hodně takzvaných nezaměstnaných uprchlíků si vydělávalo na obživu v oblasti šedé ekonomiky.⁶⁸ Situace se časem pomalu zlepšovala. Podle sčítání uprchlíků z roku 2001 bylo tehdy nezaměstnáno 45 procent uprchlíků.⁶⁹ Oficiální nezaměstnanost celkového obyvatelstva tehdy činila 29 procent. Jak nezaměstnanost uprchlíků, tak nezaměstnanost celkového obyvatelstva je v současné době stále vysoká. Většina zaměstnaných uprchlíků, tedy 51 procent, nemá stálý příjem, neboť jsou zaměstnáni pouze přechodně. Na stálý pracovní poměr je zaměstnáno 38 procent uprchlíků.⁷⁰

Nezaměstnanost vnitřně přesídlených osob je podobně vysoká jako v případě uprchlíků. Podle studie, kterou provedla ICVA, bylo v roce 2001 nezaměstnáno 52 procent přesídlených osob.⁷¹ Oficiální nezaměstnanost celkového obyvatelstva tehdy činila 29 procent.

Velké části uprchlíků a přesídlených osob, které se usadily v Srbsku, se po čase podařilo najít nějaký způsob obživy. Na začátku jejich pobytu se téměř všichni, tedy i ti vysokoškolsky vzdělaní, museli smířit s méně prestižními zaměstnáními, ačkoliv si nikdy před tím nemysleli, že budou takové práce vykonávat. Většinou se jednalo o uklízení, prodávání na tržišti nebo o těžkou fyzickou práci na stavbě.

Na začátku jsme měli problémy. Matka je vystudovaná inženýrka a otec magistr ekonomie. Když jsme sem přišli, otec byl zaměstnán jako hlídač a matka nejdříve pracovala v masně jako uklízečka a pak jako prodavačka. Všechno museli začít od začátku. (Mirela)

V prvních měsících, když jsme se sem přistěhovali, jsme měli velké problémy. Matka nemohla najít práci. Babička, které tehdy bylo 60 let, myla schody ve vedlejší budově. To bylo asi nejhorší období. Hodně jsem se styděl za to, že moje babička myje schody. (Saša)

Postupem času si ti schopnější našli relativně dobrou práci. Tato skupina uprchlíků a přesídlených osob je však bohužel velmi malá. Druhá, mnohem větší část uprchlíků a přesídlených osob, zůstala při méně respektovaných zaměstnáních. Většina

⁶⁸ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

⁶⁹ UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije: Registracija izbeglica u Srbiji, mart-april 2001

⁷⁰ Nacionalna konferencija o rešavanju pitanja izbeglih lica, Beograd, oktobar 2004

⁷¹ ICVA, NRC: Pravo na izbor, Interno raseljena lica u SRJ, mart 2002

z nich, často třeba i s vysokoškolským diplomem, stále prodává na tržišti, uklízí a nebo pracuje jako pomocní dělníci na stavbách. Mnohé lidi tento fakt značně frustruje, neboť ve své původní zemi většinou vykonávali mnohem lepší práci. Velkým problémem uprchlíků a přesídlených osob je také to, že jsou zaměstnáváni především na dohodu o provedení práce. Malému počtu z nich se podaří najít zaměstnání na pevný úvazek.

Mám dva syny, kterým je 24 a 26 let. Nemohli najít práci ve svém oboru, a tak pracují na stavbě. Pracují každý den, pracují i v sobotu a v neděli. Odejdou v pět hodin ráno a vrací se v sedm hodin večer. Je to moc těžká práce, fyzicky namáhavá a hodně nebezpečná. (Jelena KCP)

Všichni lidé z našeho kolektivního centra se snaží hledat práci, ale není to nic na stálo. Málo je těch, kteří jsou zaměstnání na pevný úvazek. Hlavně se zabývají fyzickou prací jako dělníci na stavbě. Někteří také prodávají v obchodě. Já mám to štěstí, jaké jiní nemají, už 10 let pracuji tady v kolektivním centru. Nejdříve jsem přidělovala stravu, která se k nám vozila ze studentské menzy. Teď tu uklízím. Manžel nepracuje, jen občas vypomůže na stavbě, když je potřeba. Dcery také nepracují. (Svetlana)

Uprchlíci museli dělat to, co by možná domácí obyvatelstvo nikdy nedělalo. Život tě donutí. Já, můj muž, jeho rodiče a naše dvě děti jsme bydleli v podnájmu. Trochu mi finančně pomáhali moji rodiče, ale to nestačilo. Můj muž hned dostal práci ve škole. Já jsem si ale řekla, že nebudu shánět zaměstnání v oboru, protože bychom to všechno ze dvou učitelských platů nezaplatili. Rozhodla jsem se, že si pořídíme stánek na tržišti. Já jsem učitelka, muž je učitel, ale to nebylo důležité. Dovedeš si představit někoho z Pančeva, kdo pracuje na střední škole v centru Bělehradu a zároveň prodává na tržišti? Můj muž pracoval do dvanácti hodin v blátě na tržišti, pak jsem dorazila já, on se převlékl a jel do školy muzických umění v Bělehradě, kde pracoval jako profesor do sedmi hodin večer. Poté se vracel vlakem a domů přijel okolo jedenácté hodiny večer. Pracoval dvě směny, abychom mohli zaplatit byt a abychom mohli dát dětem nějaký peníz, aby mohly žít normálně jako ostatní děti v Pančevu. Prostě jsme museli. Majitel bytu přicházel každý měsíc a nezajímalo ho, jestli máme nebo nemáme, prostě jsme mu museli dát těch 200 marek plus poplatky. Aby nás šest přežilo, museli jsme přijmout i ta zaměstnání, jaká bychom nikdy v životě v Zadaru nedělali. Když jsem žila tam, nikdy jsem si nepředstavovala, že budu prodávat na tržišti s Romy, Rumuny a další chudinou. Prostě

člověk musel přijmou takový život, jaký nikdy nezamýšlel. Život tě donutí a ty prostě musíš bojovat a jít dál. (Milena)

Otec s babičkou a dědou začali pracovat na tržišti. Matka pracovala nejdříve v tiskárně, pak prodávala v soukromém butiky a nakonec se po několika letech také přidala k otci. Už deset let prodávají ponožky, není to jednoduchá práce. (Vlasta)

Občas se najde nějaká práce, například upeču dort a ten prodám. Ale nejsem zvyklá na takový způsob života, tam v Kosovu jsme si žili dobře. Nikdy jsem si nepředstavovala, že budu prodávat na tržišti a uklízet domy, abychom přežili. Ale i to musím dělat, neboť jsme již na hranici existence. Stále žijeme ve stresu, jestli budeme nebo nebudeme mít co jíst. (Jasmina)

Dodnes prodáváme na tržišti. V současné době je nezaměstnanost v Srbsku přes dvacet procent, takže je velmi těžké najít normální práci. Když člověk prodává na tržišti, má o něco větší příjem a může zaplatit nájem. Kdežto když pracuje pro někoho ve firmě, má mnohem menší plat. My bychom z toho žít nemohli. To, co děláme, není práce, to je přežívání. Okolo sedmdesáti procent uprchlíků takto žije. Prodávání na tržišti je jedna z nejposlednějších úrovní zaměstnání, je to prostě nucené řešení. Potom jsou už jen dělníci na stavbách a lidé, kteří žijí po kolektivních centrech. (Milan)

Snažili jsme se nějak chytit, já jsem proměnila šest zaměstnání, nejdéle jsem byla zaměstnána dva roky. Vždy jsem byla zaměstnána pouze na dohodu, protože uprchlíky na pevný úvazek nepřijímali. Občas se stávalo, že někoho z uprchlíků přijali na pevný úvazek, ale to bylo vždy přes protekci. (Branka)

Poslední skupinu uprchlíků a přesídlených osob tvoří lidé, kterým se ani po tolika letech nepovedlo najít žádné zaměstnání. Pokud se jim nepodaří najít nějaké zaměstnání, jen stěží se budou cítit součástí společnosti.

Nepracujeme ani já ani muž. Syna teď po dvou letech vyhodili z pivovaru, takže nepracuje ani on. Další dvě děti chodí do školy. Pouze dvakrát jsem byla v Bělehradě mýt okna, to jsem sehnala přes protekci. (Ana)

Tady se nám nedaří, nemůžeme najít práci, což je podle mě jedna z nejzákladnějších existenciálních otázek. Tady v Srbsku je veliká ekonomická krize, zavírají se továrny, ruší se pracovní místa a to všechno má pravděpodobně vliv na naši špatnou situaci. Myslela jsem, že problémy s hledáním práce nebudu mít, jelikož jsem

vystudovala technický směr. Ale nějak se nám nedaří, už sedm let nemůžeme najít práci. Nevím, v čem je problém, možná v nás. Kdyby alespoň jeden z nás pracoval. Zezačátku jsme žili z toho, co jsme si s sebou přivezli. Jak ale čas plyne, stále nám je hůře a hůře. Zůstali jsme zcela bez prostředků, nemáme nic, s čím by se dalo něco začít. Vždyť i pro to stánkaření člověk potřebuje hodně peněz. (Jasmina)

Jak v předešlých případech, tak v tomto případě jsou opět znevýhodněny přesídlené osoby z Kosova. Vnitřně přesídlené osoby z Kosova mají mnohem větší problémy najít práci než uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Částečně je tento hendikep kompenzován částkou ve výši kolem 4000 dinárů, kterou měsíčně dostávají ti, kteří v Kosovu pracovali ve státních a veřejných institucích a podnicích. Tato částka však zdaleka nevystačí na pokrytí základních životních potřeb. Naopak mnoho zaměstnavatelů odmítá přijmout na pracovní místo člověka z Kosova, přičemž argumentuje právě touto částkou.

Ať jsem žádala o jakoukoliv práci, vždy mě odmítli s tím, že mám jiný pracovní poměr. To je jeden veliký paradox. To, že jsem z Kosova, že jsem tam pracovala a že teď dostávám finanční podporu čtyři tisíce, to je pro ně pracovní poměr. (Jasmina)

6.7. Pojem „uprchlík“

Velká část respondentů se zmínila o tom, se styděla za to, že jsou uprchlíky. Postava uprchlíka byla v srbské společnosti často vnímána velmi negativně. Místní obyvatelstvo často nahlíželo na uprchlíky jako na někoho, kdo je na nižší úrovni. Někteří z uprchlíků se s tím těžko vyrovnávali.

Takto na nižší úrovni se cítili a někdy stále ještě cítí jak uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak přesídlené osoby z Kosova. Ačkoliv vnitřně přesídlené osoby nejsou oficiálně uprchlíky, přesto jsou místními lidmi nazíráni jako přistěhovalci a jsou jimi nazýváni uprchlíky. Termín vnitřně přesídlená osoba je používán pouze oficiálně při styku s úřady, různými organizacemi a institucemi. V běžné komunikaci se používá obecně vžitý termín uprchlík.

Co se týká jejich vztahu k nám, zdá se mi, že si místní lidé myslí, že jsou něco víc než my. Když se řekne uprchlík, hned si každý pomyslí, že je to někdo podřadný, někdo na nižší úrovni. Já jsem si sama sobě řekla, že je to jen slovo. Pokud bych nad tím začala přemýšlet vedle všech problémů, které mám, nevím, jak bych to vydržela. Mému mladšímu synovi například jednou řekli: Proč se nevrátíš tam, odkud jsi přišel, ty jsi jeden hloupý kosovský uprchlík, vrať se, odkud jsi přišel! Já jsem mu poté říkala: Proč myslíš, že jsi hloupý, když jsi uprchlík, to nic neznamená, zvykni si na to, to je jen slovo. (Jasmina)

Nemám ráda, když se mým dětem říká uprchlíci. Děti z toho pak dostávají komplexy. (Branka KC)

Když se dětem často opakuje, že jsou uprchlíci, ty děti se pak cítí jinak. Jsou to pro ně těžké podmínky. (Milena)

Můj bratr měl problém ostatním přiznat, že je uprchlík. Styděl se za to. To proto, že ho děti na základní škole tady v Bělehradě zesměšňovali. Pravděpodobně v té škole zažil nějaký šok, který nám nechtěl svěřit. Když jsem se přestěhovali do jiné části Bělehradu, nikdy nedovoľoval rodičům, aby chodili na třídní schůzky, protože by museli ukázat uprchlické legitimace. Nikomu nedovolil, aby se o něm dozvěděl, že je uprchlík. Jeho slečna se teprve po pěti letech dozvěděla, odkud jsme. Měl strach to přiznat. (Mirela)

6.8. Sociální kontakty

Důležitým znakem míry integrace jsou sociální kontakty, jaké uprchlíci a přesídlené osoby udržují v novém domově. Mladí lidé, kteří přišli do Srbska jako děti, nedělají mezi místními a příchozími rozdíly. Většinou se přátelí jak s domácím obyvatelstvem, tak s uprchlíky. Uprchlíci a přesídlené osoby, kteří přišli do Srbska jako dospělí, dávají přednost lidem se stejným osudem jako oni. Ti nejhůře integrovaní se přátelí výhradně s uprchlíky.

Téměř vždy jak uprchlíci, tak přesídlené osoby tíhnou ke svým. Uprchlíci z Chorvatska se nejčastěji vídají opět s lidmi z Chorvatska, uprchlíci z Bosny a

Hercegoviny tíhnou k lidem z Bosny a Hercegoviny a vnitřně přesídlené osoby mají nejbližší k lidem z Kosova. Někdy se uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny přátelí i mezi sebou navzájem. Ke kontaktům mezi uprchlíky a vnitřně přesídlenými osobami z Kosova, vyjma kolektivních center, téměř nedochází. Důvodem může být rozdílná mentalita a odlišná doba příchodu do Srbska. Často má na výběr přátel a známých vliv kromě země také region či město, ze kterého dané osoby pochází.

Přátelím se i s lidmi, kteří utekli, i s lidmi odtud. Nedělám mezi nimi rozdíl. Na začátku jsem byla hodně nadšená, když jsem potkala někoho ze Sarajeva. Teď už ne, neomezují se jen na ně. Mám hodně přátel z Bosny i hodně přátel odtud. Přátelím se s lidmi, kteří mi vyhovují, kteří jsou dobří a s kterými si mohu dobře popovídat. Nezáleží, jestli jsou ze Sarajeva a nebo odtud. Rodiče se hodně přátelí se starým kamarády z Bosny, s nimi jsou si pochopitelně bližší. Ale vídají se i s lidmi odtud, nedělají mezi nimi velké rozdíly. (Jelena)

Já a bratr se přátelíme jak s místními, tak s uprchlíky. Ale spíše se bavíme s lidmi odtud. Moji rodiče zůstali v kontaktu hlavně s lidmi z Chorvatska. Také velká část otcových obchodních partnerů je odtamtud. Matka se přátelí především s uprchlíky a otec se baví jak s uprchlíky, tak s místními. Jinak většina lidí, kteří se sem přistěhovali, se přátelí především s lidmi z Krajiny. (Mirela)

Vytvořila jsem si kolem sebe určitý okruh lidí. Mám přátele i mezi uprchlíky i mezi místními. Ale ti nejbližší, kterým nejvíce důvěřuji, jsou převážně z Chorvatska. Nikdy jsem neměla potřebu rozlišovat lidi podle toho, odkud pocházejí. Ale nejvíce si rozumím s lidmi odtamtud. Asi je to záležitost mentality. Vždycky mi je příjemné, když potkám někoho z Chorvatska nebo když slyším, jak někdo mluví jekavsky. Vždy cítím, že máme něco společného. (Vlasta)

V kontaktu jsme s dalšími uprchlíky, není důležité, jestli jsou z Bosny nebo z Chorvatska. S nimi jsme si bližší, lépe vycházíme s těmi, kteří jsou v podobné situaci. Mají podobný osud, a tak si lépe rozumíme. Ale nemáme moc času na nějaké časté vídání. Občas někde někoho potkáme, ale jinak celý den pracujeme. (Milan)

Mám jednu kamarádku, která se přátelí pouze s uprchlíky. Nemá ani jednu kamarádku ze střední školy. Vůbec si tu nemohla zvyknout a nikdo ji nepřijal. Její bratr se také přátelí pouze se uprchlíky odtamtud. (Mirela)

Velká část uprchlíků a přesídlených osob si stěžovala, že se jim v Srbsku nepodařilo vytvořit nová přátelství. Hodně uprchlíků a přesídlených osob bylo vytrženo ze starých sociálních vazeb (jak přátelských, tak příbuzenských) a v novém prostředí si nedokázalo vytvořit nové vazby. Žijí proto izolovaně pouze v úzkém kruhu své rodiny.

Socializace, to je opět jeden z mých problémů. Život je tu, ale my jsme někde jinde. My žijeme, jdeme po té cestě života, ale všechno je to jen imitace. V Kosovu jsme měli skvělé přátele, široký okruh přátel. Přátelé jsou pro normální život velmi důležití, ale tady se s nikým nevidáme, a to nám hodně chybí. Například jsem si všimla, že se děti neumí chovat, když jdou k někomu na návštěvu. Vidáme se s jednou nebo dvěma rodinami z Kosova, ale to je všechno. Navíc to přátelství není opravdové přátelství, je to prostě imitace. Jak jsem řekla, všechno je to imitace, to zdaleka není to pravé. Už jsem se s tím smířila a zvykla si. Stejně, jako si ti v Kosovu zvykli na život plný strachu, tak jsme si i my zvykli na to něco jako život. Společenský život se rovná nule. (Jasmina)

Moc jsme se do této společnosti neintegrovali. Lidé se pohybují ve svých kruzích. Máme nějaký okruh známých, člověk musí komunikovat s lidmi, se kterými pracuje. Ale přesto nejsilnější vztah máme s lidmi odtamtud a potom s příbuznými. Málo lidí se integrovalo, starší lidé se v sociálním smyslu integrovali hůře. (Branka)

Hodně lidí se uzavřelo do sebe a dodnes nezapadlo. Stále se pohybují pouze v malém okruhu lidí, kteří pocházejí ze stejného kraje a rovněž jsou uprchlíci. Prostě se jim nepodařilo stát se součástí společnosti, do které se přistěhovali. Nejvíce by si přáli vrátit se nazpátek do prostředí, které se mezitím proměnilo a které už není jejich. (Saša)

6.9. Chování místních obyvatel k uprchlíkům a přesídleným osobám

Téměř všichni uprchlíci a přesídlené osoby si stěžovali na nepříjemné chování ze strany domácího obyvatelstva. Místní obyvatelé jim často dávali najevo, že nejsou v Srbsku vítáni. Většinou se tato nespokojenost se příchodem takového množství uprchlíků a přesídlených osob projevovala různými nepříjemnými verbálními poznámkami. Mnozí z nich se proto cítili méněcenní. Někteří z respondentů si také stěžovali na nezájem a ignoranci ze strany domácího obyvatelstva.

Rozhovory neprokázaly žádné markantnější rozdíly v přístupu místních obyvatel k uprchlíkům z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a k vnitřně přesídleným osobám z Kosova. V obou případech se na ně místní obyvatelstvo dívalo jako nově příchozí, kteří ještě více zatěžují již tak dost vyčerpanou zemi.

Často jsme se setkávali s poznámkami, že jsme jako uprchlíci místním lidem všechno vzali a že se máme vrátit tam, odkud jsme přišli. Moji rodiče zažívali takové reakce, když například řekli nějaké slovo jekavsky. (Vlasta)

Neměli jsme problémy, ale občas jsme si museli vyslechnout nějaký komentář. Ani dnes nás nemají rádi, nikdy nás nepřijmou. Někdy se nám stává, že nám někdo na tržišti hodí peníze s pohrdáním. My jsme celkem přizpůsobiví a pracovití lidé, ale máme jinou kulturu a mentalitu. (Branka)

Na začátku se ostatní děti chovaly k mým synům trochu surově, často jim nadávali, proč se nevrátí do Kosova a tak dále. Myslím si, že jsou to řeči dospělých, které děti poslouchají. To nemohou vymyslet děti, které chodí do třetí třídy. Moje sestra žije s třemi dětmi ve Smederevu a její děti tam tyto věci zažívají dodnes. (Jasmina)

Sám osobně jsem nezažil extrémní konfliktní situace, že by mě někdo zvláště urazil nebo fyzicky napadl. Přesto byl ale cítit rozdíl: Ty jsi uprchlík a my jsme odsud. Člověk sám sebe osobně chápal jako občana nižší kategorie, protože byl uprchlík a protože se nacházel v cizí zemi. A to i přes to, že jsme stejný národ. Chtěl jsem se co nejdříve adaptovat, co nejdříve mluvit místním přízvukem a co nejdříve zapadnout, jelikož to označení uprchlík bylo nepříjemné. Lidé říkali: Ty jsi uprchlík, co po mně chceš, já tu žiji, to je moje země. V jakémkoliv momentu někdo mohl zdůraznit, že jsi uprchlík. (Saša)

Mám pocit, že místní Srby moc nezajímáme. Ale možná je to lepší, než kdyby nám nadávali. Nikdo nám nikdy nic neřekl, ale kdo ví, co si myslí. Prostě se s námi nechtějí bavit. Vlastně o tom nechci přemýšlet. Rozhodla jsem se, že to nebudu řešit. (Jasmina)

Jako důvod pro takové reakce uváděli jak uprchlíci, tak přesídlené osoby špatnou ekonomickou situaci státu. V době příchodu uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se srbský stát potýkal s ohromnou krizí, ekonomickými sankcemi a velkou inflací. Domácí obyvatelstvo bylo masově propouštěno ze zaměstnání a jiní byli nuceni odejít na takzvanou dočasnou dovolenou. Příchod velkého množství uprchlíků mnozí místní obyvatelé nevívali s potěšením, neboť pro ně představovali velké konkurenty

na trhu práce. Kromě toho v uprchlících velká část domácího obyvatelstva, byť neoprávněně, viděla viníky špatné ekonomické situace.

Když přišly v roce 1999 přesídlené osoby z Kosova, situace v Srbsku se příliš nezlepšila. Země byla nově vyčerpána tříměsíčním bombardováním jednotkami NATO. Občané Srbska již byli zcela přesyceni předchozími uprchlickými vlnami z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a nebyli schopni soucítit s novými příchozími. Příchod velkého množství přesídlených osob najednou způsobilo kolaps především v jižních částech země, kde přestal fungovat zdravotní systém. Problémy se zaměstnaností, jež je jednou z nejhlavnějších důvodů třecích ploch mezi místními a příchozími, přetrvávají do současné doby. Ekonomická situace země se nepatrně zlepšila, přesto však není zcela dostačující, aby se místní obyvatelstvo cítilo spokojeně.

Mnozí z místních obyvatel také uprchlíkům a přesídleným osobám závidí. Mají pocit, že se jim všechno dává zadarmo a domácímu obyvatelstvu se nedostane nic. Dříve jim záviděli humanitární pomoc a v současné době jim závidí rozvojové programy zaměřené na podporu bydlení a vzdělávání. Tyto problémy si však stát spolu s dalšími nevládními organizacemi uvědomují, a proto se nově začaly tyto programy realizovat i pro sociálně slabší místní obyvatelstvo.

Tady v Srbsku vládla celková roztrpčenost, jelikož lidem se žilo těžce, byli chudí a neměli práci. V tu chvíli se objevili nějací uprchlíci. Někdo hledal práci a viděl, že byl zaměstnán uprchlík. Lidé záviděli. Nelíbilo se jim, že přišel někdo, kdo nic neměl. Říkali si: Ještě tihle nám tu chyběli, my jsme i tak dost chudí. Takže se chovali k uprchlíkům nepříjemně. Ale já jsem to chápala, lidé byli rozhořčení, špatně se jim žilo. (Milena)

Lidé v samotném Srbsku všechno pochopili tak, že to, co se děje tam, se jich netýká. Mysleli si: Vy jste si tam začali válku a ještě přicházíte sem k nám a žijete v naší zemi. Moje matka měla na začátku problémy v práci. Lidé měli poznámky, že jako uprchlice vzala práci někomu místnímu, kdo práci nemá. Poté ale relativně dobře a rychle zapadla. (Saša)

Od začátku války se v této zemi všechno obrátilo k horšímu, krize, inflace, poté bombardování. Mnozí obyvatelé jsou nespokojení, hodně rodin se rozpadlo, velká část lidí stále nemá vyřešené bydlení. Život v Srbsku v posledních letech není takový, jaký by měl být, lidé tu mají mnoho problémů. Setkávali jsme se s různými reakcemi. Někteří

místní lidé, kterým se žilo špatně, záviděli, že jednotliví uprchlíci žijí lépe než oni a že děti některých uprchlíků žijí lépe než jejich děti. (Vlasta)

Hodně lidí odtud se bálo, že jim uprchlíci zaberou pracovní místa. (Mirela)

Často mi vadilo, že Slobodan Milošević vykládal, jak jsou všichni uprchlíci ubytovaní a jak se jim všechno dává. Ale nikdy se nezmínil o tom, kolik lidí bydlí soukromě. Pamatuji se, jak jednou Mira Marković řekla, jak jsou všichni uprchlíci zabezpečení a jak nám všechno dali, kabáty, kamna, všechno možné. A přitom nejvíce z toho dávali nevládní humanitární organizace. Stát dával nejméně. Poté to domácí obyvatelstvo poslouchalo v televizi a bylo normální, že závidělo. Pomysleli si, uprchlíky ubytovali, platí jim elektřinu, všechno. Přitom takto zabezpečená byla jen jedna setina, možná pět procent. Nikdo nemluvil o tom, kolik lidí si platí bydlení samo. (Milena)

Byla to krize celého státu, celého národa, celé společnosti, celého systému. Válčili jsme a ztráceli jsme teritoria. To, co bylo ve společnosti nejhorší, vyplavalo na povrch, nejhorší lidé, folková estráda, turbofolk. Národní zpěvačky a zpěváci na všech televizních kanálech zpívali o srbství, junáctví a hrdinství. Byl to systém pokřivených hodnot. Mediální masáž neustále bombardovala srbskou populaci informacemi, jak bojujeme, jak vedeme velikou válku za naši zemi, jak vyhrájeme. Prostě v médiích neexistovalo nic kvalitního. Většina lidí, která byla proti tomu všemu, prostě ztratila vůli cokoliv proměnit, stáhla se do sebe a nebo odešla ze země. Bylo to velmi zvláštní období státní i společenské krize. Pokud člověk neměl značkové boty, cítil se jako něco méněcenného, schovával se po ulicích, jelikož se nemohl bavit se svými vrstevníky, kteří je měli. To byl symbol společenské vážnosti. Pokud člověk neměl značkové boty, neměl ani přátele. Tehdy byla ostuda být chudý. Nemáš značkové boty, a ještě ke všemu jsi uprchlík. (Saša)

Díky těmto negativním reakcím se většina uprchlíků a přesídlených osob necítí součástí srbské společnosti. Velká část z nich má za to, že je místní obyvatelé mezi sebe nepřijali a nikdy také nepřijmou. Ačkoliv formálně mohou uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny svůj status změnit přijetím srbského občanství, přesto na ně velká část domácího obyvatelstva bude hledět jako na přistěhovalce. Vnitřně přesídlené osoby z Kosova nemohou svůj status změnit ani formálně, neboť statusu přesídlené osoby se prozatím není možné vzdát.

To je složitá otázka. Kdybyste se zeptala lidí odtud ze Srbska, řekli by vám, že nás přijali. Ale když se zeptáte nás, my vám řekneme, že nás nepřijali. Místní Srb by řekl, že nás přijali, že nám všechno dali. Ale my víme, co nám dali. A teď mu nemohu objasňovat, jestli jsem to skutečně dostal nebo nedostal. On si myslí, že uprchlík, který nezůstal bez práce a který má plat, to vzal nějakému jinému místnímu Srbovi. Myslí si, že nás přijali, protože nás tu jejich země nechala žít. (Milan)

Několik respondentů se zmínilo o pocitu vykořeněnosti. Mnoho let již žijí jinde a do starého domova už nepatří. V jejich původním domově panuje teď kompletně jiná situace, žijí tam jiní lidé a starí přátelé se rozutekli po celém světě. Srbsko ale také necítí jako svojí zemi. Ačkoliv žijí v novém domově již dlouhý čas, přesto se necítí jako rovnoprávní občané.

Problém je, že necítím, že někam patřím. Nepatřím nikam. V Gospići už nemám nic, ani přátele. A nepatřím ani sem, ačkoliv jsem tu vyrostla. Toto město nikdy nebudu považovat za svoje. Na jednu stranu jsem tu zažila hodně pozitivních věcí, vyrostla jsem tu, vystudovala, našla lásku a přátele. Na druhou stranu tu bylo i hodně negativních věcí týkajících se našich práv. Ty sice dostaneš občanství, ale to nic neznamená, sám se musíš snažit. V každé jiné normální zemi by ohrožení lidé, jako jsou uprchlíci, měli výhodnější půjčky, aby mohli vyřešit otázku bydlení. Myslím, že jsem určitým způsobem vděčná tomuto městu za to, že jsem tu mohla normálně vyrůst a že mi poskytlo nějaké možnosti, které by mi možná jiné město neposkytlo. Ale kolik jsem tu zažila skvělých věcí, tolik jsem zažila i negativních. Nezraňovalo mě to tolik, jelikož jsem byla malá. Kdybych byla stará, jako jsem teď, určitě bych to nesla mnohem hůře. (Vlasta)

Někteří respondenti se zmiňovali o problémech, s kterými se potýkají při výchově svých dětí. Jejich děti velmi citlivě reagují na negativní poznámky okolí a cítí se méněcennými.

Říká se, co tě nezabije, to tě posílí. Ale to není tak úplně pravda. Vidím, že nám děti stále nemohou odpustit, že právě oni musí být ti uprchlíci. Můj starší syn, který je teď v pubertě, začal dostávat ve škole horší známky a nechce se učit. Zeptala jsem se ho, proč se neučí a proč se trochu víc nesnaží. On mi na to odpověděl, že neví, proč by se měl učit. Řekla jsem mu, že se člověk přeci učí kvůli vzdělání, které mu pak pomůže najít dobré zaměstnání. Odpověděl mi: „Jak najdu zaměstnání, proč ty nedostaneš práci, i ty jsi se

učila? “. Teď, když je starší, má dost takových otázek a někdy umí klást hodně těžké otázky. Myslím, že kdyby alespoň jeden z nás dvou pracoval, děti by se cítily lépe a méně by se lišily od ostatních. Někdy člověka v životě postihne něco, co opravdu bolí, někdy člověku není úplně nejlépe. Ale oni jsou malí, ještě to nemohou pochopit. Když jsme přišli, snažili jsme se, aby se to děti moc nedotklo, snažili jsme se, co jsme mohli, ale to je stále těžší a těžší. (Jasmina)

6.10. Rozdíly v mentalitě

Někteří z respondentů se také zmínili o rozdílech v mentalitě místního obyvatelstva a jejich vlastní. Ve všech případech viděli respondenti vlastní mentalitu v pozitivním smyslu a mentalitu domácího obyvatelstva ve smyslu negativním. Ve většině případů se jednalo o předsudky a stereotypní představy, které mají často daleko ke skutečnosti. Z velké části domácí srbské obyvatelstvo také pěstuje předsudky a stereotypy k nově příchozím.

Uprchlíci z Chorvatska viděli v mentalitě chorvatských Srbů a Srbů ze Srbska velký rozdíl. Sami sebe viděli jako mnohem přátelštější, pohostinnější a srdečnější lidi, kteří jsou mnohem ochotnější pomoci ostatním. Jeden respondent se zmínil o tom, že kdyby utekli Srbové ze Srbska na území Chorvatska, byli by tamějšími Srby přijati mnohem vřeleji.

Mezi Srby tady a Srby v Chorvatsku jsou velké rozdíly. Srbové, kteří přišli z Chorvatska, jsou mnohem pohostinnější. Tam v Chorvatsku mně vyhovovala ta srdečnost a vroucnost. Lidé se více přátelili a byli ochotnější pomoci jeden druhému mnohem více než lidé tady. Hodně tamějších Srbů říká, že kdyby to bylo opačně, kdyby Srbové odsud museli utéci tam, tak by byli mnohem lépe přijatí, než jak tomu bylo ve skutečnosti. (Mirela)

Dále měli uprchlíci za to, že na rozdíl od Srbska bývávají v Chorvatsku ceněné pravé hodnoty jako je například dané slovo. Lidé v Chorvatsku jsou nazíráni jako mnohem upřímnější a poctivější lidé, kteří, když něco slíbí, tak to také dodrží. Kromě

toho někteří respondenti z Chorvatska považovali Srby ze Srbska za vypočítavější a závistivější.

To je záležitost mentality. Například jsou velké rozdíly v charakteru lidí a v určitých vlastnostech. My se považujeme za lepší, upřímnější a poctivější lidi. Tady se neustále podivuji nad mezilidskými vztahy. Nerozumím určitým reakcím a také tomu, jak někdo může lhát a nerespektovat určité věci. Lidé tu nejsou tolik poctiví a upřímní. (Vlasta)

Tady může člověk pětkrát něco podepsat a stejně to neplatí. V Chorvatsku co slíbíš, to je zákon. Tady si člověk nikdy nemůže být jistý, jestli se něco dodrží. (Branka)

Je tu jiná mentalita. V Chorvatsku byly ceněné hodnoty jako škola, jazyky, respekt, svědomí, lidské slovo. Tady lidé dané slovo nedodrží. Na prvním místě je tu vypočítavost. Někteří lidé se s tebou přátelí, pouze pokud něco potřebují. Kromě toho tady v Srbsku vládne větší závist. (Mirela)

Někteří z respondentů uvedli, že jsou lidé v Chorvatsku narozdíl od Srbska mnohem více kultivovanější, kulturnější, vzdělanější a vychovanější. Jako důvod uvedli pozitivní vliv Rakousko-Uherska na Chorvatsko, zatímco na Srbsko po dlouhou dobu mělo negativní vliv Turecko. Kromě toho se také uprchlíci z Chorvatska považovali za lidi s většími hygienickými a zdravotnickými návyky.

Kultura je také jiná. Lidé v Chorvatsku jsou lidé mnohem vzdělanější. To je záležitost historie. Lidé z Chorvatska byli pod vlivem Rakouska-Uherska a západní kultury. Například u nás je nepřijatelné plivat na ulici nebo v autobuse. Pokud nic jiného, lidé v Chorvatsku mají alespoň mýdlo a vodu a vykoupají se. Prostě mají větší kulturu hygieny. Například já jsem vždycky chodila k zubaři a chodím k němu i tady. Moje kamarádka, která je stejně stará jako já, má pouze tři zuby, protože nechodí k zubaři. Nemá kulturu osobní hygieny. Pro mě je nemyšlitelné, abych nedávala pozor na své zdraví. Jednou za rok chodím k lékaři na odběr krve, a když to řeknu lidem tady, tak jsou v šoku. Tam jsme měli každý rok systematické prohlídky u lékaře. (Mirela)

Tady je jiná kultura. Chorvatsko bylo pod Rakousko-Uherskem, kdežto Srbsko pod Tureckem. (Branka)

Další z respondentů z Chorvatska se podívoval nad tím, jak je možné, že si místní Srbové tak rádi půjčují peníze. Často si peníze půjčí, ale vrátet se jim je nechce.

My se například těžko rozhodneme půjčit si peníze. Tady je to jako dobrý den. My budeme raději trpět, než abychom někoho prosili, aby nám peníze půjčil. Ačkoliv jsme byli jeden čas nejohroženější sociální kategorie, místní lidé si od nás chtěli stále půjčovat. Mámě a otci se na tržišti dodnes často stává, že přijdou nějací známí, vezmou si ponožky, které rodiče prodávají, a nikdy nezaplatí. To je mentalita tohoto národa, vezmou si, ale hlavně aby nemuseli platit dneska. (Vlasta)

Rovněž příbuzenské a rodinné vztahy viděli uprchlíci pevnější v Chorvatsku. Podle respondentů se v Srbsku nerespektují určitá pravidla a nechová se dostatečná úcta ke starším členům rodiny. Taktéž vztahy s kmotrem nejsou v Srbsku tak silné.

Příbuzenské vztahy jsou v Chorvatsku mnohem silnější. Kultura rodiny je tady slabá. V Chorvatské rodině existuje určitá hierarchie a pravidla chování. Velmi důležitá je role otce a dědy, kteří jsou tam velmi vážení a respektováni. Myslím si, že své rodiče by měl člověk poslouchat. Asi jsme také trochu konzervativnější. Také se nemůže stát, že by se dva bratři hádali kvůli nějakým hloupostem. Kromě toho tam má větší význam kmostr. Tam je kmostr něco jako bratr, jako by ho porodila stejná matka. Tady čím kmotra méně vídáš, tím je to lepší kmostr. Protože kdybyste se vídali častěji, mohli byste se pohádat a to by nebylo dobré. Srbové v Chorvatsku vůbec drželi o mnoho více pohromadě než tady. (Mirela)

Velké rozdíly respondenti také spatřovali v odlišném přístupu ke slavení svátků jako jsou Slávy, Vánoce a Velikonoce a dalších událostí jako jsou narozeniny, svatby, odchody synů na vojnu nebo pohřby. Nejvíce se podívovali nad okázalým slavením těchto svátků v širokém okruhu známých. Hlavní důvod takového slavení spatřovali v potřebě se ukázat před ostatními. Podle respondentů takovéto slavení ztratilo původní posvátný účel. Respondenti spíše preferovali slavení těchto svátků a událostí v úzkém rodinném kruhu. Další rozdíly viděli respondenti v odlišných zvycích.

Máme jiné zvyky. Máme stejnou víru, ale k samotné víře máme jiný přístup. Tady se masově slaví Slávy, Vánoce, Velikonoce, narozeniny, hlavně osmnácté, pak odchod na vojnu, svatba. Tady se všechno přehání. Během Slávy se v domě vystřídá sedmdesát hostí a hodně se utratí. Vůbec se ale neslaví v pravém tradičním slova smyslu. Nechodí se do kostela a nedodržují se pravé zvyky. Tady se z toho dělá mejdan, tady je nejdůležitější

se ukázat. My jsme v tomto ohledu mírnější. My nejradši takové věci slavíme v rodinném kruhu. (Vlasta)

Žijeme normálně, z ničeho neděláme humbuk. Slavíme Slávu, ale v klidu. Uděláme si rodinný oběd, ale nemusíme zvát padesát nebo sto lidí. Pro mě je nepochopitelné, že někdo uspořádá Slávu a druhý den nemá na to, aby uvařil dobrý oběd. To aby všichni viděli. To je balkánská kultura. Vezme si půjčku v bance nebo si od někoho půjčí sto nebo dvě stě euro. Já bych si nikdy nepůjčila pouze proto, abych pozvala padesát nebo sto lidí domů na piknik a druhý den pak neměla peníze. (Branka)

Tady se více slaví Sláva než Vánoce, kdežto my více slavíme Vánoce. Druhý den pak není co jíst, ale nejdůležitější je, že na Slávu přišlo třicet lidí a že se snědlo třicet kilo kapra a sto koláčů. Také když někdo umře, tak se tu po čtyřiceti dnech jde na hrob a uspořádá se tam hostina. To se u nás nedělá. (Milan)

V další řadě se uprchlíci z Chorvatska podivovali nad rozhazovačností místního obyvatelstva. Místní Srbové podle respondentů neumí šetřit a jsou schopní utratit všechny potřebné prostředky najednou. Kromě toho charakterizovali místní Srby jako lidi, kteří žijí ze dne na den.

Tady když lidé vyrazí do města, všechno utratí a druhý den nemají ani na džus. My jsme v tomto ohledu trochu racionálnější. Radši vypiji jednu nebo dvě skleničky a druhý den budu mít na další. Ne, že jich jeden den vypiji najednou deset a druhý den nemám na nic. (Vlasta)

Tady v Srbsku lidé žijí ode dneška do zítřka. To není jako u Němců, kteří se vrátí z dovolené a hned začnou šetřit, aby mohli jet další rok k moři. (Milan)

Uprchlíci z Bosny a Hercegoviny měli podobný přístup k místnímu obyvatelstvu jako uprchlíci z Chorvatska. Sebe považovali za lepší, veselejší a pozitivnější lidi. Místní Srby respondenti považovali naopak za uzavřenější a závistivější.

Srbská a bosenská mentalita se trochu liší. Místní lidé si například více stěžují. I přesto že zažili válku, Bosenci jsou mnohem veselejší a pozitivnější. Také jsou možná trochu otevřenější, kdežto tady jsou lidé uzavřenější. Kromě toho je tady také více závisti. Lidé se tu více starají o to, co si druzí pomyslí. V Bosně jsou lidé uvolněnější. (Jelena)

Rozdíly v mentalitě chorvatských a bosenských Srbů nepovažovali uprchlíci za příliš markantní. Jediný rozdíl, který respondenti zmínili, byla trochu odlišná kultura, která byla na jedné straně ovlivněná katolictvím a na druhé straně islámem.

Žili jsme s Chorvaty. Katolictví a pravoslaví nejsou tak rozdílná náboženství. Takže co se týká mentality a zvyků, to bylo stejné. Zatímco muslimská kultura byla rozdílnější a tudíž měla na Srby mnohem větší vliv. Ale jinak rozdíly v chorvatské a bosenské mentalitě nejsou moc velké. (Vlasta)

Jak uprchlíci z Chorvatska, tak uprchlíci z Bosny a Hercegoviny mají velké množství negativních předsudků vůči přesídleným osobám z Kosova. Respondenti považovali Srby z Kosova za hodně zaostalé. Tento fakt zdůvodňovali především negativním vlivem albánské kultury. Srbové z Kosova také působili na respondenty jako velmi uzavřený národ, který nemá rád cizince. Dále byli nahlíženi jako velmi religiózní lidé, kteří velmi rádi slaví všechny svátky.

Kosovo je specifická kategorie. Tamější Srbové žili dlouho pod vlivem albánské kultury, která na ně hodně působila. Albánci se stali o trochu urbánnější a zároveň v určitém smyslu přenesli některé negativní charakteristiky na srbské obyvatelstvo. Albánci ještě žijí v kmenových uskupeních, mají mnohočlenné rodiny a jsou velmi zaostalí. Také jsou tam velmi špatné podmínky pro život. (Vlasta)

Lidé z Kosova jsou jiní, jsou tam velké rozdíly v mentalitě. Albánci jsou v kultuře velmi zaostalí. V roce 1976 jsem byl na vojně v Prištině. Tehdy řekněme, co se týká kultury, hygieny a chování, zaostávalo Chorvatsko za Slovinskem přibližně padesát let, Srbsko za Chorvatskem zaostávalo sto let a Kosovo za Srbskem ještě dalších sto let. Například jejich národní jídla se stále vaří na otevřeném ohni, není tam žádná hygiena a tržiště mají špinavá. Navíc Albánci jsou velmi uzavřený národ. Takoví jsou i tamější Srbové, uzavření. Cizince mezi sebe nikdy nepouštěli. Také jsou více religiózní. Více tam dodržují náboženské zvyky a Slávy slaví ještě okázaleji. (Milan)

Ti lidé z Kosova se chovají, jakoby právě slezli z větvi. To je hrozné. (Branka KC)

Přes velké množství předsudků a stereotypních představ o Srbech z jiných regionů si respondenti uvědomovali nutnost tolerance. Velmi důležité je také naučit se přizpůsobovat, teprve poté se člověku podaří zapadnout do prostředí s odlišnou mentalitou.

Teď žijeme tady. To, co člověku vadí, nepřijímá. To, co člověk považuje za dobré, to přijme. Mentalita je rozhodně jiná. Velký počet vztahů se rozpadal kvůli mentalitě. Ale já jsem nikdy nedovolila, aby mě moje mentalita ovládla. Člověk se musí poznat, jací tu žijí lidé, a potom se naučit plavat, nic jiného. (Mirela)

6.11. Problémy s jazykem

Jednou z nepříjemností, se kterou se uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny setkávají, je jazyková bariéra. Uprchlíci si s sebou přivezli mluvu, která je používána v zemích jejich původu. Rozdíly mezi srbštinou, chorvatštinou a takzvanou bosensštinou nejsou veliké. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině se mluví jekavsky, kdežto v Srbsku se mluví ekavsky. V chorvatské a bosenské jekavštině se namísto srbské krátké hlásky „e“ používá hláskové seskupení „je“ a namísto dlouhé hlásky „e“ se používá hláskové seskupení „ije“. Takže například namísto srbského ekavského slova „leto“ se v jekavštině řekne „ljetto“ a namísto srbského ekavského „dete“ se řekne jekavské „dijete“. Další rozdíl spočívá především v užívání rozdílné lexiky.

Jelikož rozdíly mezi ekavštinou a jekavštinou nejsou veliké, všichni jak na srbské, tak na chorvatské a bosenské straně si navzájem rozumí. Ačkoliv jsou odlišnosti v těchto jazycích pouze drobného charakteru, mnozí místní obyvatelé se často tváří, že uprchlíkům nerozumí.

Rodičům na začátku vadilo, že prodavačky v obchodě dělaly, že nerozumí, když po nich rodiče chtěli „mrkvu“ namísto „šargarepe“ nebo „kruh“ namísto „hleba“. To jsou slova, jejichž význam lidé znají. Například když řekneš „trbuhom za kruhom“, všichni rozumí, a když chceš v obchodě „kruh“, tak lidé dělají, že nerozumí. Ve skutečnosti rozumí moc dobře. (Mirela)

Častokrát se mně i rodičům stávalo, že když jsme řekli nějaké slovo jekavsky, dívali se na nás zle. Když jsem například řekla „kruh“ namísto „hleb“ nebo „kesa“ namísto „vrečica“, lidé ihned poznali, že jsem odtamtud a že jsem uprchlík, a tvářili se, že mi nerozumí. (Vlasta)

Tato neochota místního obyvatelstva byla dána především jejich nelibostí, s jakou nesli příchod uprchlíků do své země. Jak již bylo zmíněno výše, většina srbských občanů byla vyčerpána dlouho trvajícím společenskou krizí. Velká část místních obyvatel přišla během inflace o všechny své úspory, mnozí byli propuštěni ze zaměstnání a nebo byli nuceni odejít na takzvanou dočasnou dovolenou. V uprchlících viděli nechtěného konkurenta na pracovním trhu a často je obviňovali, že jsou jednou z příčin krize.

Právě odlišný jazyk byl jeden z hlavních znaků identifikace uprchlíků. Jekavština nebyla ani tolik spojována s Chorvaty či bosenskými Muslimy, jako spíše s uprchlickým statutem. Jelikož většina místních obyvatel příchod uprchlíků nevívala s nadšením, reagovala na jazyk uprchlíků poněkud podrážděně.

Na začátku jsme si toho ani nevšimli, ale později, jak šel čas, jsme začali slyšet, jak jsme my na vině, že oni nemají práci, jak my můžeme za to, že je v Srbsku nedostatek, že se nám všechno dá a místní obyvatelstvo nemá nic. Nedávali nám to najevo přímo, ale nepřímo. Když jsme použili nějaký chorvatský výraz, opravovali nás a říkali, ať se vrátíme tam, odkud jsme přišli. (Milan)

Většina uprchlíků, která přišla do Srbska jako malé děti, postupem času přešla na ekavštinu. Hlavním důvodem byla snaha se integrovat a nevyčleňovat se z kolektivu ostatních dětí.

Během velmi krátké doby tak tři měsíců jsem změnil jazyk a brzo jsem zapadl. Myslím si, že to bylo hodně důležité. Například ty děti, jejichž rodiče i nadále doma používali jekavštinu a nechtěli přejít na ekavštinu, měly ve škole problémy. My jsme doma začali používat ekavštinu hned, a tak jsem se relativně brzo adaptoval a zapadl. Za dva roky už nikdo na základě mluvy nebo vzhledu nemohl poznat, že nejsem odtud. (Saša)

Moje učitelka srbštiny mi řekla, že jedničku můžu dostat, jen když se naučím ekavštinu. Tak jsem zabrala a za šest měsíců jsem z jekavštiny přešla na ekavštinu. Věděla jsem, že tu zůstanu, a tak jsem změnila jazyk. Ačkoliv lidé pocházející z tamtěch krajů poznají, že jsem odtamtud, jelikož občas použiji nějaké slovo nebo akcent, který je typický pro ten kraj. (Mirela)

Na rozdíl od těch, kteří přišli do Srbska jako malé děti, většina dospělých uprchlíků si svůj jazyk uchovalo. Důvodem ve většině případů byla snaha udržet si vlastní identitu. Navíc pro starší lidi je mnohem těžší přejít na jiný jazyk.

Rodiče používají jekavštinu. Když nemůžeš nic jiného, tak si uchováš alespoň ten jazyk. Není to zas tak veliký rozdíl, jestli řekneš „lepo“ nebo „lijepo“, nikomu by to přece nemělo vadit. Ale jsou lidé, kterým vadí, že jsme tu tak dlouho a že stále mluvíme jekavsky. (Vlasta)

Moji rodiče stále mluví jekavsky, ale já a bratr s nimi mluvíme ekavsky. Rodiče nikdy nechtěli přejít na ekavštinu. Otec používá jekavštinu i v práci. (Mirela)

Snaha o udržení vlastního jazyka a identity ale často mělo za následek nedostatečnou integraci do srbské společnosti. Někteří srbští občané často dodnes nenesou s libostí, když slyší na ulici jekavštinu.

Já s matkou jsme se rychle začlenili do společnosti, jelikož jsme během krátké doby přešli na ekavštinu. Jedna část našich příbuzných, kteří se sem také přistěhovali, se přátelí jen mezi sebou a dodnes mluví tak, jak se mluví v Bosně. Nevytvořili si tu v Srbsku žádné nové přátele. Dokonce mi i říkali: Podívej, srbskej, mluví ekavsky. A mně to bylo hloupé, devadesát devět procent lidí okolo mě mluví ekavsky, já žiji tady. Nemá smysl, abych dál používal jekavštinu, když všichni kolem mě mluví jinak. Ti příbuzní jsou ok, nežijí po kolektivních centrech, koupili byty, dvě sestřenice studují na univerzitě. Je ale vidět, že se pořád cítí jako uprchlíci, cítí se tu jako cizinci a nepovažují Srbsko za svoji zemi. Myslím, že stále mají dojem, že se na ně ostatní dívají zvrchu, protože neproměnili jazyk a chování. Dívají se na ně jako na cizince, jako na lidi, kteří mají menší cenu. (Saša)

Někteří především z mladších uprchlíků zvolili kompromis. Doma a v kruhu blízkých přátel používají jekavštinu. Naopak v komunikaci ve veřejných prostorech jako jsou obchody, úřady a různé instituce volí ekavštinu. Při studiu na univerzitě a při vykonávání kvalifikovanější práce jsou taktéž nuceni používat ekavštinu. Při prodávání na tržišti či práci na stavbě mohou uprchlíci i nadále mluvit jekavsky.

Snažím se co nejvíce mluvit jekavsky. Například doma v kruhu rodiny nebo v kruhu kamarádů používám jekavštinu. Mimo rodinu záleží na situaci, většinou mluví ekavsky, v práci budu muset mluvit také tak. Například když jdu do obchodu, požádám

o „hleb“ a ne o „kruh“. Záleží, s kým mluvím. Když mluvím s někým, komu vadí jekavština, používám ekavštinu. V kruhu rodiny mám ale potřebu mluvit jekavsky. Tam, kde mohu používat svůj jazyk, tam ho používám. Když píšu, používám jekavštinu. Texty na fakultě nebo různé dokumenty ale musím psát ekavsky. Jedna profesorka po mně dokonce chtěla, abych jí všechny práce psala v cyrilici. Cyrilici umím, ale moje osobní potřeba je psát latinkou. Myslím si, že to je věc osobního rozhodnutí. Snažím se něco si udržet. Čím jsem starší, tím mám větší potřebu si svůj původ uchovat. Ačkoliv jsem tu vyrostla, necítím, že sem patřím. Ale necítím ani, že patřím tam. (Vlasta)

Míra používání ekavštiny a integrace do srbské společnosti jde často spolu ruku v ruce. Ti uprchlíci, kteří přešli na ekavštinu, se do společnosti začlenili mnohem lépe než ti, kteří stále mluví jekavsky. Domácí obyvatelstvo přijalo mnohem lépe ty uprchlíky, kteří postupem času přešli na ekavštinu, než ty, kteří i nadále hovoří jekavsky.

Za zmínku stojí také fakt, že s tímto problémem se setkávají především uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Přesídlené osoby z Kosova se s podobným problémem neseťkávají tak často, a to i přes to, že kosovský dialekt se také velmi odlišuje od spisovné srbštiny. Důvod tohoto rozdílu lze hledat v kodifikovanosti jazyka. Jak v Chorvatsku, tak v Bosně a Hercegovině byla jekavština považována za spisovný jazyk, který byl rovnocenný srbské ekavštině. Bylo v něm možné jak mluvit, tak psát. Kdežto kosovský dialekt nikdy nebyl považován za spisovnou formu jazyka. Ve školách se mladí žáci učili srbskou ekavštinu a v psané formě se rovněž museli vyjadřovat ve spisovné ekavštině.

6.12. Návrat jako druhá možnost oproti integraci

Až na tři respondenty se nikdo z uprchlíků a přesídlených osob do svého původního bydliště vrátit nepřeje. Všichni ostatní se rozhodně vyslovili pro to zůstat v Srbsku. Někteří, především mladší, také připouštěli možnost odchodu do nějaké jiné země.

Nikdy jsme nepřemýšleli nad tím, že se vrátíme. Všechno jsme tam prodali v devadesátém druhém roce, už tam nic nemáme. (Mirela)

Nemám potřebu se vracet. Chtěla bych tam vzít svoje děti a ukázat jim, odkud pocházím. Ale myslím, že můj život je tu nebo možná na nějakém jiném kontinentu.
(Vlasta)

Ti, kteří přišli do Srbska jako děti, si v novém domově zvykli velmi rychle. Tito mladí v Srbsku prožili většinu svého života, vyrostli tam, vystudovali a našli si přátele. Velká část z nich chápe Srbsko jako svojí zemi. V tomto případě jsou více integrovaní lidé z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny než lidé z Kosova, neboť žijí na území Srbska dvojnásobně delší dobu.

Nikdy jsme se nechtěli vrátit. Tady jsme koupili byt, já jsem tu chodil do základní školy, na gymnázium a poté na univerzitu. Jsou tu lepší podmínky pro život. V Sarajevu jsou problémy i po válce. Srbové jakožto hlavní viníci nebyvají moc vítáni. Náš byt je v muslimské oblasti, takže kdybychom se vrátili, žili bychom v izolaci a nemohli bychom mít normální společenský život. (Saša)

Nikdy jsem o návratu nepřemýšlela, tam dole to pro nás opravdu nemá smysl. Byla jsem tam jednou před třemi, čtyřmi lety. Už to tam není takové jako dřív. Ani rodiče o návratu neuvažují. (Dragana)

Ani uprchlíci a přesídlené osoby, kteří přijeli do Srbska jako dospělí, se vracet neplánují. Hlavním důvodem jsou jejich děti, které vyrostly v novém domově a ke starému domovu je nic neváže. Pokud by se vrátili, jejich děti by se znovu cítily jako cizinci a znovu by si musely zvykat na nové prostředí. Dalším velmi závažným důvodem je zaměstnání. Jak uprchlíci, tak přesídlené osoby by v místě svého původu jen obtížně hledali zaměstnání, neboť jak Chorvatsko a Bosna a Hercegovina, tak Kosovo se potýkají s velkou nezaměstnaností a při přijímání nových zaměstnanců hraje velkou úlohu národnostní měřítko.

O návratu jsem nikdy nepřemýšlela. Pro moje dcery je rodné město Pančevo. Tady vyrostly, našly si kamarádky, začaly studovat. Dole jim to nic neříká. (Branka KC)

Děti si tu zvykly, už se nemůžu vrátit. Když jsme sem přišli, Lazarovi byli tři roky a Jeleně osm měsíců. Už jsme tu jedenáct let. Neznají to tam a nemají k Chorvatsku žádný vztah, Knin a Zadar znají jen z vyprávění. Kdybychom se přestěhovali, děti by byly znovu cizinci a znovu by si musely zvykat. (Milena)

Plánuji zůstat v Novém Sadě, hlavně kvůli dětem. Nikdy jsem nepřemýšlela nad tím, že bychom se vrátili. Především bych tam nenašla práci. Ani oni tam nepracují, mají tam hodně nezaměstnaných. (Svetlana)

Bylo to těžké. Dlouho, tak dva roky, jsme si mysleli, že se vrátíme, ale teď už ne. Už jsme tu sedmý rok. Děti si už zvykly, mají tu kamarády a jsou tu relativně šťastné. Takže nevím, co by bylo, kdybychom se odsud museli znovu stěhovat. (Jasmina)

Kromě těchto důvodů respondenti zmiňovali těžkou situaci v zemích svého původního bydliště. Tamější podmínky a především etnická struktura se kompletně proměnily. Oblasti, z kterých uprchlíci pochází, jsou v dnešní době téměř etnicky čisté. Co se týká Bosny a Hercegoviny a Chorvatska, většina lidí, kteří tam žili dříve, se odstěhovala. Na jejich místo se nastěhovali noví lidé, většinou chorvatští nebo muslimští uprchlíci z jiných oblastí. Uprchlíci si jsou vědomi toho, že jakožto minoritní etnická skupina by měli v zemi svého původu problémy. Navíc několik respondentů uvádělo frustraci místního obyvatelstva, které prožilo válku. Kromě toho také respondenti uváděli lepší podmínky pro život v Srbsku než v místě svého původního bydliště.

Nikdy jsem nepřemýšlela nad tím, že bych se vrátila. Ráda se tam jedu na tři, čtyři dny podívat, ale to je všechno. Život je tam velmi těžký, lidé si prožili různé frustrace, někomu někdo zemřel, vidí se tam následky války. Kromě toho, hodně našich známých ze Sarajeva odešlo, rozprchlo se po celém světě a tam se přistěhovali noví lidé. Už to tam není takové, jako to bývalo. Navíc v Srbsku jsem vyrostla, půl života jsem tu prožila a zvykla si tu. Do Sarajeva bych se vrátila, kdyby tam bylo vše po starém, kdyby tam byli staří lidé, jejich myšlení a chování. To nové mi nevyhovuje. (Jelena)

Sarajevo je rozdělené na dvě části, rozdíl je vidět hned na první pohled. Na muslimské straně je všechno nové a na srbské straně není nic. V muslimské části jsou všechny budovy opravené a vymalované, kdežto v srbské části se všechno rozpadá, hrůza. Moje škola, kam jsem chodil, už neexistuje, zbyla pouze jedna stěna. Muslimská škola je zcela obnovena. (Saša)

Všechno záleží na podmínkách. Mnoho lidí se ani nemá kam vrátit. Určitě bych přemýšlela jinak, kdyby byla situace jiná. Kdyby se mohlo všechno vrátit, většina lidí by se vrátila. Za těchto okolností se moc lidí nevrátí. Vrátila se především starší generace, ti lidé si prostě přejí dožít svoje poslední léta a zemřít dole. Co se týká mladých lidí,

myslím, že si za tak dlouhý časový úsek zvykli tady. Chtějí spíše budovat něco tady než se vracet. To ti říkám z osobní zkušenosti. Tady jsou lepší vyhlídky pro život. (Vlasta)

Gospic je malé město, dříve tam žilo 10 tisíc obyvatel a teď jich tam zůstalo ani 2 tisíce. Nastěhovali se tam bosenští Chorvaté. Není to tam moc příjemné. Lidé, s kterými jsme se přátelili, kolem nás prochází a přitom dělají, že nás neznají. Dodnes tam existuje averze, život tam už není takový, jaký byl. V Gospići se člověk těžko domáhá práva. Kdekoliv jinde ve větších městech, jako třeba v Záhřebu nebo v Pule, se člověk snáze domůže spravedlnosti. Mně například nechtějí uznat deset odpracovaných let. A není nikdo, u koho by si člověk mohl stěžovat. Prostě s jejich soudem se nemůže vést spor, to je příliš drahé. (Branka)

Situace v Kosovu je mnohem komplikovanější. Etnická struktura Kosova se s odchodem srbské armády také velmi proměnila. Se srbskými vojáky odešla většina srbského obyvatelstva a v Kosovu zůstal jen malý počet Srbů. Tito Srbové žijí dodnes v uzavřených enklávách, které jsou hlídány vojenskými jednotkami, a málokdo z nich se odváží mezi albánské obyvatele. Dodnes není pro obyvatele srbské národnosti v Kosovu vůbec bezpečno. Navíc, dokud nebude rozhodnuto o statutu Kosova, téměř nikdo ze Srbů se pro návrat nerozhodne.

Tento rok jsem byla po sedmi letech v Kosovu navštívit svého tchána, který byl vážně nemocný, a byla to hrůza. Naše město je teď rozdělené. V centru, kde jsem žila já a moji rodiče, dnes bydlí pouze Albánci. Srbové, kterých tam zůstalo velmi málo, žijí pouze v jedné části na periferii města. Mohou se pohybovat pouze na území jeden krát jeden kilometr ohrazeném ostnatým drátem, jsou zavřeni jako v rezervaci. Tak velká svoboda tam je! Mohou se sice pohybovat mimo srbskou část, ale pouze na vlastní riziko. Hned poznáš, kde kdo žije. Tam, kde se staví a kde všechno svítí, tam žijí oni. Tam, kde je vše sešlé a zchátralé, tam žijí Srbové. Většina lidí jsou psychicky narušení, pravděpodobně to udělalo to utrpení, kterým si za ta léta museli projít. Srbové jen čekají, že prodají dům a přijdou sem. Mluvila jsem o možnostech návratu s bývalým sousedem. On je ze smíšeného manželství, jeho matka byla Černoorka a otec Albánc. Vyprávěla jsem mu, jak těžce tu žijeme. Ale poradil mi, ať to raději nezkouším, už kvůli dětem. V otevřeném a přátelském rozhovoru ti Albánci řeknou pravdu, navenek to ale říci nemohou, jelikož jim to politika nedovoluje. (Jasmina)

Pouze tři respondenti vyslovili přání se do svého původního domova vrátit. Jsou si však vědomi velikých překážek. V prvním případě se uprchlík z Bosny a Hercegoviny vrátit nemůže, neboť mu zatím nebyl vrácen byt a on nemá kam jít. Jeho byt byl původně vojenský, takže vyhlídky na jeho vrácení jsou mizivé. V dalších dvou případech uprchlíky z Chorvatska od návratu odrazuje problém sehnat práci. Uvažují, že se vrátí na stará kolena, až budou pobírat důchod.

Přemýšleli jsme, že se vrátíme, ale není tam práce. Z průmyslu tam nic nezbylo. Továrny, které tam byly dříve, jsou zavřené. Fungují jen státní služby, městský úřad, soudnictví, školství, zdravotnictví, a poté fungují ještě obchody a kavárny. Zemědělství také moc nefunguje. Kdybychom měli z čeho žít, vrátili bychom se. Možná se vrátíme, až budeme pobírat důchod. (Branka)

Část uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny do svého dřívějšího domova jezdí, část ne. Do země svého původu jezdí převážně ti lidé, kterým tam zůstali nějakí příbuzní. Většina z těch, kteří občas navštěvují svůj starý domov, tam má rodiče, rodiče manžela nebo babičku a dědu. Přesídlené osoby z Kosova svůj domov nenavštěvují z důvodů bezpečnosti

V roce 1997, když se vrátili babička s dědou, jsme znovu začali navštěvovat Chorvatsko. Jezdíme za nimi na vesnici. Do Gospiće, kde jsme žili před válkou, jezdíme zřídka. Otec se tam byl podívat poprvé v roce 2001. Neměl žádné větší problémy, pouze na výslechu zažil několik nepříjemných situací. Podle mě většina lidí do Chorvatska jezdí, všichni tam máme ještě nějaké vazby. Například jedna známá z Kninu jezdí do Chorvatska každý rok za svojí babičkou a dědou. Někteří lidé tam navštěvují své rodiče, kteří se vrátili. Teď už tam nejsou problémy. (Vlasta)

Občas tam jezdím navštívit tchýni na vesnici. Mám tam pohřbeného manžela. Jeho matka tam zůstala, pobírá důchod, má pěkný domek. (Branka KC)

Do Sarajeva jezdíme na Vánoce, na Slávu, někdy i jen tak. Poprvé jsem tam byl v roce 1999 po bombardování. (Saša)

Do Chorvatska jezdíme každý rok. Nemáme tam problémy, každým rokem se to zlepšuje, čas vše odnese. (Branka)

Většina uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, která občas jezdí do své rodné země na návštěvu, se tam cítí trochu cizí. Hodně věcí se za ta dlouhá léta

proměnilo. Také obyvatelstvo se z velké části proměnilo, hodně známých lidí se odstěhovalo do zahraničí a na jejich místo přišli uprchlíci odjinud.

Letos jsem se byla podívat v Zadaru. Cítila jsem se zvláště. Na jednu stranu je to moje, tam jsem se narodila, vyrostla a vystudovala školu. Měla bych to tam mít ráda, ty ulice, to moře, ty budovy. Na druhou stranu ale cítím, že tam nepatřím. Hodně let uplynulo a všechno je jiné. Možná za to nikdo nemůže, že se takhle cítím. Vím, co se stalo. Už tam žijí nové generace, už na ulici nikoho nepoznávám. Možná to prožívám jinak, možná se chovají normálně. Ale my máme pořád v hlavě to, co bylo. Bojím se, jak bude někdo reagovat, když řeknu něco srbsky. Vždy přehodím do chorvatštiny. Možná by lidé reagovali normálně, ale člověk neví, jestli jim někdo například nezahynul. Vždycky se chovám obezřetně, nechci se s nikým hádat. Takže tam komunikuji jen s rodinou a pak jednou kamarádkou ze školních let. Všechno se proměnilo, člověk se cítí jako cizinec. (Milena)

Někteří z uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a přesídlených osob z Kosova se byli ve svém dřívějším bydlišti podívat pouze jednou. Většinou se jeli podívat na svůj majetek a obhlédnout situaci. Ve většině případů tam odjeli v doprovodu nějaké nevládní organizace.

Byla jsem se tam podívat jen jednou v roce 2002. Jela jsem tam s UNHCR na tři dny. Dokud si nezařídím papíry, nemohu cestovat. (Svetlana)

Část uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny a přesídlených osob z Kosova se ve svém původním domově nikdy podívat nebyla. Někteří z nich si to nepřejí. Nechtějí se vracet do minulosti a vzpomínat na to, co bylo. Jiní z nich nemohou, buď z nedostatku financí nebo z důvodu nedostatečné bezpečnosti v Kosovu.

Nikdo z nás tam nejezdí. Já jsem nebyla v Sisku od devadesátého druhého roku. Nemám potřebu. Moji rodiče po tom také netouží. Nic nás tam netáhne. (Mirela)

Manžel tam po válce nikdy nebyl a ani si to nepřejí. Cítí se poškozený. Myslí si, že si Srbové v Chorvatsku nezasloužili to, co dostali. Samozřejmě, že nesouhlasil ani se srbským vedením, nikdy nebyl extrémní. Nemůže ale odpustit ani extrémním Chorvatům. On by tam jel teprve v tom případě, kdyby k němu někdo přišel a omluvil se mu. Má prostě svoji hrdost. To ale nikdy nezažije. Možná tam nikdy nepojede, možná to v sobě zlomí. Zatím to ale cítí takto. (Milena)

Co se týká známých a příbuzných, většina uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se shodla na tom, že se nikdo z jejich okruhu nevrátil. Pokud se někdo z příbuzných nebo známých vrátil, v drtivé většině případů se jednalo o staré osoby. Z mladších se vraceli pouze ti, kteří se v Srbsku za žádných okolností nedokázali uchytit.

Pár lidí se možná vrátilo, ale většina odešla do zahraničí. Z našich příbuzných a přátel se nevrátil nikdo. Všichni tam odcházeli jen na krátkou dobu, aby prodali majetek, a pak se zase vrátili sem nebo odjeli do jiné země. (Jelena)

Málo ze sousedů se vrátilo, vraceli se převážně staří. Tam, odkud jsem já, se vrátily pouze dvě rodiny, které se tu v Srbsku vůbec nemohly chytit. Ale žije se jim těžce, bydlí na vesnici a živí se zemědělstvím. (Svetlana)

Někteří ze sousedů se vrátili, a to především starší lidé, mladší se vrací méně. Vrací se hlavně na vesnice, Knin je teď osídlen především chorvatskými uprchlíky. Z příbuzenstva zůstala většina v Srbsku. Pár z nich se vrátilo a další se odstěhovali do zahraničí. (Dragana)

Někteří lidé se vrátili, do mé vesnice se jich vrátilo relativně hodně. Jedná se většinou o staré lidi, kteří dostávají důchod. Vracejí se převážně do okolí Kninu, kdežto do okolí Zadaru a Benkovce ne. Z mých blízkých se nevrátil nikdo. (Branka KC)

Do okolí Zadaru, Splitu nebo Benkovce se lidé moc nevracejí. Když se tam vrátí, mají problémy. To má kořeny ještě v době druhé světové války. Když vypukla poslední válka, nenávisť se znovu objevila. Do Kninu se lidé vracejí více, tam vztahy mezi Srby a Chorvaty nebyly tak komplikované. Nikdo z příbuzných mého manžela se nevrátil. Většina příbuzných se přestěhovala sem do Pančeva. (Milena)

Většina mých příbuzných žije tu. Někteří přišli v roce 1992 a někteří v roce 1995, když byla operace Oluja. Například tetiny děti tu vystudovaly střední školu, mají tu větší šanci, že se svým životem něco udělají. Tam jsou horší možnosti najít práci, tady je to lehčí. Nikdo se neplánuje vrátit. Matčina matka žije s námi a otcova matka žije s tetou. Ani ony nemají v úmyslu se vrátit. Přijely sem, mrtví zůstali tam. Zrovna jsem se s babičkami bavila, ani jedna si tam nepřeje být ani pochovaná. Moje sestřenice jsou také spokojené tady. Obě se tu vdaly, jedna má dítě, druhá je těhotná. Nevím o nikom ze známých, kdo by se tam vrátil. Nikdo se tam nevrátil. Slyšela jsem o nějakých

případech, ale neznám je osobně. Takže ani nevím, jak se těm lidem, co se vrátili, teď vede. Myslím, že vracet se si přejí jen staří lidé. (Mirela)

Myslím, že velké procento jak těch, kteří si zvykli, tak těch, kteří si nezvykli, tu zůstalo. Málo lidí se vrátilo. Vraceli se především staří lidé, kdežto lidé, kteří tu vystudovali univerzitu, zůstali. Proč by se vraceli do fiktivního státu, kde se neví, jestli bude zítra existovat nebo ne. Pokud člověk přijel sem, dostal doklady a vystudoval, tak nemá potřebu se vracet. Z příbuzných v Bosně zůstali pouze ti, kteří se nacházeli v srbské části. S námi se do Srbska přestěhovala matčina sestra se svojí rodinou. Poté přišly ještě dvě rodiny z babiččiny strany. (Saša)

Co se týká mladých lidí, většinou zůstali tu. Vrátili se hlavně staří lidé, kteří žili na vesnici ve svém vlastním domě. Lidé s rodinami se také nevracejí. Vracejí se pouze ti, kteří si tu nemohli zvyknout. Většina lidí zůstala tady. (Vlasta)

Pouze několik uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny se zmínilo o tom, že se jim někdo z příbuzných vrátil nazpátek do svého původního bydliště. Vraceli se pouze staří lidé, babičky a dědové a v některých případech také rodiče respondentů.

Babička a děda se po válce rozhodli vrátit. Vesnice, kde momentálně žijí, je čistě srbská. Bydlí tam pouze staří lidé, většina z nich tam byla po celou dobu války. Neměli žádné větší problémy, pouze je tři hodiny vyslýchali na policii. Povedlo se jim znovu získat právo na důchod. Babička a děda z matčiny strany zůstali v Chorvatsku po celou dobu války. (Vlasta)

Vrátili se především staří lidé, kteří jsou v důchodu a pobírají penzi. Do samotného Gospiće se vrátilo možná deset lidí, většinou se lidé vraceli na venkov. Z mladých se vracejí pouze ti, kteří se v Srbsku vůbec nechytli. Moji rodiče se vrátili v devadesátém sedmém roce. Mají rodinný domek na vesnici blízko Gospiće, kde z jedné strany řeky bydlí Chorvaté a z druhé Srbové. Ta vesnice byla pod Chorvatskem, nebyla pod Krajinou. (Branka)

Babička se hned po válce v roce 1995 vrátila za dědou do Sarajeva. Dodnes tam žijí a nemají žádné problémy. Dědu všichni znají, protože byl po celou dobu války tam. Kdybych se nastěhoval do muslimské budovy jako nový nájemník já, pravděpodobně bych měl problémy. Myslím, že bych nebyl automaticky dobře přijat. (Saša)

Zcela odlišná je situace v Kosovu. Tam se za současných podmínek lidé vracejí pouze zřídka. Nikdo z přesídlených osob z Kosova neví o někom, kdo by se do Kosova vrátil. Pokud se Kosovo osamostatní, odejde podle respondentů i zbylé srbské obyvatelstvo.

Říkají, že se lidé vracejí, ale to je jen politika. Stačí se tam jet jednou podívat. Všichni, kteří tam byli, prostě o návratu mluvit nemohou. Zůstali tam pouze rodiče mého muže a několik mých strýců, tedy ti lidé, kteří žili v té části města, kam se Albánci nedostali. A teď se pohybují na tom území o čtverečním kilometru. Všichni ostatní odešli, jen málo lidí zůstalo. Zůstali jen ti Srbové, kteří nemají nic a nemají kam, to znamená totální chudáci. Většinou zůstali staří lidé, kteří si nedovedou představit, že by odešli. Všichni naši přátelé se rozprchli po celém Srbsku. Myslím, že je konec. Všechny instituce jsou v jejich rukách. Srbové fungují odděleně a vedou si své paralelní instituce v soukromých domech. Vše je rozdělené. Evropská unie se teď snaží na té multietnicitě pracovat. Nemohu pochopit, jestli si to skutečně myslí a nebo jestli to dělá podle nějakého zadání. Je to nelogické. (Jasmina)

Myslím si, že když se Kosovo osamostatní, tak Srbové nezůstanou. To bude poslední kapka. Už i mužovi rodiče, kteří jsou velcí patrioti a pro které je velmi těžké odejít z domova, kde vyrůstali jejich dědové a pradědové, pochopili, že by měli odejít. Jediné, co je zdržuje, je jejich snaha nám pomoci. Vědí, že to tu nezvládneme, a vědí, že kdyby přišli bez kapitálu, tak bychom to neutáhli. To je jediná věc, která je tam ještě drží. (Jasmina)

Otec jedné uprchlice z Chorvatska charakterizoval možnosti návratu do své rodné země takto: *To je dvousměrný návrat, přijedeš domů a zjistíš, že není návratu, a tak se zase vrátíš nazpátek. (Milena)*

6.13. Vrácení majetku

Navrácení majetku byla velmi významná záležitost jak pro lidi, kteří se chtěli vrátet, tak pro lidi, kteří plánovali zůstat v Srbsku. Pro uprchlíky z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, kteří si přáli vrátit do svého původního domova, bylo vrácení nemovitosti

základní podmínkou. Uprchlíkům a přesídleným osobám, kteří si přáli zůstat v Srbsku vrácení majetku často značně pomohlo konsolidovat jejich bytovou situaci. Velká část lidí si za utržené peníze z prodeje vrácené nemovitosti mohla částečně zafinancovat koupi bytu či stavbu rodinného domku.

Nejlepší podmínky pro získání původní nemovitosti nazpátek byly v Bosně a Hercegovině. Tam s výjimkou vojenských bytů vraceli jak domy v osobním vlastnictví, tak byty, na které měli uprchlíci užívací právo. Jako důvod jednoduššího průběhu uváděli respondenti přítomnost mezinárodního dohledu. Ani v Bosně však nebylo vše bez problémů. Často se například stávalo, že se během války do nemovitosti nastěhoval někdo jiný, a majitel poté musel čekat několik let, než se podařilo dotyčného vystěhovat.

Rodiče se v roce 2000 vrátili do Sarajeva, aby tam prodali byt. To bylo pět let po válce, kdy se emoce trochu uklidnily. Byli tam tři roky. Dostat byt nazpátek nebylo lehké, ačkoliv byl náš. Člověk musel vyřídit množství papírů a určitou dobu tam žít. Potom se zase vrátili. Teď jsou tam cizinci, takže, co se týče bytu, nebyly velké problémy. Oni všechno kontrolují a pravidla se musí dodržovat. Všichni musí dostat svůj byt nazpátek. V Chorvatsku je to mnohem těžší. Tam si každý dělá, co chce. Tam člověk za byt nebo dům moc peněz nedostane. V Sarajevu nikoho nediskriminují. Nemohou, protože jsou tam cizinci. Člověk si může jít stěžovat. Jinak by to samozřejmě tak jednoduché nebylo, určitě by byly problémy. Byla válka, lidé přemýšlí jinak. Místní by jen tak nedovolili, aby se Srbové vrátili. Protože lidé si říkají: My jsme byli tady po celou dobu války, a kde jste byli vy? (Jelena)

Děda zůstal v našem bytě po celou dobu války, takže poté jsme neměli problémy. Když skončila válka, tak byt s babičkou koupili. Před tím to byl firemní byt. Co se týká našich příbuzných, někomu se podařilo získat majetek nazpátek a někomu ne. Byl to problém. Právně se to sice vyřešit dalo. Ale většinou se tam za války nastěhovali nějakí Muslimové, kteří se pak odmítali vystěhovat. Byli dost rozhořčení, třeba jim někdo ve válce zemřel, jeden, dva synové, kdo ví. A pak k nim někdo přijde a řekne: Srbové chtějí, abyste vrátili byt, do kterého jste se nastěhovali. Takže to bylo hodně nepříjemné. Myslím, že se všem byty nevrátily. Některým ani nebylo co vrátit, protože ty byty byly zničeny. Formálně se ví, kdo je majitel, ale jak se to provede v praxi, to je problém.

Nejlepší řešení bylo zůstat tam po celou dobu války a riskovat. Když přežiješ, všechno je v pořádku. Když ne, nemáš byt, nemáš život. (Saša)

V Bosně to je jiné než v Chorvatsku. V Bosně Srbové dostali část území, takže existuje výměna. Muslimové, kteří měli byty v části, kde teď žijí Srbové, a Srbové, kteří měli byt v části, která teď patří Muslimům, si je mohou vyměnit. Kromě toho je Bosna pod mezinárodním protektorátem. Takže nezáleží přímo ani na Srbech ani na Muslimech, jestli chtějí nebo nechtějí. Zatímco v Chorvatsku záleží na chorvatském státě, jestli to bude řešit a nebo ne. (Saša)

Situace v Chorvatsku byla o něco komplikovanější. Byty, na které měli jejich dřívější obyvatelé užívací právo, zatím vráceny nebyly. Vojenské byty samozřejmě rovněž vráceny nebyly a určitě ani nebudou.

Tam jsem bydleli v bytě. Zatím jsme ho nazpátek nedostali. (Dragana)

Nikomu z uprchlíků, kteří měli užívací právo, byt nevrátili. To, co bylo v osobním vlastnictví, vrátili, to ostatní ne. V Bosně to bylo jiné. (Milan)

Bydleli jsme ve Splitu ve vojenském bytě. Můj muž byl voják a v roce 1995 byl při operaci Oluja zastřelen. Ten byt jsme nazpátek nedostali. Nikomu vojenské byty nevraceli a ani nevrátí. (Branka KC)

Nemovitosti v osobním vlastnictví byly ve většině případů vráceny. Podobně jako v případě Bosny museli uprchlíci čekat, až se vystěhují obyvatelé, kteří se do jejich domu nastěhovali během války. Ti, kterým byla během války nemovitost zničena, si mohli před několika lety zažádat o její obnovu. Často ale obnovená nemovitost neodpovídala původnímu stavu. Kromě toho jednou z podmínek obnovy bylo to, že tam musel někdo z uprchlíků alespoň chvíli žít. Tato podmínka byla pro některé uprchlíky nesplnitelná, neboť to vyžadovalo čas a finance. Ti, kteří již pozemek se zbouraným domem prodali, neměli žádnou možnost kompenzace.

Požádali jsme o obnovu a za tři roky nám dům opravili. Ačkoliv jsme měli velký dům, obnovit jsme mohli jen 35 metrů čtverečních na majitele a 15 metrů čtverečních za další členy. To byl problém. Otec tam tehdy jet nemohl a mě neuznali, bez ohledu na to, že jsem se tam jako jediná narodila. Nakonec nám dům obnovili. Nikdo se tam ale nechtěl vrátit, tak jsme ten dům prodali člověku z Chorvatska, a po patnácti letech jsme si tu v Srbsku mohli dovolit koupit byt. (Vlasta)

Dům nám byl zbořen až po válce, za války byl pouze vypálený. Tehdy, když Tudjman umřel, projeli celou ulici bagrem a všechno očistili. Pravděpodobně se báli, že se lidé začnou vracet. Pak některé domy opravili. Ale nebylo důležité, jak velký měl člověk dům nebo kolik měl na pozemku stavení. My jsme měli dvě stavení, ale dostali jsme právo jen na jeden malý domeček. (Branka)

Když jsem šla v roce 2000 navštívit svého nemocného otce do Zadaru, stavila jsem se ve vesnici svého muže. Prošla jsem kolem jeho rodného domu, byl v pořádku. Několik dní na to byl dům zapálen. Pět let po válce. Prostě mě viděli a dostali strach, že se chceme vrátit. Byl to pěkný dům. Mohli bychom si požádat o obnovu, ale Chorvatsko to podmiňuje tím, že tam někdo z nás musí žít. Já a muž žijeme v Srbsku, máme tu práci, děti. Tchýně je stará a nemocná, nemohli bychom ji tam nechat. (Milena)

Náš rodinný domek byl zcela zničen. Zatím jsme nic ohledně obnovy neudělali, člověk potřebuje hodně peněz. Museli bychom tam jet a na to nemáme peníze ani čas. (Svetlana)

Všechny srbské domy z našeho sousedství v Zadaru včetně našeho byly zbourány v roce 1992, když jsme se stáhli na území Krajiny. To, že nám zbourali dům, jsem se dozvěděla v porodnici v Kninu, když jsem porodila Lazara. Bylo mi hodně těžko. V devadesátém sedmém jsme ten pozemek prodali, ale moc peněz jsme za to nedostali. Tehdy jsme udělali trochu chybu. Ale nemohli jsme jinak, jelikož jsme tu neměli vůbec z čeho žít a jakýkoliv peníz pro nás hodně znamenal. Kdybychom to neprodali, mohli jsme později žádat o obnovu a moje děti by měly dům v Zadaru. Ale tehdy se nevědělo, co bude. Tady jsme nic neměli, a těch hloupých patnáct tisíc marek pro nás hodně znamenalo. Bohužel za ty peníze jsme v Srbsku nemohli koupit ani pozemek. Něco jsme utratili za nájem, pak mužovi onemocněl bratr, tak jsme zaplatili léčení, pak pohřeb, poté onemocněl tchán, pak byl opět pohřeb. Takže jsme všechno utratili. Kdyby bylo Chorvatsko normální právní stát, měli bychom právo na náhradu, jelikož jsme ten pozemek prodali pod tlakem. Ale oni žádnou takovou možnost nenabízí. V Bosně to bylo jiné, tam pokud byl člověk donucen prodat byt nebo pozemek, mohl později požádat o náhradu. My jsme ten pozemek, který by měl dneska cenu čtyřicet tisíc euro, prodali za patnáct tisíc marek. Lidé tehdy museli prodat pozemky pod cenou, jelikož potřebovali

kapitál, aby mohli v Srbsku přežít. A teď, když prodali pozemky, nemohou si požádat o obnovu domu ani o kompenzaci za dům či za zničené věci. (Milena)

Nejhorší podmínky pro návrat zabraného majetku jsou v Kosovu. Nikomu z respondentů ani nikomu z jejich známých majetek v Kosovu vrácen nebyl. Až na malé výjimky jsou šance na získání majetku nazpátek zatím nereálné.

Poprvé po sedmi letech jsem se byla podívat na svůj dům. Doprovázel mě starosta srbské opštiny spolu s několika dalšími lidmi. Šla jsem se tam podívat hlavně kvůli problémům, které máme s prodejem. Navštívila jsem starostu albánské opštiny, který mi řekl, že dům prodat nemohu, jelikož údajně stojí na státním pozemku. Zeptala jsem se ho, co by se stalo, kdybych se chtěla vrátit, když se teď stále mluví o tom návratu. Najednou všichni ztichli. Vypadalo to, že jsem je těžce urazila. Jen se krátce zasmáli a řekli mi, že jsem na špatném místě a že mám jít za Ahtisaarim. V současné době spojili náš a sousedův dům a udělali z toho banku. Když jsme procházeli kolem, chtěla jsem vejít dovnitř, ale samozřejmě to nebylo možné. Prošli jsme se po ulicích, kde jsem vyrostla a prožila svoje dětství. Nedá se popsat, jak moc se to tam teď liší od toho, co jsem opustila. Hodně se toho proměnilo, už to není to místo, kde jsem se narodila, kde jsem žila a kde jsem porodila své děti. Tam jsou teď jiní lidé a jiné budovy. Zůstaly ulice, ale i těm proměnili názvy. Jsou to teď oni, kteří píší historii. (Jasmina)

7. ZÁVĚR

Co se týká uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, integrace do srbské společnosti byla od počátku oficiálně považována jako jedno ze tří řešení vedle repatriace do země původu a odchodu do třetí země. V současné době je integrace považována za stěžejní. Ti, kteří se chtěli vrátit, se z velké většiny již vrátili. Oficiální programy odchodu do třetí země se již nenabízí, neboť uprchlický problém není považován za akutní. Drtivá většina uprchlíků žijících na území Srbska si přeje zůstat a integrovat se do místní společnosti.

Oproti uprchlíkům se vnitřně přesídlené osoby z Kosova nacházejí v odlišné situaci. Oficiální politika státu jediné řešení stále vidí v repatriaci přesídlených osob nazpátek do Kosova. Repatriace je v současné době především z bezpečnostních důvodů téměř nemožná, a tak přesídlené osoby zůstávají v Srbsku a samy se snaží sžít se srbských prostředím. Dokud nebude jasný budoucí statut Kosova, oficiální postavení přesídlených osob se nezlepší.

Tento oficiální přístup srbského státu a s ním i mezinárodních organizací má samozřejmě vliv na postavení jak uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak přesídlených osob z Kosova. Postavení a s ním spojená míra integrace do srbské společnosti se v případě uprchlíků z Chorvatska a uprchlíků z Bosny a Hercegoviny příliš neliší. Jak uprchlíci z Chorvatska, tak uprchlíci z Bosny a Hercegoviny přišli do Srbska téměř ve stejnou dobu a potýkali se s téměř stejnými problémy. Rovněž jejich status a práva byly stejné.

V dnešní době žijí uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny na území Srbska 16 až 12 let a za tu dobu se již relativně zapojili do srbské společnosti. Oproti tomu přesídlené osoby z Kosova žijí na území Srbska pouze 8 let, což má za následek mnohem menší integraci do srbské společnosti.

Nejpodstatnější záležitost odlišující a znevýhodňující přesídlené osoby z Kosova od uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny je jejich status. Ačkoliv je Kosovo de facto v dnešní době stát nezávislý na Srbsku, přesto je ještě stále oficiálně pokládán za jeho součást. Utečenci z Kosova jsou proto považováni za vnitřně přesídlené osoby,

tedy za osoby nacházející se na území vlastního státu a tedy za osoby, na které se nevztahují mezinárodní dohody o uprchlících.

Jelikož oficiální politika srbského státu se stále snaží udržet Kosovo, nenabízí přesídleným osobám žijícím na jeho území žádnou jinou možnost kromě repatriace. Mezinárodní organizace mlčí, neboť přesídlené osoby jsou především vnitřní záležitostí státu, ve kterém žijí. Kvůli této politice se přesídlené osoby z Kosova nacházejí v mnohem horším postavení, než jsou uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Tento jev se zdá být absurdní vzhledem k tomu, že přesídlené osoby mají na rozdíl od uprchlíků srbské občanství.

V praxi se tato politika projevuje především tím, že přesídlené osoby z Kosova nemohou využívat různých integračních programů, které jsou na území Srbska v současné době realizovány. Nejpodstatnější programy jsou především různé podpory bydlení a poté vzdělávací programy podporující zaměstnanost. Kromě těchto integračních výhod, kterých mohou využívat pouze uprchlíci, se přesídlené osoby potýkají s problémy ohledně vyřizování dokumentů, neboť jejich matriky a další registrační knihy se nacházejí roztroušené po celém Srbsku.

Další znevýhodnění, se kterým se přesídlené osoby z Kosova oproti uprchlíkům z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny potýkají, je vrácení majetku. Uprchlíkům byl z velké části jejich majetek v původní zemi vrácen. Nejlépe jsou na tom uprchlíci z Bosny a Hercegoviny, kterým byly z velké části vráceny jak domy v osobním vlastnictví, tak byty, na které měli uprchlíci bytové právo. Uprchlíkům z Chorvatska se podařilo získat nazpátek především domy v osobním vlastnictvím, kdežto byty jim zatím vráceny nebyly. Ti uprchlíci, kterým byl vrácen majetek v zemi původu, tento majetek následně prodali a za utržené peníze si mohli pořídit nějakou nemovitost na území Srbska. Bohužel přesídleným osobám zatím majetek v Kosovu vrácen nebyl a vyhlídky na jeho vrácení jsou zatím ve hvězdách.

Co se týká vnitřního pocitu jak uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak přesídlených osob z Kosova, velká většina z nich se integrována do srbské společnosti necítí. V tomto ohledu hraje velmi důležitou úlohu věk v době příchodu do Srbska. Mladší uprchlíci a přesídlené osoby, kteří přišli do Srbska jako děti, se mnohem lépe

zapojili do srbské společnosti než dospělí. Nejhůře do srbské společnosti zapadli staří lidé.

Další důležitou roli v integraci do společnosti hraje bydlení. Ti, kterým se podařilo koupit dům nebo byt do osobního vlastnictví, se integrovali do srbské společnosti nejlépe. V tomto ohledu hodně pomohlo vrácení a následné prodání majetku v místě dřívějšího bydliště. Uprchlíci a přesídlené osoby, kteří žijí v podnájmu, se cítí integrování mnohem méně. Nejhůře se se srbským prostředím sžili lidé v kolektivních centrech.

Kromě bydlení hrálo v integraci důležitou roli zaměstnání. Nejlépe se do srbské společnosti integrovali ti uprchlíci a přesídlené osoby, kterým se podařilo uchytit ve svém oboru na relativně kvalifikované pozici. Tito lidé jsou bohužel v drtivé menšině. Méně se integrovali ti uprchlíci a přesídlené osoby, kteří vykonávají nekvalifikovaná zaměstnání, jako je prodávání na tržišti, práce na stavbě a uklízení. Nejhůře se se srbským prostředím sžili lidé, kteří jsou dodnes nezaměstnaní.

Na to, do jaké míry se povedlo uprchlíkům a přesídleným osobám integrovat, měly vliv rovněž vliv dokumenty. Ti uprchlíci, kterým se podařilo získat srbské občanství, se cítí mnohem lépe zapojení do srbské společnosti než ti, kteří ještě stále vlastní uprchlický status. Co se týká přesídlených osob z Kosova, ti zatím svůj status změnit nemohou, což je také jeden z dalších důvodů jejich horší integrace.

Kromě bydlení, zaměstnání a dokumentů lze míru integrace posuzovat podle sociálních kontaktů uprchlíků a přesídlených osob. Ty jsou z velké části podmíněny věkem. Mladší lidé, kteří přišli do Srbska jako děti, si vytvořili kontakty jak mezi uprchlíky a přesídlenými osobami, tak mezi místním obyvatelstvem. Starší lidé, kteří přišli do Srbska již jako dospělí, nadále preferují společnost uprchlíků a přesídlených osob. Většina těchto starších lidí tíhne opět k lidem pocházejícím z jejich kraje.

Dalším indikátorem míry integrace je jazyk, kterým uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny mluví. Především starší lidé i nadále používají jekavštinu, kterou místní obyvatelstvo příliš rádo neslyší. Mladší uprchlíci postupem času přešli na srbskou ekavštinu, a tím se lépe integrovali do srbské společnosti. Přesídlené osoby z Kosova se víceméně snaží nepoužívat kosovský dialekt a mluví spisovnou ekavštinou.

Všichni, jak uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak přesídlené osoby z Kosova si stěžovali na nevlídné chování domácího obyvatelstva. Ti integrovanější se postupem času přizpůsobili, zvykli si a víceméně se do srbské společnosti zapojili. Ti méně integrovaní se s projevy nevráživosti ze strany místního obyvatelstva potýkají dodnes. Někteří z uprchlíků a přesídlených osob si také těžko zvykají na odlišnou mentalitu domácího obyvatelstva.

Drtivá většina jak uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak vnitřně přesídlených osob z Kosova si přeje zůstat v Srbsku. Někteří mladší ještě připouštějí odchod do nějaké třetí země. Téměř nikdo si v dnešní době nepřeje vrátit do země svého původu. Mladší lidé strávili v Srbsku většinu svého života a k původnímu domovu je nic neváže. Starší lidé si nepřejí vrátit především kvůli svým dětem, které vyrostly a cítí se doma v Srbsku. Druhý závažný důvod vidí v obtížnosti najít v zemi svého původu zaměstnání, a to jak z důvodu místní nezaměstnanosti, tak z důvodu zaměstnávání na základě národnostního klíče. Třetím důvodem jsou rozsáhlé proměny, ke kterým za ta dlouhá léta došlo. Většina původního obyvatelstva se odstěhovala a na jejich místo se nastěhovali noví lidé. Tímto způsobem se kompletně proměnila nacionální struktura místního obyvatelstva a jak uprchlíci, tak přesídlené osoby by jako minoritní skupina mohli mít výrazné problémy. V případě přesídlených osob z Kosova se k těmto všem důvodům připojuje značně nebezpečná situace, která tam pro lidi srbské národnosti stále platí. Minimálně do vyřešení statutu Kosova zatím návrat přesídlených osob nepřichází v úvahu.

Jak pro většinu uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, tak pro většinu vnitřně přesídlených osob žijících v současné době v Srbsku je integrace nejlepším možným řešením. Uprchlíci z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny jsou relativně na dobré cestě. Mladí lidé se již dobře zapojili do srbské společnosti. Pro starší lidi vznikají v současné době integrační programy zaměřené na řešení bydlení či podporu zaměstnávání. Velká pozornost se také soustředí na oficiální kolektivní centra, která se v současné době pomalu zavírají. Problém bohužel ještě zůstává s neoficiálními kolektivními centry, jejichž situace se zatím neřeší.

Co se týká vnitřně přesídlených osob z Kosova, jejich situace je v porovnání s uprchlíky stále alarmující a neuspokojující. Do vyřešení statutu Kosova nelze očekávat

zlepšení jejich oficiální situace. Srbský stát se bojí podpořit jejich integraci do srbské společnosti, neboť by se tím oslabily možnosti na udržení Kosova v rámci Srbska. V současné době proto existuje minimum integračních programů týkajících se jak bydlení, tak zaměstnávání. Proměna jejich oficiálního statusu přesídlené osoby také zatím není možná, jak je tomu například v případě uprchlíků. Podpory spojené se zavíráním kolektivních center se týkají také pouze uprchlíků.

Status a postavení přesídlených osob z Kosova žijících v současné době v Srbsku se bude odvíjet od statutu Kosova, který je v dnešní době stále ještě nejistý. Kromě osudu přesídlených osob v Srbsku bude mít rozhodnutí o statutu Kosova vliv také na kosovské Srby, kteří stále ještě žijí nebo spíše přežívají na území Kosova. Je možné, že by osamostatnění Kosova mělo za následek další vlnu běženců do Srbska. Lze jen doufat, že pro ně Srbsko bude mít připraven lepší program než pro jejich bývalé krajany. Možná se jim jakožto uprchlíkům dostane lepší koncepce v podobě integračních programů, než jaké se dostalo lidem, kteří utíkali v roce 1999.

PŘÍLOHA I.

Tabulky

Uprchlíci v Srbsku podle opštin⁷²

Tabulka č.1: Uprchlíci v Srbsku - Vojvodina a Bělehrad, 15. března 2007

Opština	Uprchlíci
ADA	73
ALIBUNAR	258
APATIN	1 243
ARANDJELOVAC	784
BAC	300
BACKA PALANKA	2 105
BACKA TOPOLA	762
BACKI PETROVAC	213
BAJINA BASTA	304
BARAJEVO	996
BATOCINA	50
BECEJ	703
BELA CRKVA	106
BOCIN	426
BOGATIC	353
BOR	189
CAJETINA	139
COKA	207
CUKARICA	2 536
DESPOTOVAC	209
GOLUBAC	47
GROCKA	1 720
INDJIJA	2 276
IRIG	649
KANJIZA	73
KIKINDA	825
KLADOVO	185
KOCELJEVA	65
KOSJERIC	62
KOVACICA	213
KOVIN	635
KRUPANJ	30
KUCEVO	115
KULA	914
LAJKOVAC	221
LAPOVO	90
LAZAREVAC	555
LJIG	119
LJUBOVIJA	196

Opština	Uprchlíci
NOVI SAD	7 641
OBRENOVAC	1 644
ODZACI	980
OPOVO	154
OSECINA	63
PALILULA	3 041
PANCEVO	1 977
PECINCI	784
PETROVAC	423
PLANDISTE	238
POZAREVAC	590
RACA	76
RAKOVICA	1 169
RUMA	2 471
SABAC	2 236
SAVSKI VENAC	457
SECANJ	333
SENTA	23
SID	1 628
SMEDEREVO	854
SMEDEREVSKA PALANKA	409
SOMBOR	3 252
SOPOT	350
SRBOBRAN	470
SREMSKA MITROVICA	2 124
SREMSKI KARLOVCI	419
STARA PAZOVA	4 329
STARI GRAD	496
SUBOTICA	2 239
SVILAJNAC	262
TEMERIN	1 091
TITEL	424
TOPOLA	311
UB	324
UZICE	215
VALJEVO	524
VELIKA PLANA	259
VELIKO GRADISTE	176
VLADIMIRCI	206

⁷² UNHCR: Refugees in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

LOZNICA	2 097
MAJDANPEK	38
MALI IDJOS	158
MALI ZVORNIK	340
MALO CRNICE	92
MIONICA	181
MLADENOVAC	562
NEGOTIN	160
NOVA CRNJA	196
NOVI BECEJ	317
NOVI BEOGRAD	2 943
NOVI KNEZEVAC	160

VOZDOVAC	1 697
VRACAR	345
VRBAS	866
VRSAC	876
ZABALJ	743
ZABARI	106
ZAGUBICA	20
ZEMUN	7 192
ZITISTE	461
ZRENJANIN	1 500
ZVEZDARA	1 845
Celkem	88 503

Tabulka č. 2: Uprchlíci v Srbsku - Srbsko bez Vojvodiny a Bělehradu, 15. března 2007

Opština	Uprchlíci
ALEKSANDROVAC	25
ALEKSINAC	344
ARILJE	112
BABUSNICA	40
BELA PALANKA	75
BLACE	72
BOJNIK	18
BOLJEVAC	58
BOSILEGRAD	12
BRUS	79
BUJANOVAC	33
CACAK	934
CICEVAC	72
CRNA TRAVA	26
CUPRIJA	166
DIMITROVGRAD	11
DOLJEVAC	81
GADZIN HAN	50
GORNJI MILANOVAC	433
IVANJICA	111
JAGODINA	629
KNIC	103
KNJAZEVAC	127
KRAGUJEVAC	650
KRALJEVO	769
KRUSEVAC	607
KURSUMLIJA	92
LEBANE	18
LESKOVAC	242
LUCANI	120
MEDVEDJA	38

Opština	Uprchlíci
MEROSINA	11
NIS	431
NISKA BANJA	84
NOVA VAROS	40
NOVI PAZAR	99
PARACIN	460
PIROT	114
POZEGA	169
PRESEVO	2
PRIBOJ	46
PRIJEPOLJE	115
PROKUPLJE	156
RASKA	90
RAZANJ	36
REKOVAC	74
SJENICA	8
SOKOBANJA	65
SURDULICA	24
SVRLJIG	105
TRGOVISTE	7
TRSTENIK	154
TUTIN	12
VARVARIN	128
VLADICIN HAN	50
VLASOTINCE	80
VRANJE	132
VRNJACKA BANJA	231
ZAJECAR	344
ZITORADJA	36
Celkem	9 450

Vnitřně přesídlené osoby v Srbsku podle opštin⁷³

Tabulka č. 3: Vnitřně přesídlené osoby v Srbsku - Vojvodina a Bělehrad, 15. března 2007

Opština	Přesídlené osoby
ADA	26
ALIBUNAR	105
APATIN	98
ARANDJELOVAC	2 297
BAC	6
BACKA PALANKA	142
BACKA TOPOLA	123
BACKI PETROVAC	6
BAJINA BASTA	88
BARAJEVO	1 261
BATOCINA	747
BECEJ	219
BELA CRKVA	38
BEOCIN	296
BOGATIC	49
BOR	602
CAJETINA	96
COKA	24
CUKARICA	5 999
DESPOTOVAC	239
GOLUBAC	31
GROCKA	4 681
INDJIJA	217
IRIG	67
KANJIZA	41
KIKINDA	106
KLADOVO	94
KOCELJEVA	4
KOSJERIC	48
KOVACICA	104
KOVIN	323
KRUPANJ	17
KUCEVO	48
KULA	233
LAJKOVAC	86
LAPOVO	682
LAZAREVAC	2 378
LJIG	131

Opština	Přesídlené osoby
NOVI SAD	4 013
OBRENOVAC	4 193
ODZACI	91
OPOVO	56
OSECINA	2
PALILULA	4 814
PANCEVO	1 203
PECINCI	105
PETROVAC	99
PLANDISTE	8
POZAREVAC	1 978
RACA	630
RAKOVICA	2 854
RUMA	192
SABAC	331
SAVSKI VENAC	1 694
SECANJ	57
SENTA	22
SID	64
SMEDEREVO	8 195
SMEDEREVSKA PALANKA	1 102
SOMBOR	254
SOBOT	795
SRBOBRAN	49
SREMSKA MITROVICA	275
SREMSKI KARLOVCI	111
STARA PAZOVA	249
STARI GRAD	1 277
SUBOTICA	2 587
SVILAJNAC	480
TEMERIN	64
TITEL	27
TOPOLA	405
UB	108
UZICE	499
VALJEVO	480
VELIKA PLANA	1 861
VELIKO GRADISTE	87

⁷³ UNHCR: IDPs in Serbia as of 15th March 2007, Breakdown by UNHCR AOR/Municipality of Residence, www.unhcr.co.yu

LJUBOVIJA	21
LOZNICA	422
MAJDANPEK	114
MALI IDJOS	87
MALI ZVORNIK	22
MALO CRNICE	27
MIONICA	86
MLADENOVAC	5 023
NEGOTIN	513
NOVA CRNJA	58
NOVI BECEJ	33
NOVI BEOGRAD	4 671
NOVI KNEZEVAC	35

VLADIMIRCI	112
VOZDOVAC	6 752
VRACAR	684
VRBAS	217
VRSAC	221
ZABALJ	26
ZABARI	45
ZAGUBICA	8
ZEMUN	7 008
ZITISTE	22
ZRENJANIN	845
ZVEZDARA	4 383
Celkem	94 498

Tabulka č. 4: Vnitřně přesídlené osoby v Srbsku - Srbsko bez Vojvodiny a Bělehradu, 15. března 2007

Opština	Přesídlené osoby
ALEKSANDROVAC	316
ALEKSINAC	1 049
ARILJE	63
BABUSNICA	34
BELA PALANKA	119
BLACE	1 072
BOJNIK	227
BOLJEVAC	85
BOSILEGRAD	73
BRUS	183
BUJANOVAC	4 812
CACAK	2 583
CICEVAC	368
CRNA TRAVA	5
CUPRIJA	879
DIMITROVGRAD	79
DOLJEVAC	194
GADZIN HAN	31
GORNJI MILANOVAC	1 292
IVANJICA	31
JAGODINA	5 979
KNIC	405
KNJAZEVAC	285
KRAGUJEVAC	12 995
KRALJEVO	19 455
KRUSEVAC	8 709
KURSUMLIJA	6 056
LEBANE	305
LESKOVAC	5 195
LUCANI	64

Opština	Přesídlené osoby
MEDVEDJA	731
MEROSINA	269
NIS	10 727
NOVA VAROS	39
NOVI PAZAR	4 777
PARACIN	970
PIROT	369
POZEGA	306
PRESEVO	35
PRIBOJ	76
PRIJEPOLJE	356
PROKUPLJE	4 673
RASKA	1 882
RAZANJ	37
REKOVAC	77
SJENICA	151
SOKOBANJA	433
SURDULICA	342
SVRLJIG	68
TRGOVISTE	86
TRSTENIK	971
TUTIN	572
VARVARIN	181
VLADICIN HAN	267
VLASOTINCE	196
VRANJE	6 041
VRNJACKA BANJA	3 644
ZAJECAR	727
ZITORADJA	354
Celkem	112 300

PŘÍLOHA II.
Organizace zabývající se problematikou uprchlictví

Mezinárodní organizace

UNHCR

United Nations Refugee Agency

www.unhcr.org.yu

UNDP

United Nations Development Programme

www.undp.org.yu

OSCE

Organization for Security and Co-operation in Europe

www.osce.org/serbia

IOM

International Organization for Migration

www.iom.int

ICRC/MKCK

International Committee of the Red Cross

www.icrc.org

ADRA

Adventist Development And Relief Agency SCG

www.adra.org.yu

Srbské státní organizace

Komesarijat za izbeglice Republike Srbije
Commissariat for Refugees of Republic of Serbia
www.kirs.sr.gov.yu

Koordacioni centar Republike Srbije
www.kcgov.org.yu

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Republike Srbije
Ministry of Human and Minority Rights of Republic of Serbia
www.humanrights.gov.yu

Nevládni organizace

Srpski savet za izbeglice
Serbian Refugee Council
www.ssi.org.yu

Grupa 484
Group 484
www.grupa484.org.yu

Zdravo da ste
Hi Neighbour
www.zdravodaste.org.yu

Medjunarodna mreža pomoći (IAN)

International Aid Network

www.ian.org.yu

Novosadski humanitarni centar (NSHC)

Novi Sad Humanitarian Centre

www.nshc.org.yu

Srpski demokratski forum Beograd (SDF)

Serbian Democratic Forum

www.sdf.org.yu

Centar za razvoj građanskog duštva PROTECTA

Centre for Civil Society Development PROTECTA

www.protecta.org.yu

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia

<http://www.helsinki.org.yu>

Forum za etničke odnose

Forum for Ethnic Relations

www.fer.org.yu

Beogradski centar za ljudska prava

Belgrade Centre for Human Rights

www.bgcentar.org.yu

PŘÍLOHA III.
Rozhovory

MILENA

Chorvatsko - Zadar

Pančevo, 25.11.2006

Válka v Chorvatsku a cesta do Srbska

Váš životní příběh je zajímavý tím, že jste si jako Chorvatka vzala Srba a odešla s ním do Srbska. Můžete nám říci, jak jste se se svým manželem seznámila?

Když jsem svého manžela poznala, nevěděla jsem, že je Srb. Pouze jsem si všimla, že mluví trochu jiným dialektem. To, že je Srb jsem pochopila, až když mě seznámil se svojí rodinou a řekl mi, že slaví Slávu. Nepřemýšlela jsem nad tím, prostě jsem se do něj zamilovala a nebylo to pro mě důležité. Narodil se na vesnici nedaleko Knina, a pak se s rodiči přestěhoval do Zadaru. V Zadaru také vystudoval střední školu a univerzitu a začal pracovat jako profesor ve škole.

Jak to v Zadaru vypadalo v roce 1991, když začala válka?

Žili jsme v domku v jedné části Zadaru, kde bydleli převážně Srbové. Mého muže znal celý Zadar, protože pracoval jako profesor. Když začala válka, lidé s námi přestali komunikovat. Prostě jsme přestali existovat. Do včerejška jsme seděli pospolu, a najednou nám nikdo nechtěl říct ani dobrý den. Pouze manželův přítel Josip, Chorvat ze Zadaru, se s námi přátelil i nadále. Poté byl vyhozen z práce. Média na začátku devadesátých let vytvořila takový obraz, to bylo strašné, maximálně nás očernili, jugokomunisti, srbočetníci. Vytvořili takový obraz, že si ten, který nemá mozek, pomyslel, ona je nepřítel, ona chce veliké Srbsko. A přitom člověk neměl se Šešeljem nic společného a chtěl jen žít v klidu se svou rodinou. V Zadaru žilo kolem 100 tisíc lidí a možná deset z nich řeklo ne, to nemá cenu, to není dobrá politika. Ti lidé byli odsouzení, jako ten Josip nebo například můj otec. Je mi líto, že nás otec nikdy tady v Srbsku

nenavštívil. On odjel do Švýcarska a nechtěl se vrátit, dokud Tudjman nepadl. Nemohl mlčet.

Kdy jste se rozhodli s manželem odstěhovat do Kninu?

V červnu jsme s manželem odjeli na prázdniny k tchýni do Krajiny, ale na konci léta jsme se, blázní, vrátili nazpátek do Zadaru. Když jsme dorazili domů, nikde nikdo, všichni sousedé se odstěhovali. Večer jsme si lehli a v tom náhle přestala fungovat elektřina. Jejich civilní garda se zbraněmi se shromáždila před naším domem, zpívala opilé písně, střílela do vzduchu a hrozila nám. Pochopili jsme, že tam nemůžeme zůstat. Druhý den jsem zabalila nějaké věci do auta a vyrazili jsme. Teď byl problém, jak se dostat nazpátek. Muž seděl vedle mě, měl tehdy bradku a trochu dlouhé vlasy, dost se podobal četníkům, ačkoliv s četníky nikdy nic společného neměl. Zastavili nás, já jim dala své papíry, viděli chorvatské jméno a příjmení. Řekla jsem jim, že musím k tetě na vesnici. Na mého muže našťěstí vůbec neobrátili pozornost. Pustili nás a od té doby jsme se už nevrátili. Někdy v říjnu se zavřely hranice.

Měla jste někdy v Krajině jako Chorvatka problémy?

Ne, já osobně jsem problémy neměla. Nejdříve jsme byli na vesnici mého muže, kde žili vředycky převážně Srbové. Nikdo se na mě nedíval špatně kvůli tomu, že jsem Chorvatka. Poté jsme se přestěhovali do Kninu, tam byly ženy i Srbky i Chorvatky. Všechny jsme se znaly, vídaly se, dohromady pily kávu. Nikdy jsem se netajila tím, že jsem Chorvatka. Stále se mě vyptávaly, jestli jsem slyšela něco o svých rodičích. Věděly, že mi není lehké, v porodnici mě nikdo nenavštívil, nikdo mi nepomohl s dětmi.

Jak se Vám za války v Kninu žilo?

Nikam jsem nemohli, ani do Srbska, ani do Chorvatska, muži tehdy odejít nesměli. Manžela mobilizovali, ale protože měl známého v hlavním štábu, neposlali ho do války, ale dali ho do press centra. Dopoledne učil v gymnáziu a odpoledne pracoval

v press centru, kde se staral o zahraniční novináře. Bratr byl tehdy v chorvatské armádě. Kdyby se muž dostal na frontu, mohli jeden zabít druhého. Jinak v Kninu se mi také narodily obě děti, Lazar a Jelena. Moji rodiče byli během celé války v Galovci nedaleko Zadaru. Od Kninu to bylo pouhých sedmdesát kilometrů a přesto jsme se máma a já neviděly sedm let. Přes jednu Švédku z UNPROFOR jsme si posílaly zprávy, dopisy a balíčky. Mámu jsem poprvé viděla, když nás přišla navštívit v devadesátém sedmém roce do Pančeva, aby se podívala na vnoučata. Můj táta umřel a neviděl ani Jelenu ani Lazara.

Jak jste se s manželem a malými dětmi zvládli operaci Oluja?

Oluja nás zastihla na začátku srpna. Už den před tím se šušovalo, že se něco připravuje. Muž přišel večer ze služby, lehli jsme si a v pět hodin v noci začal útok. Každý jsme vzali jedno dítě do náruče a běželi jsme do krytu, který byl v domě naproti. Tam jsme zůstali do tří hodin odpoledne. Muž mezitím v pauzách mezi bombardováním odběhl pro auto, vyměnil pneumatiku, vzal tašky se zabalenými věcmi a kolem čtvrté hodiny jsme vyrazili. Lidé pomalu začínali z Kninu utíkat, ačkoliv bombardování stále pokračovalo. Podařilo se nám dostat do vesnice nedaleko Knina, kde žila mužova babička s rodinou. Staří rodiče sedli na traktor a jejich syn se snachou do auta. Takhle jsme vyrazili na hlavní cestu, nemohli jsme se ani zařadit do kolony, kolik tam bylo aut. Teprve v jedenáct hodin večer se nám tam podařilo dostat. Za dva dny jsme dojeli do Banja Luky. Děti nechtěly ani jíst ani pít, jen se divily, co se děje. Několikrát nám došlo palivo, nikdo nám nechtěl pomoci, protože všichni potřebovali pro sebe. Tehdy se benzín platil markami. Muž už nemohl řídit, dva dny nespal, jednou usnul za volantem. V Banja Luce jsme se několik dní strávili u příbuzných, vykoupali jsme se a najedli. Byla to hrůza, Banja Luka byla plná uprchlíků, každý někoho hledal, matky hledaly syny, někdo někomu zahynul.

Kdy se Vám podařilo dostat do Srbska?

Poté jsme vyrazili na cestu do Bělehradu. Báli jsme se, že nám zavřou koridor mezi východní a západní částí Republiky srbské a že se nedostaneme ven. Bombardovali

nás lehčími zbraněmi, na jedné straně byli Muslimové a na druhé Chorvaté. Báli jsme se, že se nám porouchá auto, měli jsme tehdy starou Zastavu 101. Na hranicích zastavovaly auta paravojenské jednotky a pokud jelo v jednom autě několik mužů, jednoho muže nechaly řídit a ostatní posílaly na bojiště. Mnozí z nich zemřeli v Bosně. Báli jsme se, aby nevzali i mého muže. Nakonec jsme ale úspěšně přešli hranici. Lidé v Srbsku vycházeli z domů a plakali a v tu ránu jsme se rozplakali já i můj muž. Všechno to, co se stalo, všechna ta bída, celý život byl za námi. A to jsme ještě došli mezi prvními, jelikož jsme měli auto. Někteří cestovali na traktorech, jiní šli pěšky. Například moje švagrová jela deset dní. Na cestě se i umíralo.

Jak jste se poté dostali do Pančeva?

Za hranicemi nás nasměrovali do nějaké haly, pravděpodobně nás chtěli posílat do Kosova. My jsme se ale rozhodli, že tam čekat nebudeme a vyrazili jsme do Valjeva, kde měl manžel sestřenici. Sestřenice byla tehdy na dovolené, a tak jsme přenocovali v nemocnici. Druhý den jsme vyrazili do Bělehradu. Nikdy na to nezapomenu, dorazili jsme do centra a muž poprvé po pěti letech viděl semafor. Auto se nám zavařilo uprostřed silnice, museli jsme jít hledat vodu, byli jsme špinaví a zaprášení. Jeleně bylo osm měsíců a Lazarovi tři roky, vůbec nechápali, co se děje. V Bělehradě jsme zůstali měsíc u mužovy tety a poté jsme se odstěhovali do Pančeva, kde jsme měli další příbuzné.

Mohu se zeptat, jak to tehdy v roce 1991 vypadalo, když se Srbové stahovali do Krajiny?

Srbové také vyháněli Chorvaty z Krajiny. Takové věci se děly i na jedné i na druhé straně. Když jsme přišli do Kninu, dorazilo hodně Srbů ze Zadaru, Splitu, Šibeniku. Tehdy k nim vpadla chorvatská armáda, všechno jim zapálila, někomu někoho zabila. Tito lidé se stáhli do Kninu a tam napadli Chorvaty a vyhnali je z domovů do Chorvatska. Srbové z Knina by to neudělali. My jsme se s manželem nastěhovali do domu jedné chorvatské rodiny. Oni hledali někoho, kdo by tam bydlel a kdo by jim ohlídal domek, než se vrátí. Dvacet dnů jsme bydleli dohromady, společně jsme vařili a

jedli. Zabalili si a čekali na vyzvání Červeného kříže, až pro ně přijede autobus UNPROFOR a odveze je do Chorvatska. My jsme jim řekli, že mohou zůstat s námi. Jen jsme jim nemohli garantovat bezpečnost. Potom odjeli do Šibeniku, tam strávili celou válku a po operaci Oluja se normálně vrátili domů. Pokud přišli včas, našli svoje věci v pořádku, my jsme nic nevzali.

Vy jste mi říkala, že Váš otec psal o válce v Chorvatsku aforismy.

Ano, to je pravda. O válce v Chorvatsku například napsal: „Kdykoliv vytváříme nový mladý stát, začínáme zločin na starý způsob“, nebo o jazyku: „Srbové a Chorvaté si rozdělili jazyk, ale ještě stále se neví, kdo dostane čtyři a kdo tři pády“, a nebo o návratu: „To je dvousměrný návrat, přijedeš domů a zjistíš, že není návratu, a tak se zase vrátíš nazpátek“. Kdyby to byla opravdu vlastenecká válka, tak by se takhle armáda nechovala. Ve skutečnosti to bylo jedno velké drancování a plenění. UNPROFOR to všechno věděl a dovolil, aby se pánilo, loupilo a zabíjelo. Kdyby chtěl, tak tomu mohl zabránit. Každý si mohl dělat, co chtěl. Tato válka byla ve skutečnosti jedno velké drancování. Po skončení Oluje se ukázal důvod. Měsíc proudily z Krajiny ke Splitu, Rjeci, Zadaru a dalším chorvatským městům a vesnicím kolony s věcmi. To drancování byl důkaz, že podstata věci nebyla v nacionální neshodlivosti. Podstata byla v tom: Já tě vyženu z domu, já tě zabiji a pak si vezmu tvoje věci. To byla podle mě příčina války. Někdo měl zájem na tom, abychom odešli. Říkali si, dům, super, zaberu ho, tahle odejde ze školy, budu mít práci. Tohle byl hlavní důvod.

Život v Pančevu

Jak se Vám podařilo zapadnout poté, co jste se přestěhovali do Pančeva?

Uprchlíci museli dělat to, co by možná domácí obyvatelstvo nikdy nedělalo. Život člověka donutí. Já, můj muž, jeho rodiče a naše dvě děti jsme bydleli v podnájmu. Žili jsme jako většina uprchlíků všichni dohromady spolu s tchýní a tchánem. Trochu mi finančně pomáhali moji rodiče, ale to nestačilo. Můj muž hned dostal práci ve škole. Já

jsem si ale řekla, že nebudu shánět zaměstnání v oboru, protože bychom to všechno ze dvou učitelských platů nezaplatili. Rozhodla jsem se, že si pořídíme stánek na tržišti. Já jsem učitelka, muž je učitel, ale to nebylo důležité. Dovedeš si představit někoho z Pančeva, kdo pracuje na střední škole v centru Bělehradu a zároveň prodává na tržišti? Můj muž pracoval do dvanácti hodin v blátě na tržišti, pak jsem dorazila já, on se převlékl a jel do školy muzických umění v Bělehradě, kde pracoval jako profesor do sedmi hodin večer. Poté se vracel vlakem a domů přijel okolo jedenácté hodiny večer. Pracoval dvě směny, abychom mohli zaplatit byt a abychom mohli dát dětem nějaký peníz, aby mohly žít normálně jako ostatní děti v Pančevu.

To muselo být hodně náročné...

Prostě jsme museli. Majitel bytu přicházel každý měsíc a nezajímalo ho, jestli máme nebo nemáme, prostě jsme mu museli dát těch 200 marek plus poplatky. Aby nás šest přežilo, museli jsme přijmout i ta zaměstnání, která bychom nikdy v životě v Zadaru nedělali. Když jsem žila tam, nikdy jsem si nepředstavovala, že budu prodávat na tržišti s Romy, Rumuny a další chudinou. Prostě člověk musel přijmout takový život, jaký nikdy nezamýšlel. Život tě donutí a ty prostě musíš bojovat a jít dál. Když umřel otec, zdědila jsem nějaké peníze, které měl našetřené. Takže jsme si konečně mohli koupit byt. Když jsme koupili byt, řekla jsem si, že už nemusíme riskovat zdravím na tržišti. Našla jsem si normální práci, pracuji jako učitelka ve škole. Takže teď by se dalo říci, že žijeme normálním životem.

Jak se k Vám chovalo místní obyvatelstvo? Měli jste někdy nějaké problémy?

Tady v Srbsku vládla celková roztrpčenost, jelikož lidem se žilo těžce, byli chudí a neměli práci. V tu chvíli se objevili nějakí uprchlíci. Někdo hledal práci a viděl, že byl zaměstnán uprchlík. Lidé záviděli. Nelíbilo se jim, že přišel někdo, kdo nic neměl. Říkali si: Ještě tihle nám tu chyběli, my jsme i tak dost chudí. Takže se chovali k uprchlíkům nepříjemně. Ale já jsem to chápala, lidé byli rozhořčení, špatně se jim žilo. Nečekala jsem, že mě někdo obejmě a řekne mi, tady máš dům a bydlí v něm.

Pomohl Vám v něčem srbský stát?

Často mi vadilo, že Slobodan Milošević vykládal, jak jsou všichni uprchlíci ubytovaní a jak se jim všechno dává. Ale nikdy se nezmínil o tom, kolik lidí bydlí soukromě. Pamatuji se, jak jednou Mira Marković řekla, jak jsou všichni uprchlíci zabezpečení a jak nám všechno dali, kabáty, pece, všechno možné. A přitom nejvíce z toho dávaly nevládní humanitární organizace. Stát dával nejméně. Poté to domácí obyvatelstvo poslouchalo v televizi a bylo normální, že záviděli. Pomysleli si, uprchlíky ubytovali, platí jim elektřinu, všechno. Přitom takto zabezpečená byla jen jedna setina, možná pět procent. Nikdo nemluvil o tom, kolik lidí si platí bydlení samo. Nikdo se neptal, jak mohou lidé, kteří si sami platí nájem, přežít. Nikdo nám například neřekl, že nám dá učebnice pro děti zadarmo nebo že děti nemusí platit za školní výlet. Moje děti jezdily všude, protože jsem jim to zaplatila. Pravda, měli jsme zdravotní pojištění a bezplatné vzdělávání jako všichni ostatní. Mohlo se stát, že nám nedají ani to.

Jak takovéto podmínky snáší Vaše děti?

Lazar si do detailů vzpomíná, jak jsme slavili náš první Nový rok. Tehdy mu byly čtyři roky. U sousedů hrála hlasitá hudba a my jsme neměli ani televizi, nic. Tam, kde se prodávali stromky, jsme si vzali jednu větev, aby děti měli alespoň něco. Ozdoby jsem vytvořila z obalů od bonbonů a bavlny. Lazar říká, že to byl jeho nejlepší Nový rok, měli jsme tu větev, povídali jsme si, zpívali jsme písničky. Jakkoliv je toto zlo špatné, přesto to možná bude mít i nějaké pozitivní následky. Následná generace nebude tolik rozmazlená a bude samostatnější. Moje děti od nás stále poslouchaly, že nemáme. Můj syn například nosí jednu mikinu dva roky, dokud z ní nevyroste. Není zatížený tím, že nemá značkové boty nebo drahý mobil. Chápe nás, vždy se ptá, jestli můžeme, jestli máme. Neloudí po nás různé hlouposti, neboť má stále v hlavě, jak jsme všechno ztratili, jak nic nemáme, jak jsme museli začít od nuly. Ačkoliv žijeme v takových podmínkách, děti se učí dobře. Vždycky jim říkám: Hlavně se uče, nemáte kapitál, nemáte zemi, všechno, co vaši dědové budovali, je ztraceno, zbývá vám jen škola.

A Vaše tchýně, jak ta se vyrovnává s životem v Srbsku?

Hodně lidí odešlo do zahraničí. Moje tchýně je stará žena. Stále se jí stýská a naříká, že se už nikdy nesejdou lidé ze sousedství. Dříve se všichni z okolí scházeli na vesnických slávách. Teď se mnozí rozutekli všude po světě, někdo je v Austrálii, někdo v Kanadě, někdo v Německu, někdo ve Švýcarsku a někdo tady. Ti lidé se už nikdy nesejdou. Pro ty staré je největší bolest, že už neexistuje domov.

Vztah k Chorvatsku

Přemýšleli jste někdy o tom, že byste se vrátili?

Děti si tu zvykly, už se nemůžeme vrátit. Když jsme sem přišli, Lazarovi byli tři roky a Jeleně osm měsíců. Už jsme tu jedenáct let. Neznají to tam a nemají k Chorvatsku žádný vztah. Knin a Zadar znají jen z vyprávění. Kdybychom se přestěhovali, děti by se znovu staly cizinci a znovu by si musely zvykat.

Jezdíte se někdy do Chorvatska za svými příbuznými?

Letos jsem se byla podívat v Zadaru. Cítila jsem se zvláště. Na jednu stranu je to moje, tam jsem se narodila, vyrostla, vystudovala školu. Měla bych to tam mít ráda, ty ulice, to moře, ty budovy. Na druhou stranu ale cítím, že tam nepatřím. Hodně let uplynulo a všechno je jiné. Možná za to nikdo nemůže, že se takhle cítím. Víím, co se stalo. Už tam žijí nové generace, už na ulici nikoho nepoznávám. Pokud někoho potkám, tak možná jednoho člověka. Dříve to bylo ahoj každých pět metrů. Možná to prožívám jinak, možná se chovají normálně. Ale my máme pořád v hlavě to, co bylo. Bojím se, jak bude někdo reagovat, když řeknu něco srbsky. Vždy přehodím do chorvatštiny. Možná by lidé reagovali normálně, ale člověk neví, jestli jim někdo například nezahynul. Vždycky se chovám obezřetně, nechci se s nikým hádat. Takže tam komunikuji jen s rodinou a pak jednou kamarádkou ze školních let. Ta zůstala stejná, jí nezajímá, že žiji

v Pančevu a že jsem se vdala za Srba. Všechno ostatní se proměnilo, člověk se cítí jako cizinec.

Manžel s Vámi také jezdí?

Manžel tam po válce nikdy nebyl a ani si to nepřejí. Cítí se poškozený. Myslí si, že Srbové v Chorvatsku nezasloužili to, co dostali. Samozřejmě, že nesouhlasil ani se srbským vedením, nikdy nebyl extrémní. Nemůže ale odpustit ani extrémním Chorvatům. On by tam jel teprve v tom případě, kdyby k němu někdo přišel a omluvil se mu. Má prostě svoji hrdost. To ale nikdy nezažije. Možná tam nikdy nepojede, možná to v sobě zlomí. Zatím to ale cítí takto.

Vaše děti, Lazar a Jelena, se byly někdy v Chorvatsku podívat?

Zatím jsem tam vzala pouze dceru, syn tam ještě nebyl. Nejdříve jsme měli problémy s chorvatskou dokumentací. Moje dvě děti se narodily za války v Krajině a Chorvatsko dlouhou dobu neuznávalo krajinské papíry. Teprve v roce 2002 se mi podařilo jim zařídit rodné číslo a chorvatský pas. Také jsme měli problémy se zaměstnáním, bytem a penězi. Navíc můj muž si nepřál, aby tam děti jely. Báł se, že se jim něco stane. Teprve teď se mi ho podařilo přemluvit, aby pustil alespoň Jelenu. Příští rok tam vezmu Lazara.

Jaké jsou vztahy u Vás v rodině? Jak vzali Vaši rodiče to, že jste si vzala Srba a že žijete v Srbsku?

Když v roce 1991 vypukla válka, tak to nebylo moc příjemné. Ale vztahy v nejužší rodině s otcem, matkou a bratrem byly vždycky bez problémů. Sestra a její rodina to už prožívali jinak, ti měli svojí představu o tom, že Chorvatsko musí být samostatné. My s mužem jsme si mysleli, že by se ten problém měl řešit jinak. Takže to bylo trochu nepříjemné, ale přesto nakonec převládlo pochopení. Rodina nás litovala, posílala nám peníze a dopisy. Otec nikdy neměl rád Tudjamana. To, co se stalo,

považoval za velikou tragédii. Vždycky nám pomáhal. V širší rodině byly nějaké spory, rozdílné představy, ale nebyla tu nenávist. Nakonec jsme všichni pochopili, trochu jsme i jedni i druzí slevili. Já jezdím tam, sestra i její děti byly u nás.

Jak jste vlastně vycházela a vycházíte s rodiči Vašeho manžela? Neměla jste nikdy problémy kvůli tomu, že jste Chorvatka?

Můj tchán vždycky říkal, tohle je tragédie pro oba národy. Nikdy mi neřekli nic špatného. Podle mě je třeba litovat národ, který cítí nenávist. Člověk by se měl na to dívat z nadhledu. Moje děti nejsou zatížené žádnou národnostní ideou. Vědí, kdo jsem já. Vědí, kdy babička slaví Vánoce. My popřejeme babičce šťastné Vánoce, ona nám popřeje šťastné Vánoce. Ale ničím jsme je nezatížili. Když se dívám, jak v Chorvatsku svoje mladé zatížili. Ta nenávist člověka prostě omezuje. A nakonec, co se nám vše přihodilo, a stejně necítím nenávist ale lítost.

Tam, kde jste v Zadaru bydleli s manželem, se někdo ze Srbů vrátil?

Do okolí Zadaru, Splitu nebo Benkovce se lidé moc nevracejí. Když se tam vrátí, mají problémy. To má kořeny ještě v době druhé světové války. Když vypukla poslední válka, nenávist se znovu objevila. Do Kninu se lidé vracejí více, tam vztahy mezi Srby a Chorvaty nebyly tak komplikované.

A někdo z příbuzných Vašeho manžela, kteří žili převážně právě na území Krajiny, se do Chorvatska vrátil?

Ne, nikdo z příbuzných mého manžela se nevrátil. Většina příbuzných se přestěhovala sem do Pančeva. Manžel tu měl už nějaké příbuzné z dřívějšíka, kteří nám pomohli.

Jak to dopadlo s Vaším majetkem, který jste v Zadaru vlastnili? Dostali jste nějakou náhradu?

Všechny srbské domy z našeho sousedství v Zadaru včetně našeho byly zbourány v roce 1992, když jsme se stáhli na území Krajiny. To, že nám zbourali dům, jsem se dozvěděla v porodnici v Kninu, když jsem porodila Lazara. Bylo mi hodně těžko. V devadesátém sedmém jsme ten pozemek prodali, ale moc peněz jsme za to nedostali. Tehdy jsme udělali trochu chybu. Ale nemohli jsme jinak, jelikož jsme tu neměli vůbec z čeho žít a jakýkoliv peníz pro nás hodně znamenal. Kdybychom to neprodali, mohli jsme později žádat o obnovu a moje děti by měly dům v Zadaru. Ale tehdy se nevědělo, co bude. Tady jsme nic neměli, a těch hloupých patnáct tisíc marek pro nás hodně znamenalo. Bohužel za ty peníze jsme v Srbsku nemohli koupit ani pozemek. Něco jsme utratili za nájem, pak mužovi onemocněl bratr, tak jsme zaplatili léčení, pak pohřeb, poté onemocněl tchán, pak byl zase pohřeb. Takže jsme všechno utratili. Kdyby bylo Chorvatsko normální právní stát, měli bychom právo na náhradu, jelikož jsme ten pozemek prodali pod tlakem. Ale oni žádnou takovou možnost nenabízí. V Bosně to bylo jiné, tam pokud byl člověk donucen prodat byt nebo pozemek, mohl později požádat o náhradu. My jsme ten pozemek, který by měl dneska cenu čtyřicet tisíc euro, prodali za patnáct tisíc marek. Lidé tehdy museli prodat pozemky pod cenou, jelikož potřebovali kapitál, aby mohli v Srbsku přežít. A teď, když prodali pozemky, nemohou si požádat o obnovu domu ani o kompenzaci za dům či za zničené věci.

Co se stalo s domem rodičů Vašeho muže, který se nacházel v Krajíně?

Když jsem šla v roce 2000 navštívit svého nemocného otce do Zadaru, stavila jsem se ve vesnici svého muže. Prošla jsem kolem jeho rodného domu, byl v pořádku. Několik dní na to byl dům zapálen. Pět let po válce. Prostě mě viděli a dostali strach, že se chceme vrátit. Byl to pěkný dům. Mohli bychom si požádat o obnovu, ale Chorvatsko to podmiňuje tím, že tam někdo z nás musí žít. Já a muž žijeme v Srbsku, máme tu práci, děti. Tchýně je stará a nemocná, nemohli bychom ji tam nechat.

Tak děkuji moc za rozhovor a doufám, že se Vám v Srbsku bude dařit.

Říkám si, kolik bylo tragédie a proč. Copak jsme se nemohli rozejít normálně. Kolik mladých lidí zemřelo, kolik rodin bylo rozděleno. A teď jsme zase společně, znovu se navštěvujeme, znovu cestujeme. A nejdříve muselo zemřít tolik lidí.

JASMINA

Kosovo - Lipljan
Pančevo, 5.11.2006

Odjezd z Kosova

Už to bude přes sedm let, co žijete s rodinou v Pančevu. Co Vás vedlo k tomu opustit svoji rodnou zemi?

Když začalo bombardování, odešla jsem s dětmi z Lipljanu do Černé Hory, kde jsme měli pár příbuzných. Báli jsme se jak Albánců, tak bombardování. Pobývali jsme chvíli v Baru, pak v Budvě, a poté jsme se, ačkoliv bombardování pokračovalo, vrátili za manželem do Kosova. Nevím, proč jsme se vrátili, všichni z Kosova utíkali a my jsme se vrátili. Možná jsme si mysleli, že bude lépe. V červnu se stahováním srbského vojska a policie začalo vyhánění. Nás nejdříve nechali na pokoji. Dokonce nás tehdy jedna albánská rodina chtěla ochránit a přesvědčovala nás, ať zůstaneme. Kdysi jsme jim totiž, když nebyli doma, hlídali byt. Nejdříve se začali stahovat lidé z Peće a Metohije, tedy z oblastí, které hraničí s Albánií. My jsme si zprvu mysleli, že budeme moci zůstat. Jednoho dne ale přišel souseď a řekl, že mu dali Albánci lhůtu dvanácti hodin, aby opustil svůj dům. Poté se stala jedna příhoda, která rozhodla.

Můžete nám povědět, co se tehdy stalo?

Když k nám dorazili vojáci z KFOR, ubytovali se blízko naší budovy. Neumím anglicky, a tak abych s nimi navázala komunikaci, nabídla jsem jim občas koláč. Jednoho dne vojáci seděli na terase, jedli koláče a najednou proti nim vyběhl můj malý pětiletý syn s umělohmotnou hračkou ve tvaru pušky. V tu chvíli jsem v kuchyni uslyšela natahování pušek, ihned jsem vyběhla ven a uviděla, jak všichni vojáci namířili na mého syna svoje zbraně. Rychle jsem mu hračku vzala a hodila jim ji. Vojáci poté přišli a moc

se mi omlouvali. Hned nato jsem volala muži a vše mu pověděla. Řekl mi: „Víš co, zabal věci a jedeme, nevím kam, ale jedeme“. Můj syn si tento zážitek pamatuje dodnes. A nejen to si pamatuje, viděl i mnoho dalších ošklivých věcí. Například se díval, když přišla naše armáda s raněnými nebo když přicházely paravojenské jednotky. Nechtěli jsme riskovat a čekat, co se ještě stane. Ten den jsme odjeli.

Jak vlastně Váš odjezd probíhal?

Vzali jsme auto a do něj naskládali dvě tašky s dětskými věcmi. Vzali jsme to nejnovější, to co jsme téměř nepoužili. Vůbec jsem nevěděla, co zabalit. V jedné chvíli mi manžel řekl: Vezmi ještě něco, ještě je místo. A já nevěděla. Představ si, že najednou v tomto okamžiku musíš odejít, co by sis vzala? Dobře, vzali jsme dokumenty a samozřejmě peníze. Měla jsme příležitost mluvit s lidmi, kteří uprchli z Chorvatska, a ti mi vyprávěli, co si s sebou brali, když utíkali. Takže s dokumenty jsme problémy neměli. To jsem vzala a nic víc, vše ostatní zůstalo tam.

Kdy jste do Srbska dorazili a jak se Vám podařilo zvládnout první dny?

Do Srbska jsme dorazili 28. června 1999. Nejdříve jsme bydleli několik dní u jedněch příbuzných, a poté jsme se přestěhovali do Pančeva k druhým příbuzným. U nich jsme žili dva roky, a když jsme viděli, že se naše přítomnost stává příliš velkou zátěží, přestěhovali jsme se do vlastního bytu. Moji rodiče totiž mezitím prodali byt v Kosovu a koupili byt v Pančevu. Teď tu žijeme dohromady tři generace, já s manželem, děti a matka. Otec mezitím umřel, neboť tu zátěž již nemohl vydržet. Tehdy zůstali s matkou v Kosovu o něco déle a zažili si všechno možné. Otce tehdy bili a týrali. Rodiče mého manžela tam zůstali, jelikož odjet nechtěli. A teď, když by chtěli, nemohou, protože není kam. Jsou si vědomi toho, co tu prožíváme, a vědí, že není kam odejít. Chtěli by něco prodat, aby měli s čím přijít, ale není nikdo, kdo by to koupil. My jsme tehdy odešli, protože jsme museli. Prostě jsme si mysleli, že kdybychom zůstali, mohlo by se stát něco našim dětem.

Návštěva Kosova po sedmi letech

Poté, co jste odjeli do Srbska, plánovali jste někdy, že se vrátíte?

Bylo to těžké. Dlouho, tak dva roky, jsme si mysleli, že se vrátíme, ale teď už ne. Tento rok jsem byla po sedmi letech v Kosovu navštívit svého tchána, který byl vážně nemocný, a byla to hrůza. Naše město je teď rozdělené. V centru, kde jsem žila já a moji rodiče, dnes bydlí pouze Albánci. Srbové, kterých tam zůstalo velmi málo, žijí pouze v jedné části na periferii města. Mohou se pohybovat pouze na území jeden krát jeden kilometr ohrazeném ostnatým drátem, jsou zavření jako v rezervaci. Tak velká svoboda tam je! Mohou se sice pohybovat mimo srbskou část, ale pouze na vlastní riziko. Těžko se to vysvětluje. Například moje děti chtěly na procházku. Nevěděla jsem, co dělat, a každá procházka pro mě byla noční můrou. Člověk nemůže držet děti pět dnů doma, zvykly si chodit ven. Tak jsme šli naproti přes ulici k mému strýci, a pak jsem jim vysvětlovala, že to byla procházka. Je to pro ně nepochopitelné, ostatně nepochopitelné je to i pro normální svět.

Jak to tam v Kosovu v současné době vypadá?

Hned poznáš, kde kdo žije. Tam, kde se staví a kde všechno svítí, tam žijí oni. Tam, kde je vše sešlé a zchátralé, tam žijí Srbové. Většina lidí jsou psychicky narušení, pravděpodobně to udělalo to utrpení, kterým si za ta léta museli projít. Srbové jen čekají, že prodají dům a přijdou sem. Nechápu, jak tam mohou žít v takových podmínkách. Dnes je v Kosovu přibližně pět, šest enkláv, kde žijí Srbové. Lipljan je albánský, tam bohužel zůstalo Srbů velmi málo. Před tím jich tam žilo sedmdesát procent, a teď jich tam nezůstalo možná ani sedm. Strávili jsme tam pět nocí, a já ani jednu noc nemohla spát. Ptala jsem se jich, jak tam mohou žít, a oni mi odpověděli, že jsou zvyklí.

Jak se k Vám chovali lidé, se kterými jste se dříve přátelila?

Na ulici jsem potkala několik sousedů, ale nesměli jsme se pozdravit. To je ve skutečnosti politika, to není nenávisť. Například jeden soused, kterého jsem potkala, mě chtěl pozdravit, ale nemohl, protože tam bylo mnoho lidí. Ale já ho chápu a nezlobím se na něj, sama nevím, jak bych na jeho místě reagovala. Prostě se nesmíš bavit s někým jiné národnosti. Lidé nejsou tak svobodní, jak se myslí. Tak to vypadalo, když vypukly ty nepokoje. Například jednou jsem vyšla na terasu a sousedka Albánka z druhého patra se schovala, aby jí ostatní Albánci neviděli, jak se se mnou baví. A přitom naše děti si spolu stále hrály. Řekla mi, ať s ní jdu raději posedět dovnitř, aby nás nebylo z ulice vidět. Oni nejsou špatní, jen mají takovou politiku.

Jak to vypadalo s Vaším majetkem, který jste v Kosovu zanechali? Je nějaká naděje, že by Vám ho mohli vrátit?

Poprvé po sedmi letech jsem se byla podívat na svůj dům. Doprovázel mě starosta srbské opštiny spolu s několika dalšími lidmi. Šla jsem se tam podívat hlavně kvůli problémům, které máme s prodejem. Navštívila jsem starostu albánské opštiny, který mi řekl, že dům prodat nemohu, jelikož údajně stojí na státním pozemku. Zeptala jsem se ho, co by se stalo, kdybych se chtěla vrátit, když se teď stále mluví o tom návratu. Najednou všichni ztichli. Vypadalo to, že jsem je těžce urazila. Jen se krátce zasmáli a řekli mi, že jsem na špatném místě a že mám jít za Ahtisaarim.

V současné době spojili náš a sousedův dům a udělali z toho banku. Když jsme procházeli kolem, chtěla jsem vejít dovnitř, ale samozřejmě to nebylo možné. Prošli jsme se po ulicích, kde jsem vyrostla a prožila svoje dětství. Nemohu vysvětlit, jak moc se to tam teď liší od toho, co jsem opustila. Hodně se toho proměnilo, už to není to místo, kde jsem se narodila, kde jsem žila a kde jsem porodila své děti. Tam jsou teď jiní lidé a jiné budovy. Zůstaly ulice, ale i těm proměnili názvy. Jsou to teď oni, kteří píší historii.

Myslíte si, že je v dnešní době možný nějaký návrat?

Říkají, že se lidé vracují, ale to je jen politika. Stačí se tam jet jednou podívat. Všichni, kteří tam byli, prostě o návratu mluvit nemohou. Zůstali tam pouze rodiče mého muže a několik mých strýců, tedy ti lidé, kteří žili v té části města, kam se Albánci nedostali. A teď se pohybují na tom území o čtverečním kilometru. Všichni ostatní odešli, jen málo lidí zůstalo. Zůstali jen ti Srbové, kteří nemají nic a nemají kam, to znamená totální chudáci. Většinou zůstali staří lidé, kteří si nedovedou představit, že by odešli. Všichni naši přátelé se rozprchli po celém Srbsku. Myslím, že je konec. Všechny instituce jsou v jejich rukách. Srbové fungují odděleně a vedou si své paralelní instituce v soukromých domech. Vše je rozdělené. Evropská unie se teď snaží na té multietnicitě pracovat. Nemohu pochopit, jestli si to skutečně myslí a nebo jestli to dělá podle nějakého zadání. Je to nelogické.

Mluvila jsem o možnostech návratu s bývalým sousedem. On je ze smíšeného manželství, jeho matka byla Černohorka a otec Albánc. Vyprávěla jsem mu, jak těžce tu žijeme. Ale poradil mi, ať to raději nezkouším, už kvůli dětem. V otevřeném a přátelském rozhovoru ti Albánci řeknou pravdu, navenek to ale říci nemohou, jelikož jim to politika nedovoluje.

Jaká je v současné době politika srbského státu? Stále srbští politici trvají na návratu uprchlíků do Kosova?

Opravdu nevím, co si myslí. Například teď si v ústavě odsouhlasili, že Kosovo je srbské teritorium. To je tak nelogické, v Kosovu ze Srbska nezůstalo ani písmeno S. Srbští politici by chtěli, ale nebudou schopní udělat nic. Například většina podniků v Kosovu je prodána a nikdo ze Srbů z toho nic neměl. Srby ze seznamu vyškrtnli, jakoby tam nikdy nepracovali a jakoby tam pracovali pouze Albánci. Stát by to chtěl zachránit, ale myslím, že se mu to nepodaří. Možná mohou říci, že Kosovo je naše teritorium, že ti přeci nikdo nemůže vzít to, co je tvoje. Ale zdá se, že světové mocnosti rozhodly jinak.

Kdyby se Kosovo osamostatnilo, myslíte si, že by tam Srbové zůstali?

Myslím si, že nezůstanou. To bude poslední kapka. Už i mužovi rodiče, kteří jsou velcí patrioti a pro které je velmi těžké odejít z domova, kde vyrůstali jejich dědové a pradědové, pochopili, že by měli odejít. Jediné, co je zdržuje, je jejich snaha nám pomoci. Vědí, že to tu nezvládneme, a vědí, že kdyby přišli bez kapitálu, tak bychom to neutáhli. To je jediná věc, která je tam ještě drží.

Nový život v Srbsku

Jak se Vám teď daří ve Vašem novém domově?

Tam v Kosovu jsme já i můj muž pracovali, měli jsme svůj byt, prostě vedli jsme normální život. Žili jsme tam i my i oni, hezky jsme spolu všichni vycházeli. Vystudovala jsem vysokou školu elektrotechniky a pracovala jsem v jedné továrně na papír. Muž zakončil střední školu ekonomického zaměření. Měli jsme tam dobrý plat a něco jsme si i našetřili. Prostě co se týče materiálních záležitostí jsme si žili pěkně.

Tady se nám nedaří, nemůžeme najít práci, což je podle mě jedna z nejzákladnějších existenciálních otázek. Tady v Srbsku je veliká ekonomická krize, zavírají se továrny, ruší se pracovní místa a to všechno má pravděpodobně vliv na naši špatnou situaci. Myslela jsem, že nebudu mít problémy s hledáním práce, jelikož jsem vystudovala technický směr. Ale nějak se nám nedaří, už sedm let nemůžeme najít práci. Nevím, v čem je problém, možná v nás. Kdyby alespoň jeden z nás pracoval. Zezačátku jsme žili z toho, co jsme si s sebou přivezli. Jak ale čas plyne, stále nám je hůře a hůře.

Dostáváte alespoň nějakou sociální pomoc od státu?

Jelikož jsme já i muž pracovali ve výrobě, začal nám stát v roce 2004 dávat měsíčně finanční podporu ve výši čtyř tisíc dinárů. Kromě toho dostáváme příspěvek na děti, to je dva tisíce dinárů. To je vše, z čeho žijeme. Občas se najde nějaká práce, například upeču dort a ten prodám. Ale nejsem zvyklá na takový způsob života, tam

v Kosovu jsme si žili dobře. Nikdy jsem si nepředstavovala, že budu prodávat na tržišti a uklízet domy, abychom přežili. Ale i to musím dělat, neboť jsme již na hranici existence. Stále žijeme ve stresu, jestli budeme nebo nebudeme mít co jíst.

Jaké to bylo, když jste se pokoušela hledat práci?

Ať jsem žádala o jakoukoliv práci, vždy mě odmítli s tím, že mám jiný pracovní poměr. To je jeden veliký paradox. To, že jsem z Kosova, že jsem tam pracovala a že teď dostávám finanční podporu čtyři tisíce, to je pro ně pracovní poměr. Nebo mi řekli, že mají přebytek pracovní síly a že propouštějí. Zůstali jsme zcela bez prostředků, nemáme nic, s čím by se dalo něco začít. Vždyť i pro to stánkaření člověk potřebuje hodně peněz. Pravděpodobně existují nějaké programy, ale my o nich nevíme. Již od té doby, co jsme přišli, jsme přihlášení na úřadu práce, ale nic z toho není.

Nemám peníze ani na to, abych si dala spravit zuby. V jednu chvíli se mi úplně zkazily a začaly mi vypadávat plomby. Ale to všechno stojí velké peníze a zubař je u nás hodně drahý. Kdybychom alespoň nějak vyřešili ten bytový problém. Žijeme tu v malém bytě tři generace a to je těžké, je to jen dočasné řešení. Možná se nám někdy podaří prodat náš dům v Kosovu, a možná také ne.

Jak to vypadá s Vašimi dokumenty? Měla jste někdy nějaký problém?

Když jsme dorazili do Srbska, chtěla jsem si zařídit občanský průkaz. Nejdřív mi ho nechtěli dát, že prý to nedělají. Po nějakém čase se zjistilo, že to problém není, a průkaz mi vystavili. To je prostě lidská neochota. Co se týká dokumentů přesídlených, je tu ještě jeden problém. Například naše matrika je v Niši. Pokud chci někde zažádat o práci, musím předložit potvrzení o občanství a výpis z trestního rejstříku. Pro výpis musím odjet do Niše, kde máme matriku, kdežto potvrzení o občanství se vydává v jiném městě. Pokud chci dostat výpis z pozemkové knihy o svém majetku, musím odjet do Kruševce nebo Kragujevce. Prostě všechny evidenční knihy jsou rozmístěné po celém Srbsku. Takže pokud potřebuji získat potřebné dokumenty, je to problém.

Jak jste spokojeni s politikou srbského státu? Pomáhalo nějak Srbsko lidem, kteří přišli z Kosova?

Nijak. Ale na druhou stranu možná tento stát opravdu není schopný pomoci nám všem, kteří máme problémy. Sociální program a pomoc se ve skutečnosti omezuje na finanční podporu čtyř tisíc, ale to nic není, to nevydrží ani jeden den. Na druhou stranu člověk si musí uvědomit, že nic nedělá a jen sedí. Jenže my nemůžeme za to, že jsme museli opustit svoje domovy. Nevím, možná i my můžeme za to, že nejsme schopni se zařadit do společnosti. Ale na druhé straně, tam jsem pracovala a ani tam mi nikdo nic nedal zadarmo.

K nám do Kosova tehdy přišli uprchlíci, kteří utekli z Chorvatska a Bosny, ale ti si ve většině případech práci našli. Také lidé se k nim stavěli jinak. Například my jsme jedné rodině z Chorvatska nechali náš dům, který byl prázdný. Dodnes jsme s nimi v kontaktu. Tato rodina se pak odstěhovala do Kanady, jelikož jako uprchlíci dostali možnost odjet do nějaké třetí země. My jako přesídlení tu možnost nemáme. Je to jen hra slov. Ačkoliv jsme nepřekročili hranice státu, stejně jako oni jsme museli odejít ze svých domovů. Ve skutečnosti jsme na tom stejně, ale právně je to jinak.

Měl srbský stát nějaké programy, které by pomohly lidem z Kosova?

Údajně byly nějaké programy pro návrat, neboť taková je v současné době politika státu. Žádná pomoc týkající se integrace nebyla. Takové programy byly pouze pro lidi z Chorvatska a Bosny. Přitom se nikdo vrátit nechce a ani nemůže. Jedině v případě, kdyby odešli. Ale nepochop mě špatně, já si to nepřeji. Prostě pouze kdyby najednou odešli, tak bychom se mohli vrátit. Ve skutečnosti si Albánci návrat Srbů nepřejí, jen se tak tváří. Stát, já říkám stát, neboť pro mě je Kosovo stát, má sice ve svém programu návrat Srbů, ale to je jen politika. Pravděpodobně to potřebují, aby dostali pomoc od Evropské unie a aby dosáhli toho, co si přejí.

A co například nevládní organizace, ty poskytovaly nějaké programy zaměřené na lidi z Kosova?

Je velmi těžké se k nim dostat. Někaké nevládní organizace dávaly pomoc v podobě stravy, ale to bylo na začátku a teď už to skončilo. Jednu dobu měla nějaká organizace program *idi vidi* neboli *go and see*. Na dva dny tě odvedli do Kosova, aby jsi se podívala, jak to tam vypadá, a informovala se, jestli se můžeš vrátit. Poté některé organizace na tom návratu pracovaly. Nicméně všechno, co dělali, bylo pouze na papíře. Pravděpodobně z toho měly peníze. Nejspíš chtěly pomoci a možná i někomu pomohly, ale ne moc. Ti, co se vrátili, tam mají velké problémy. Většinou se jedná o lidi z kolektivních center, kteří už prostě nebyli schopní zvládnout takový způsob života. V Pančevu je na rozdíl od Bělehradu takových programů málo. My jsme neměli možnost jako lidé v Bělehradě navštěvovat různé kurzy jazyků, kurzy kreslení pro děti, ručních prací pro ženy a posílat děti na tábory a exkurze. Tady to není, možná nás tu je málo, my jsme pro ně jen číslo. Vůbec nejsme informovaní. Možná tu něco existuje, ale my o tom nevíme. V této opštině a vůbec v celé společnosti je špatná organizace a lidé se nestarají jeden o druhého. Nikdo nám nic neřekne.

Plánujete tu v Pančevu zůstat?

Už jsme tu sedmý rok. Děti si už zvykly, mají tu kamarády a jsou tu relativně šťastné. Takže nevím, co by bylo, kdybychom se odsud museli znovu stěhovat. Tady ve Vojvodině je podobné prostředí, smíšené, žije tu spolu více národností. Možná kvůli tomu nám to tady vyhovuje, neboť tak jsme vychovaní a zvyklí. Děti také vychovávám v duchu tolerance. Nedělíme lidi podle toho, kdo je a co je, ale podle toho, jestli je dobrý člověk a nebo není.

Jak vycházíte s místními obyvateli?

Mám pocit, že je nezajímáme. Ale možná je to lepší, než kdyby nám nadávali. Nikdo nám nikdy nic neřekl. Ale kdo ví, co si myslí. Prostě se s námi nechtějí bavit.

Vlastně o tom nechci přemýšlet. Rozhodla jsem se, že to nebudu řešit. Co se týká jejich vztahu k nám, zdá se mi, že si myslí, že jsou něco víc než my. Když se řekne uprchlík, hned si každý pomyslí, že je to někdo podřadný, někdo na nižší úrovni. Já jsem si sama sobě řekla, že je to jen slovo. Pokud bych nad tím začala přemýšlet vedle všech problémů, které mám, nevím, jak bych to vydržela.

Setkali jste se jako rodina s nějakými negativními projevy ze strany místního obyvatelstva?

Na začátku se ostatní děti chovaly k mým synům trochu surově, často jim nadávali, proč se nevrátí do Kosova a tak dále. Myslím si ale, že jsou to řeči dospělých, které děti poslouchají. To nemohou vymyslet děti, které chodí do třetí třídy. Moje sestra žije s třemi dětmi ve Smederevu a její děti tam tyto věci zažívají dodnes. Mým dětem se to stávalo pouze na začátku. Mému mladšímu synovi například jednou řekli: Proč se nevrátíš tam, odkud jsi přišel, ty jsi jeden hloupý kosovský uprchlík, vrať se, odkud jsi přišel! Já jsem mu poté řekla: Proč myslíš, že jsi hloupý, když jsi uprchlík, to nic neznamená, zvykni si na to, to je jen slovo. Už nevím, jak mám s nimi mluvit.

Jak se Vaši synové s těmito projevy vyrovnávají?

Říká se, co tě nezabije, to tě posílí. Ale to není tak úplně pravda. Vidím, že nám děti stále nemohou odpustit, proč právě oni musí být ti uprchlíci. Můj starší syn, který je teď v pubertě, začal dostávat ve škole horší známky a nechce se učit. Zeptala jsem se ho, proč se neučí a proč se trochu víc nesnaží. On mi na to odpověděl, že neví, proč by se měl učit. Řekla jsem mu, že se člověk přeci učí kvůli vzdělání, které mu pak pomůže najít dobré zaměstnání. Odpověděl mi: „Jak najdu zaměstnání, proč ty nedostaneš práci, i ty jsi se učila?“ Teď, když je starší, má dost takových otázek a někdy umí klást hodně těžké otázky. Myslím, že kdyby alespoň jeden z nás dvou pracoval, děti by se cítily lépe a méně by se lišily od ostatních. Někdy člověka v životě postihne něco, co opravdu bolí, někdy člověku není úplně nejlépe. Ale oni jsou malí, ještě to nemohou pochopit. Když

jsme přišli, snažili jsme se, aby se to dětí moc nedotklo, snažili jsme se, co jsme mohli, ale to je stále těžší a těžší.

Zažili jste i nějaké pozitivní zkušenosti s místními obyvateli?

Můj starší syn psal ve druhé třídě ve škole slohovou práci o tom, jak jsme přišli a také popsal svůj tehdejší zážitek s vojáky KFOR. Jeho učitelka mi poté volala a řekla mi, ať jeden den nechám syna doma. Mezitím dětem ve škole vysvětlila, čím vším si můj syn prošel a zdůraznila jim, že na něj mají být ohleduplní. Tehdy jsem byla opravdu nadšená, jak úžasní jsou někteří lidé a jak jim záleží na vnitřním a emotivním stavu dítěte. To byla opravdu příjemná zkušenost. Člověk se setkává i s tím dobrým i s tím špatným.

Podarilo se Vám tu za těch sedm let vytvořit nějaký okruh přátel?

Socializace, to je opět jeden z mých problémů. Život je tu, ale my jsme někde jinde. My žijeme, jdeme po té cestě života, ale všechno je to jen imitace. V Kosovu jsme měli skvělé přátele, široký okruh přátel. Přátelé jsou pro normální život velmi důležití, ale tady se s nikým nevidáme, a to nám hodně chybí. Například jsem si všimla, že se děti neumí chovat, když jdou k někomu na návštěvu. Navíc tato krize s sebou nese další krizi, krizi v manželství. Toto všechno plus nedostatek peněz vytváří velikou nervozitu, která se následně odráží i v manželství. Snažím se všechno udržet, seč mohu, jelikož vím, že v těžkých chvílích bychom měli držet pospolu a ne se rozcházet, ale všechno je to těžší a těžší.

Přátelíte se s lidmi, kteří podobně jako vy uprchli z Kosova?

Málo. Vidáme se s jednou nebo dvěma rodinami, ale to je všechno. Navíc to přátelství není opravdové přátelství, je to prostě imitace. Jak jsem řekla, všechno je to imitace, to zdaleka není to pravé. Už jsem se s tím smířila a zvykla si. Stejně, jako si ti v Kosovu zvykli na život plný strachu, tak jsme si i my zvykli na to něco jako život. Kdyby měl člověk alespoň více peněz, pak by to bylo možná lepší. Všechno mě to tolik

vyčerpává, že žiji už jen kvůli dětem. Společenský život se rovná nule. Existuji jediné kvůli dětem, a přitom ani jim nemohu pomoci. Jeden má slečnu, druhému je 13 let, už to nejsou malé děti. Teď potřebují peníze a rodiče, kteří pracují. Všechno to pomalu ale jistě ovlivňuje náš život a zdraví, prostě to člověka zlomí. Jsou labilnější a stabilnější osoby. Někdo se drží a snaží se a někoho to zlomí. Je zvláštní, že se problému uprchlíků nevěnuje větší pozornost. Vždyť jsou to lidé, kteří se do této situace nedostali ze své vůle.

PŘÍLOHA IV.
Fotografická dokumentace

Neoficiální kolektivní centrum Grocka, kde žije 42 přesídlených osob z Kosova.

Neoficiální kolektivní centrum Resnik, ve kterém našlo domov kolem 70 uprchlíků.

Ratko z kolektivního centra Niška banja a mladá slečna z kolektivního centra Pančevo.

Humanitární pomoc v podobě dřeva v kolektivním centru Bělehrad – Višnjička banja.

Romské děti v slamech na Novém Bělehradě a v Novém Sadě.

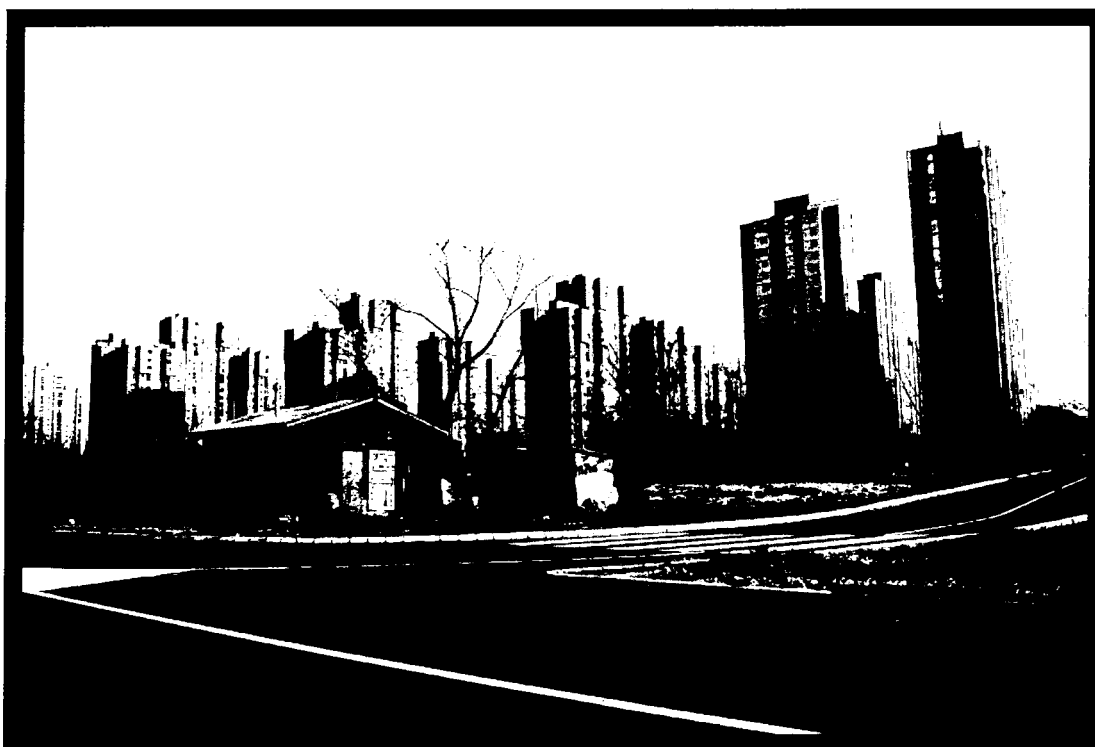

Čínské tržiště na Novém Bělehradě, kde si vydělává na obživu velká část uprchlíků.

Nový Bělehrad, kde v současnosti žije 2 943 uprchlíků a 4 671 přesídlených osob.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY⁷⁴

Mezinárodní a srbské zákony a nařízení

UNHCR: Ochrana uprchlíků: Průvodce mezinárodním uprchlickým právem, 2001

UNHCR: Zaštita izbeglica: Vodič kroz medjunarodno izbegličko pravo, Beograd, 2003

Úmluva o právním postavení uprchlíků, 1951

Vlada Republike Srbije: Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica, Beograd, maj 2002

Zakon o izbeglicama, „Službeni glasnik RS“ (č. 18/92 a 45/02)

Statistické přehledy

1996

UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore: Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u Saveznoj republici Jugoslaviji, Beograd, 1996

2000

UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije: Registracija lica raseljenih sa Kosova i Metohije, 2000

---

⁷⁴ Literatura i prameny jsou seřazeny nikoliv podle autorů ale podle organizací, které dané publikace vydaly. V případě mezinárodních, srbských nevládních a vládních organizací není postava autora příliš důležitá a někdy dokonce ani nebývá uvedená. Jindy se zase na publikaci podílelo více autorů. Individualita autora se tak v publikacích mezinárodních, srbských nevládních a vládních organizací ztrácí. Pouze vědecké publikace jsou seřazeny podle jmen autorů.

2001

Raduški, Nada: Izbeglice i druga ratom ugrožena lica u Srbiji 2001. godine, Demografski pregled, br. 8/2001, godina 2, Beograd: Ministarstvo za socijalna pitanja u saradnji sa Centrom za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2001

2002

Ministarstvo za ljudska i manjinaska prava Srbije i Crne Gore: Izbeglički korpus u Srbiji, Prema podacima popisa stanovništva 2002, Beograd, 2004

Současný stav

UNHCR, aktuální statistiky k březnu 2007 na internetových stránkách ,www.unhcr.co.yu

Časopisy

Pravi odgovor, časopis za izbegla i raseljena lica, izdavač: Centar za informativnu podršku „Naš odgovor“, Beograd, br.112, jul 2006, br. 113, avgust 2006, br. 114, septembar 2006, www.praviodgovor.co.yu

Orální prameny - Seznam respondentů⁷⁵

Chorvatsko: *Branka (Gospić), Milan (Gospić), Milena (Zadar), Mirela (Sisak), Vlasta (Gospić), Branka z KCP (Split), Jelena z KCP (Daruvar), Svetlana z KCNS (Petrinje), Dragana z KCNS (Knin), Jasmina (Petrinje), Jelena z NSHC (Obrovac) - 11*

Bosna a Hercegovina: *Jelena (Sarajevo), Saša (Sarajevo), Goran (Tuzla), Ratko z KCNB (okolí Trebinje) - 4*

Kosovo: *Jasmina (Lipljan), Ana iz KCP (Prizren) - 2⁷⁶*

---

⁷⁵ Výpovědi osob zvýrazněných kurzívou byly nahrávány na diktafon, kdežto výpovědi nezvýrazněných osob byly pouze zapisovány. Rozhovory podtržených osob jsou přiloženy v Příloze III. v plném znění.

⁷⁶ KCP – Kolektivní centrum Pančevo, KCNS – Kolektivní centrum Nový Sad, NSHC – Novosadské humanitární centrum, KCNB – Kolektivní centrum Niška Banja

LITERATURA

Grujić, Jelena: Štampa o izbeglicama u Srbiji: 1990. – 2005., in. čas. Temida: časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, br. 4, godina 8, Beograd: Viktimološko društvo Srbije "Prometej", decembar 2005

Grupa 484: Ljudska prava izbeglica, interno raseljenih lica, povratnika, azilanata i žrtava trgovine ljudima u Srbiji i Crnoj Gori, Izveštaj za 2005., urednik Danilo Rakić, Beograd, 2006

Group 484: Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees, Asylum Seekers and Victim of Trafficking in Serbia and Montenegro, Report for 2005, editor Danilo Rakić, Belgrade, 2006

Grupa 484: Ljudska prava izbeglica, raseljenih lica, povratnika, azilanata u Srbiji i Crnoj Gori, Izveštaj za 2004., Beograd, 2005

Grupa 484: Volarević, Siniša i dr.: Ostanak izbeglica u Srbiji, Integracija i zagovaranje za korisnike koji napuštaju kolektivne centre: završni izveštaj sa preporukama, za izdavača: Vesna Golić, Beograd, decembar 2005

Group 484: Volarević, Siniša...: Refugees staying in Serbia, Integration and advakacy for those leaving collective centres: final report with recommendations, for publisher: Vesna Golić, Belgrade, December 2005

Grupa 484: Pavlov, Tanja; Volarević, Siniša; Petronijević, Vladimir: Studija o ženama u izbeglištvu i raselju, za izdavača: Vesna Golić, Beograd, avgust 2006

Grroup 484: Pavlov, Tanja; Volarević, Siniša; Petronijević, Vladimir: Study on Refugee and Displaced Women, for publisher: Vesna Golić, Belgrade, August 2006

Grupa 484: Studije o izbeglištvu, priredio: Ivan Milenković, Beograd, 2005

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia: Ilić, Vladimir: Minorities and refugees in Vojvodina, Belgrade, 2001

Helsinški odbor za ljudska prava u Bosni i Hercegovini: Izveštaj o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, Analiza za period januar-decembar 2005, januar 2006

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji: Ilić, Vladimir: Izbeglice u Srbiji: Između integracije i mogućeg povratka, Beograd, 2001

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia: Ilić, Vladimir: Refugees in Serbia: Between Integration and Sustainable Return, Belgrade, 2001

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji: Deliće, Boris: Izbeglice – žrtve etničkog inženjeringa, Beograd, 2004

IAN: Interno raseljena lica iz Prizrenske oblasti Kosova i Metohije: iščekujući povratak, Belgrade, 2004

IAN: Internally Displaced Persons from the Prizren Area of Kosovo: Living Condition, Mental Health and Repatriation Issues, Belgrade, 2004

IAN: Život u posleratnim zajednicama, Goran Opačić, Ivana Vidaković, Branko Vujadinović, Beograd, 2005

IAN: Living in Post-war Communities, Goran Opačić, Ivana Vidaković, Branko Vujadinović, Belgrade, 2005

ICVA: Novi aspekti izbegličke problematike, Istraživanje – Vojvodina, Beograd, oktobar 2001

Institut društvenih nauka: Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje: Staračka domaćinstva i izbegličke porodice, Beograd, 2005

Lukić, Vesna: Izbegličke migracije iz Bosne i Hercegovine u Beogradu, Beograd: Geografski institut „Jovan Cvijić“ SANU, 2005

MKCK/ICRC: Ključna pitanja, Situacija interno raseljenih lica u Srbiji i Crnoj Gori, maj 2005

MKCK/ICRC: Issues Paper, The situation of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, May 2005

MKCK/ICRC: Procena ekonomije domaćinstava interno raseljenih lica u Srbiji i Crnoj Gori, Lora Hemond, Ekonomska grupa za hranu, april 2005

MKCK/ICRC: Household Economy Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, Laura Hammond, The Food Economy Group, April 2005

MKCK/ICRC: The Vulnerability Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, Final Report, Belgrade, July 2003

NSHC: Kresoja, Branka: Ekonomska samoodrživost izbeglica i povratnika, participativno istraživanje, Novi Sad, 2005

NSHC: Kresoja, Branka: Economic selfsustainability of refugees and returnees, participatory research, Novi Sad, 2005

NSHC: Stavovi izbeglica i prognanih lica prema različitim trajnim rešenjima, Novi Sad, 2002

SSI: Korać Mandić, Danijela i dr.: Integracija kao dugoročno rešenje za izbeglice i raseljena lica u Srbiji, Analitički izveštaj, Novi Sad, jul - oktobar 2006

SSI: Rakić, Danilo; Ilić, Sandra: Raseljene lice u Srbiji – Pristup pravima tokom raseljenja, Analitički izveštaj, Beograd, maj 2006

SSI: Kovačević, Drago; Linta, Miodrag; Krstić, Anika: Repatrijacija izbeglica u Republici Hrvatska, Beograd: Srpski savet za izbeglice, jun 2006

Stokić, Zoran: Raskorenjeni: status i položaj interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije, Beograd: Alternativna akademska obrazovna mreža, 2005

UNDP: At risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe, Bratislava, 2006

UNDP: At risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and Internally Displaced Persons in Serbia, Belgrade, June 2006

UNDP: Snaga različitosti: izveštaj o humanom razvoju: Srbija 2005, Beograd, 2005

UNDP: Ugroženost: Romi i raseljena lica u JI Evropi, Rezime, Bratislava, 2006

UNHCR: Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from the Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, A Legal Analysis prepared by the IDP Interagency Working Group, Belgrade, October 2005